

NATIONALMUSEETS FORSKNING

2004

**Nationalmuseet
Oktober 2005**

Forord

Forskningsberetning 2004 giver en oversigt over forskningsindsatsen på Nationalmuseets ti nuværende forskningsområder, Forskningssekretariatets og Bibliotekstjenestens funktioner i relation til forskningen.

I udformningen af beretningen er der taget hensyn til den rådgivning som Nationalmuseets Eksterne Forskningsudvalg (NEF) har givet i forbindelse med behandlingen af Forskningsberetning 2003.

I lighed med Forskningsberetning 2003 er museets forskning i 2004 opdelt og beskrevet ud fra de ti nuværende hovedforskningsområder og det organisatoriske tilhørsforhold for aktiviteterne på forskningsområderne træder dermed i baggrunden.

Beretningen indeholder tre afsnit: I. Nationalmuseets forskning generelt, II. Glimt fra forskningsområderne udformet som en række mindre artikler og III. Forskningsområdernes aktiviteter, herunder basisaktiviteter, projekter og publikationer.

Forskningssekretariatet
birgit.roenne@natmus.dk

NATIONALMUSEETS FORSKNING

FORORD	p.2
INDHOLDSFORTEGNELSE	p.3
I. NATIONALMUSEETS FORSKNING.....	p.5
1.1. Målsætning for Nationalmuseets forskning.....	p.5
1.2. Ressourcer	p.5
1.3. Organisering af forskningen	p.9
1.4. Forskerstillinger og forskningsår.....	p.11
1.5. Forskeruddannelse	p.14
1.6. Publikationer 2004.....	p.15
1.7. Forskningsprojekter 2004	p.17
1.8. Forskningskoordinering og rådgivning	p.18
1.9. Nationalmuseets Bibliotekstjeneste.....	p.20
II. GLIMT FRA FORSKNINGSOMRÅDERNE	p.21
Forhistorisk arkæologi	
- <i>Forskning i Bronzealderens religion</i>	p.22
Kulturhistorisk relateret naturvidenskab:	
- <i>The Hansa-Network - Medieval food traditions in Northern Europe</i>	p.24
Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur:	
- <i>Kelstrup – en middelalderborg i Odsherred</i>	p.26
Etnografi	
- <i>Kulturmiljø–den historiske dimension i Valle de los Chilchos, Amazonas,</i>	p.28
Peru.	
Bevaring	
- <i>Vasaprojektet - et kapløb med tiden?</i>	p.31
III. FORSKNINGSAKTIVITETER	p. 33
Forhistorisk arkæologi	p.34
Forskningsaktiviteter (Danmarks Oldtid)	p.34
Projekter.....	p.38
Publikationer.....	p.43
Forskningsaktiviteter (SILA)	p.46
Projekter.....	p.47
Publikationer.....	p.48
Kulturhistorisk relateret naturvidenskab	p.50

Forskningsaktiviteter.....	p.50
Projekter.....	p.54
Publikationer.....	p.57
Marinarkæologi	p.59
Forskningsaktiviteter.....	p.59
Projekter.....	p.61
Publikationer.....	p.63
Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur	p.65
Forskningsaktiviteter.....	p.65
Projekter.....	p.67
Publikationer.....	p.71
Nyere tids kulturhistorie og etnologi	p.75
Forskningsaktiviteter (Nyere tid).....	p.75
Projekter.....	p.77
Publikationer.....	p.80
Forskningsaktiviteter (Frilandsmuseet).....	p.82
Projekter.....	p.83
Publikationer.....	p.84
Forskningsaktiviteter (Frihedsmuseet og Frøslevlejren).....	p.86
Projekter.....	p.86
Publikationer.....	p.87
Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi	p.88
Forskningsaktiviteter.....	p.88
Projekter.....	p.90
Publikationer.....	p.92
Numismatik	p.96
Forskningsaktiviteter.....	p.96
Projekter.....	p.97
Publikationer.....	p.97
Etnografi	p.102
Forskningsaktiviteter.....	p.102
Projekter.....	p.103
Publikationer.....	p.105
Bevaring	p.107
Forskningsaktiviteter.....	p.107
Projekter.....	p.112
Publikationer.....	p.118
Museal formidling	p.121
Projekter.....	p.121
Publikationer.....	p.121

I. NATIONALMUSEETS FORSKNING

1.1. Målsætning for Nationalmuseets forskning

Nationalmuseet er Danmarks kulturhistoriske hovedmuseum, hvis mål det er at være en førende forskningsinstitutioner inden for kulturarvsforskningen, både på nationalt og internationalt niveau.

Museets forskningsaktiviteter er baseret på egne og eksterne samlinger, det antikvariske arbejde, arkiver, biblioteker og andre kildegrupper, der kan belyse de givne emner.

Museets forskning skal på baggrund af disse kildegrupper bidrage til forståelsen af sammenhænge mellem samfund og samfundsudvikling, kultur og kulturel identitet, samt samspillet mellem menneske og natur. Inden for disse områder skal museet bedrive innovativ forskning med henblik på at opnå ny indsigt i baggrunden for kulturarvens tilblivelse.

Museets forskningsresultater skal formidles både til den brede offentlighed og til forskningsmiljøer.

1.2. Ressourcer

Museets omsætning fordelt på hovedformål

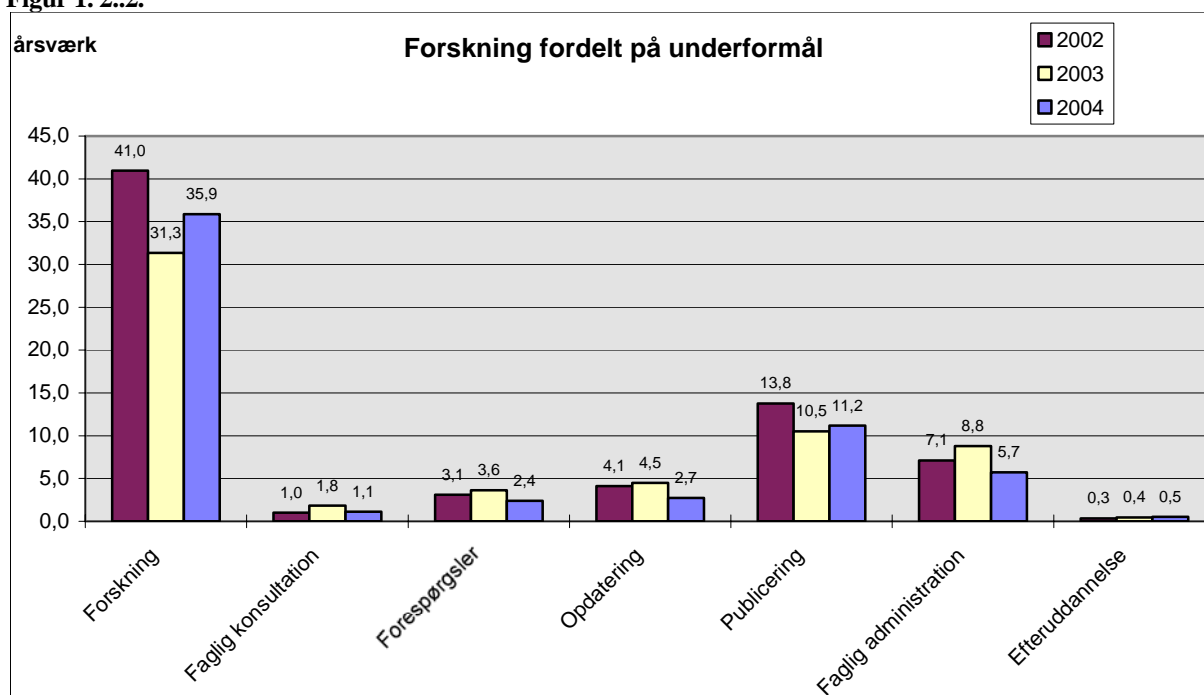
Nationalmuseet havde i år 2004 en samlet omsætning på 243,9 mio. kr., ekskl. moms og ekskl. anlæg. Udgifterne til forskning udgjorde 32,6 mio. kr., det vil sige ca. 13 % af den samlede omsætning i 2004.

Figur 1.2.1.

Forskning fordelt på underformål (tidsforbrug)

I forskningskategorien indgår undersøgelse/indsamling og registrering/indføring/analyse i forbindelse med forskningsprojekter. Denne udgjorde 35,9 årsværk mod 31,3 årsværk i 2003, svarende til ca. 59%, af den samlede forskningsindsats dvs. en stigning inden for denne kategori på 8% i forhold til 2003. Andre vægtige tidskategorier er publicering og forskningsvidenskabelig administration og ledelse, herunder museumschefens og Forskningssekretariatets arbejdstid. Der er i 2004 anvendt 59,52 årsværk til forskning ifølge tidsregistreringen, mod 61 årsværk i 2003. Fordelingen af forsknings-tiden på underformål ses af nedenstående figur (ved beregningen er anvendt 1 ÅV = 1658 timer).

Figur 1. 2..2.

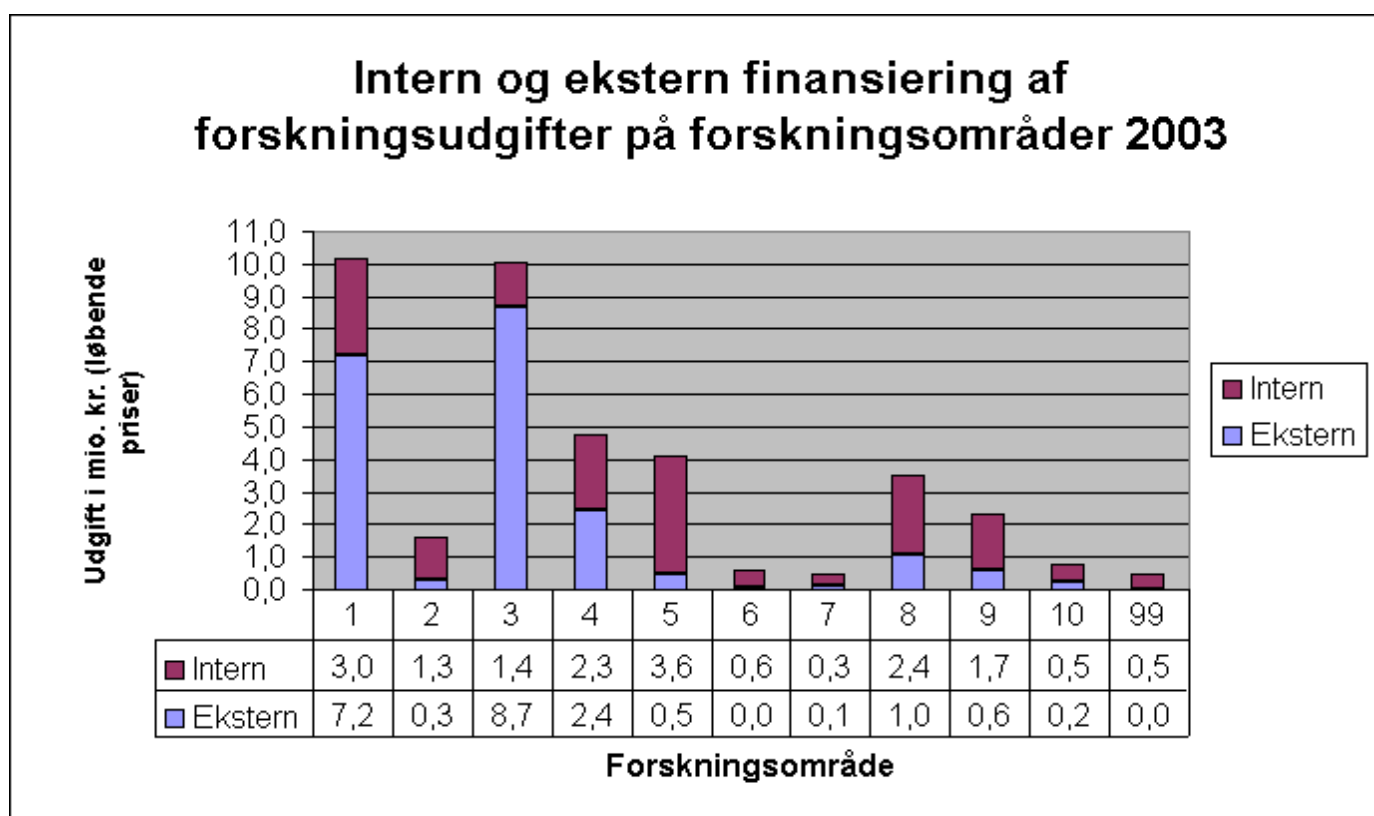
Fordeling af Intern og Ekstern finansiering på de 10 hovedområder¹

En række af museets forskningsprojekter gennemføres med tilskud fra private, offentlige og internationale fonde og forskningsprogrammer. Figurene med data fra 2003 er medtaget nedenfor til sammenligning med 2004.

I 2003 udgjorde den eksterne finansiering af Nationalmuseets forskningsudgifter **20.85 mio. kr.** i 2004 **11.33 mio. kr.** Faldet på 9.52 mio. kr. eller næsten 46% i den eksterne finansiering fra 2003 til 2004 skyldes bortfald af to store centerbevillinger på næsten samme beløb, dels fra Danmarks Grundforsknings-fond til Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter og dels til SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, hvor størstedelen af beløbet var placeret under forskningsområdet Forhistorisk arkæologi.

Med hensyn til Fig.1.2.3. og 1.2.4. er de interne ressourcer til forskningsadministrationen her opgjort separat (99). I tidligere Forskningsberetninger (2000-2002) har denne del være indeholdt i et af forskningsområderne (8), hvilket betyder at fordelingen af intern/eksterne midler i 2003 og 2004 ikke kan sammenlignes direkte med tidligere tilsvarende figurer.

Fig. 1.2.3.

¹Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renessancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: Museal formidling/museologi. 99.: Forskningsadministration.

Fig. 1.2.4.

Fordeling af intern og ekstern finansiering i perioden 1999-2004

Nedenfor følger udviklingen af fordelingen af intern og ekstern finansiering af forskningen i perioden 1999-2004. Den samlede forskningsfinansiering er på sit laveste niveau set over perioden 2000-2004, hvilket primært skyldes faldet i ekstern finansiering fra 2003 til 2004 på 46,4 %. Samtidig er den interne finansiering forøget med 20,3% i forhold til 2003, hvilket kompenserer en del af det samlede fald. Hermed bliver den interne finansiering den højeste i samme periode 2000-2004.

FIG. 1.2.5.

Nationalmuseets egenfinansiering af forskningen

Nedenstående tabel viser egenfinansieringen af Nationalmuseets forskning i perioden 1998 – 2004. Nationalmuseets egenfinansiering af museets samlede forskningsudgifter udgjorde i 2004 65,3% i forhold til 45,4 % i 2003.

Tabel 1.2.6. Nationalmuseets finansiering af forskningen 1998 - 2003 (mio. kr./%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nettoudgiftsbevilling (mio.kr.)	164,7	161	175	170,2	172,0	178,6	183,7
NM's samlede FO udgifter (mio.kr.)	43,6	35,2	45	46,6	45,9	38,8	32,6
Bevillingsfinansierede FO-udgifter (mio.kr.)	21,1	15,7	16,6	18,9	17,9	17,7	21,3
Bevillingsfinansierede FO-udgifter i % af NM's samlede Finanslovsbevilling	12	9	9	11	10	10	11,5
Bevillingsfinansierede FO-udgifter i % af NM's samlede FO-udgifter	48	45	37	41	39	45,4	65,3
Forskningsudgifternes andel af museets samlede omsætning (%)	10	14	17	18	18	16	13

Figur 1.2.7.

Som det ses af Figur.1.2.6. er museets interne finansiering vokset til sit højeste i perioden. Mens den eksterne finansiering er for nedadgående. Samlet er der ligeledes et fald i midlerne til forskningen sammenlignet med perioden fra 2000-2002, hvor Nationalmuseet har modtaget fuldt årligt tilskud til SILA-Nationalmuseets center for Grønlandsforskning og Marinarkæologisk Forskningscenter, disse tilskud ophørte gradvist i 2003 for helt at falde bort i 2004.

1.3. Organisering af forskningen

Ændringen af organisationsstrukturen på Nationalmuseet pr. 1. jan. 2003 medførte ikke ændringer på forskningsområderne, idet Nationalmuseet for øjeblikket har bibeholdt de 10 faglige forskningsområder, hvoraf de 9 fordeler sig organisatorisk på enheder, mens det sidste område Museologi/Museal formidling indtil 1. jan. 2003 organisatorisk var forankret i den daværende Formidlingsafdeling. Museologi er et tværgående område idet praktisk taget alle enheder beskæftiger sig med museologi/museumshistorisk forskning, ligesom det også er knyttet til enheden Undervisning & Aktiviteter.

Oversigt over de 10 hovedforskningsområder og deres organisatoriske tilhørsforhold.

Alle forskningsområder, bortset fra Bevaring hører under Forsknings- og Formidlings-afdelingen.

1. Forhistorisk arkæologi som organisatorisk omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Oldtid -Arkæologi og en del af forskningen fra SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.

2. Kulturhistorisk relateret naturvidenskab som organisatorisk omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Oldtid - Naturvidenskab

- 3. *Marinarkæologi*** som omfatter den forskning der finder sted primært i Danmarks Oldtid og Danmarks Middelalder & Renæssance. Desuden samarbejdes med Vikingeskibsmuseet i Roskilde om marinarkæologien, idet Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelser-virksomhed er kontraktligt overdraget til Vikingeskibsmuseet i Roskilde pr. 1. april 2004, dog med Nationalmuseet som ansvarlig for de marinarkæologiske antikvariske opgaver.
- 4. *Middelalderen og renæssancens arkæologi, historie og kultur*** omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Middelalder og Renæssance og redaktionen af Danmarks Kirker og den norrøne forskning der er tilknyttet til SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.
- 5. *Nyere tids kulturhistorie og etnologi*** omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Nyere Tid, Frilandsmuseet, Museet for Danmarks Frihedskamp og Frøslevlejrens Museum
- 6. *Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi*** omfatter den forskning der finder sted i Antiksamlingen
- 7. *Numismatik*** der omfatter den forskning der finder sted i Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling
- 8. *Etnografi*** der omfatter forskningen i Etnografisk Samling og en del af forskningen i SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.
- 9. *Bevaring*** som omfatter den forskning der finder sted i Bevaringsafdelingen.
- 10. *Museologi og Museal formidling*** der omfatter den forskning der primært finder sted på tværs af museets enheder, men med en forankring i enheden Undervisning & Aktiviteter. Til forskningsområdet er der i 2004 knyttet et dokumentationsprojekt om Kunstammeret, organisatorisk er dette tilknyttet Etnografisk Samling.

Status for forskningsområderne

I disse 10 forskningsområder foregår den faglige forskningsindsats sammen med den forskningsindsats der går på tværs af forskningsområderne ved etablering af fællesprojekter, ofte samtidig med at der er etableret netværk med eksterne, faglige samarbejdspartnere, herunder også internationale samarbejdspartnere.

I 2004 blev der etableret et større forskningsmæssigt samarbejde mellem Nationalmuseet, Moesgaard Museum og museet på Gottorp, Slesvig, omkring projektet ”Jernalderen i Nordeuropa 600 f. Kr. – 400 e. Kr. Projektet har modtaget en bevilling fra Carlsbergfondet på 15 mio. kr. i perioden 1. okt. 2004 til 2009.

I år 2004 har der været etableret 62 større eller mindre samarbejdsprojekter med eksterne deltagere, herunder 32 med internationale samarbejdspartnere. (se nedenfor).

Tabel 1.3.1 Forskningsprojekter med eksterne samarbejdspartnere i år 2003¹

	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004
Samarbejdsprojekter med eksterne deltagere ²	101	68	100	82	91	62
Heraf (Samarbejdsprojekter med internationale samarbejdspartnere ³)	(47)	(27)	(45)	(45)	(53)	(32)

¹Tallene er ikke direkte sammenlignelige idet 1999 er baseret på projekter med forskningstidsindsats på mindst 2 uger, mens tallene for 2000 frem er baseret på en forskningsindsats på mindst 4 uger for det enkelte projekt.

²Det samlede antal samarbejdsprojekter med eksterne deltagere.

³Heraf udgør tallene i parentes projekter med internationale samarbejdspartnere.

Perspektiver for forskningsområderne

Det af direktionen nedsatte Forsknings- og Udstillingsudvalg har i sit kommissorium bl.a. fået til opgave at udarbejde forslag til visioner, strategier og politikker inden for forsknings- og udstillingsområdet til Direktionen, herunder løbende evaluere museets målopfyldelse inden for de vedtagne strategier og politikker.

I den forbindelse arrangerede Udvalget en konference den 26. nov. 2004 med titlen:

Nationalmuseets Forskning i Fremtiden – struktur, innovative netværk og tværgående forskning

Formålet med konferencen var at præsentere Nationalmuseets forskere for et idé-oplæg til en fremtidig organisering af forskningen på Museet – en struktur, der fremmer dannelsen af innovative netværk og tværgående forskning.

Formålet var yderligere at debattere idé-oplægget og inspirere Nationalmuseets forskere til at tage initiativ til og indgå i tværgående forskningsprogrammer. Afholdelsen af konferencen var desuden led i Nationalmuseets opfyldelse af mål i Resultatkontrakten.

I fortsættelse af den interne konference vil der desuden i 2005 blive afholdt en konference, hvor forskere fra internationale forskningsmiljøer og Nationalmuseets samarbejdspartnere vil blive inviteret til at deltage.

I 2005 konkretiseres planlægningen for en ny international evaluering af museets samlede forskning med deltagelse af udenlandske eksperter, således at den kan gennemføres i dette år. Den forrige internationale evaluering blev gennemført i 1994-95.

Status for forskningscentre

Nationalmuseet har ikke etableret forskningscentre i 2004.

Det tidligere Center for Grønlandsforskning (SILA) har i 2004 afviklet sine aktiviteter, herunder afholdelse af en stor konference i maj måned med international deltagelse. Nationalmuseet har opslået og besat to seniorforskerstillinger i indlejringsøjemed. Den ene stilling er blevet tilført Etnografisk Samling og den anden Danmarks Middelalder og Renæssance.

For 2004 sikredes det internt, at miljøet omkring SILA til dels blev bevaret, især med henblik på at forsøge at skaffe forskningsmidler til en fortsættelse af centret på et eller andet niveau. Til dette formål blev der pr. 1. august 2004 udformet en ansøgning til de af FKK udlyste indlejringsmidler til allerede lukkede og lukningstruede centre. I december 2004 blev der bevilget et beløb på ca. 7,2 mio. kr. til indlejring af forskningsaktiviteterne på SILA i en 4-årig periode på Nationalmuseet samt en mindre del til forskningsaktiviteter på Institut for Tværkulturelle og Regionale studier, KU.

1.4. Forskerstillinger og Forskningsår

Forskningen på Nationalmuseet udøves af en forskningsprofessor, seniorforskere, forskere, seniorrådgivere, projekt-seniorforskere, projektforskere, forskningsassistenter, ph.d.- og kandidatstipendiater inden for den videnskabelige stillingsstruktur samt andre uden for stillingsstrukturen: redaktører, enhedsledere og andre chefer, konservatorer og øvrige videnskabeligt ansatte, som ikke har forskningsret eller pligt.

Nedenfor en tabel der viser de forskellige forskerkategorier inden for den *videnskabelige stillingsstruktur* fordelt på museets 10 forskningsområder. Opgørelsen er foretaget pr. person og da ikke alle AC-ere er fuldtidsansatte, ville en opgørelse over fuldtidsstillinger derfor være lavere.

Tabel 1.4.1 Fordeling af forskerkategorier på museets 10 forskningsområder inden for den videnskabelige stillingsstruktur*

Forskningsområde	Forskningsprofessor	Seniorforskere	Seniorrådgivere	Forskere	Projekt forskere/seniorforskere	Forskningsassistenter	Ph.d.-stud./Kandidatstipendiater**	I alt
1. Forhistorisk arkæologi (SILA)		3 (1)	1	0	0	0 (2)	1 (1)	5 (4)
2. Kulturhist. relateret naturvidenskab		2	2	0	0	0	1	5
3. Marinarkæologi		0	0	0	0	0	1	1
4. Middelald. & renæssancens ark., hist. og kultur		5	2	0	1	0	2	10
5. Nyere tids kulturhist. og etnologi		5	0	1	0	0	1	7
6. Klassisk og nærøstlig arkæologi og ægyptologi		1	0	0	0	0	1	2
7. Numismatik		2	0	0	0	0	0	2
8. Etnografi	1	3	0	0	1	0	2	7
9. Bevaring		6	1	0	0	0	1	8
10. Museologi/Mus.formid.		0	0	0	1	0	0	1
I alt	1	28	6	2	3	2	11	53

*Tabellen er opgjort som antal ansatte personer i de forskellige stillingskategorier inden for den videnskabelige stillingsstruktur pr. 31. december 2004.

** De ph.d.-studerende er alle talt med i ansatte inden for stillingsstrukturen, men ifølge stillingsstrukturcirkulæret for abm-institutioner er det kun kandidatstipendiaterne der hører hjemme her.

AC-ansatte uden for den videnskabelige stillingsstruktur

Forskning finder også sted blandt AC-medarbejdere uden for den videnskabelige stillingsstruktur primært blandt redaktørerne på værket Danmarks Kirker og konservatorerne. Desuden er der forskningsaktive blandt såvel afdelingschefer som enhedsledere.

Tabel 1.4.2 AC-ansatte uden for den videnskabelige stillingsstruktur

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Rigsantikvar/direktør	1	1	1	1	1	1	1
Afdelingschefer	6	6	6	6	6	3	3
Enhedsledere	27	27	27	27	27	23	24
Museumsinspektører	13	27	40	37	33	18	25
Konservatorer	9	6	5	5	7	9	13
Redaktører	8	6	4	4	5	4	5
Fuldmægtige m.m.	4	4	4	4	4	4	2
Arkitekter	4	9	6	7	4	6	5
Andre	12	13	15	18	12	24	28
I alt	84	99	108	110	99	92	106

Ovenstående tabel viser fordelingen af personer som er AC-ansatte på museet pr. 31. december 2004 i de respektive år. Da ikke alle AC-ere er fuldtidsansatte, vil en tilsvarende opgørelse i fuldtidsstillinger derfor vise et lavere samlet antal AC-ansatte. Det skal desuden bemærkes at pr. 1. januar 2002 blev Rigsantikvarembetet nedlagt, idet stillingen blev splittet i 2 direktørstillinger, hvoraf den ene blev udskilt fra museet og etableret i forbindelse med oprettelsen af Kulturarvsstyrelsen (KUAS), mens den anden blev direktør for Nationalmuseet.

Forskningsprofessorat

I Resultatkontrakten for 2000-2003 indgik oprettelse af et forskningsprofessorat. Dette blev realiseret pr. 1. august 2001 ved oprettelsen af et 5-årigt forskningsprofessorat i Grønlands historie, kultur og levevis som hidtil har hørt under Forsknings- og Formidlingsafdelingen. Professoratet er tilknyttet det etnografiske forskningsområde. I perioden 2001 til 2003 var det knyttet til SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning. Der er mulighed for at forlænge professoratet i yderligere 3 år. Professoratet er besat med Hans Christian Gulløv, som hermed er Nationalmuseets første og indtil videre eneste forskningsprofessor.

Forskningsår

Fra 1. januar 2004 har Nationalmuseets forskere inden for stillingsstrukturen, dvs. både *seniorforskere* og *seniorrådgivere*, efter nærmere retningslinier, ret til et forskningsår hvert tredje år. For gruppen af seniorforskere er det en ret og pligt at holde forskningsår, mens seniorrådgiverne har mulighed for at tilslutte sig ordningen under visse betingelser.

Forskningsåret løber normalt fra den 1. januar til den 31. december. Ved forskningsårets start skal der foreligge en projektbeskrivelse samt mål for aktiviteten (aktiviteterne), ligesom der også skal foreligge en tidsplan for forløbet.

Forskningsåret giver mulighed for at færdiggøre større manuskripter til publikationer, herunder afhandlinger, men også artikler. Derudover vil det også være muligt at benytte forskningsåret til at starte på nye forskningsprojekter.

Ved afslutning af forskningsåret foretages en evaluering af de opnåede resultater i relation til de planlagte mål.

I 2004 er der af Forskningssekretariatet lavet en samlet plan for afholdelse af forskningsåret frem til 2009, en plan som er baseret på de forskellige enheders arbejdsplanplanlægning for denne periode. Ligeledes gennemføres evalueringen af forskningsåret også af Forskningssekretariatet.

I 2004 er der tre forskere der har haft forskningsår, fordelt med

- 1 seniorforsker fra forskningsområdet Kulturhistorisk relateret Naturvidenskab
- 1 seniorrådgiver fra forskningsområdet Middelalderens&Renæssancens ark., historie og kulturhistorie
- 1 seniorforsker fra forskningsområdet Bevaring

I 2005 forventes 11 forskere at have forskningsår.

1.5 Forskeruddannelse

I kraft af Nationalmuseets status som forskningsinstitution (abm-institution) er der etableret forskeruddannelse inden for nogle af museets hovedområder. I Resultatkontrakten for 2004-2007 er et af resultatmålene at Nationalmuseet forpligter sig til at have minimum 3 ph.d.- studerende pr. år. I 2004 har der været i gennemsnit været ca.11 ph.d.-ere og kandidatstipendiater tilknyttet museets forskeruddannelse.

En stor del af de nye ph.d.-ere i 2004 er finansieret af UMTS-midlerne (5), mens de øvrige er eksternt finansierede, herunder også med tilskud fra Kulturministeriets ph.d.-pulje samt samfinansierede med forskerskole, samt fra en nyoprettet pulje på 600.000 kr. som Nationalmuseets direktion har afsat pr. år fra 1. januar 2004 til tre samfinansierede ph.d.-stipendier.

Tabel 1.5.1 Oversigt over antal ph.d.-studerende år 1997-2004

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004
Antal ph.d.-studerende i alt	12	12	14	9	11	10	9	15
<i>Heraf:</i>								
Afsluttede ph.d.-projekter	3	4	6	1	2	1	1	2
Nye ph.d.-projekter	-	-	3	1	3	2	1	7
Afbrudte ph.d.-projekter	-	-	-	-	1	-	-	2

De forskerstuderende er indskrevet ved de universiteter hvor hovedvejlederen findes, suppleret med en eller flere interne bivejledere fra det relaterede forskningsområde på Nationalmuseet. Fordelingen af de forskerstuderende på forskningsområder ses nedenfor (tabel 1.5.2)

Tabel 1.5.2. Oversigt over ph.d.-studerende fordelt på forskningsområder i år 2004

Forskningsområde	Antal ph.d.- studerende
Forhistorisk arkæologi inkl. Grønlandsforskning	4
Kulturhistorisk relateret naturvidenskab	1
Middelalderens og renæssancens ark., historie og kultur inkl. Grønlandsforskning	4
Nyere Tids kulturhistorie og Etnologi	1
Klassisk arkæologi og ægyptologi	1
Etnografi	1
Bevaring	2
Museologi/Museal formidling	1

Forskerskoler

Nationalmuseet deltager på forskellige niveauer i en række Forskerskoler, ligesom også de ph.d.-studerende deltager i de ph.d.-kurser der bliver arrangeret af forskerskolerne. Det drejer sig primært om:

- Dansk Arkæologisk Forskerskole, Aarhus Universitet
- Kulturarvens Forskerskole, Biblioteksskolen
- MARINERS , Syddansk Universitet, Esbjerg
- Netværkssamarbejde med 'The Danish Research School of Anthropology and Ethnography', Københavns Universitet.

Museumschefen har sæde i bestyrelsen for Dansk Arkæologisk Forskerskole og ligeledes i Kulturarvens Forskerskole, som formelt blev oprettet i december 2003, idet en række af Kulturministeriets abm-institutioner gik sammen om en medfinansiering pr. år af en del af skolens udgifter.

1.6. Publikationer 2004

Som i Forskningsberetning 2003 er publikationerne opgjort under de 10 forskningsområder i 3 hovedkategorier, hvoraf den første hovedkategori, videnskabelige publikationer, er defineret og underopdelt i 6 underkategorier på følgende måde:

1. Videnskabelige publikationer defineres som publikationer af et eller flere videnskabelige resultater, primært henvendt til forskerkolleger eller videnskabelige fora i Danmark og i udlandet. Publikationerne er desuden opdelt i følgende underkategorier:

- 1.1. *Monografier, bøger og afhandlinger*
- 1.2. *Artikler i nationale tidsskrifter og antologier*
- 1.3. *Artikler i internationale tidsskrifter og antologier*
- 1.4. *Artikler i egne serier*
- 1.5. *Anmeldelser i faglige tidsskrifter*
- 1.6. *Videnskabeligt redaktionsarbejde*

2. Konferencebidrag omfatter bidrag til konferencer, symposier og seminarer i form af publicerede forelæsninger og indlæg, samt nogle bidrag publiceret elektronisk af de enkelte forskere. Fra 2003 er konferencebidrag underopdelt i 2 kategorier for at være i overensstemmelse med de opgørelser der findes i offentlige forskningsstatistikker:

- 2.1. *Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings*
- 2.2. *Øvrige publicerede konferencebidrag*

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab defineres som publikationer af faglig og videnskabelig art til bredere kredse uden for de faglige miljøer.

Det samlede antal publikationers titler for år 2004, fordelt på de 3 hovedkategorier, vil kunne ses under de enkelte hovedområders forskningsaktiviteter, ligeledes hvilke publikationer der er peer reviewed (se Kap. III).

Nedenstående tabel viser fordelingen af publikationer i perioden 1997 til 2004. De *Videnskabelige publikationer* er faldet med ca. **23,7%**, *Konferencebidrag* med ca. **36,8%** og som den eneste kategori er *Generel formidling* steget med ca. **9,3%**. Samlet er museets publikationer mindsket med ca. **16,8%** i forhold til 2003 (faldet fra 2002 til 2003 var på 29,9 %) så nedgangen i antal publikationer fortsætter.

Tabel 1.6.1 Publikationer fordelt på de 3 hovedkategorier

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004
Videnskabelige publikationer	187	200	227	186	185	224	190	145
Konferencebidrag		173	44	52	40	57	38	24
Generel formidling, herunder populærvidenskab		350	146	140	132	167	86	94
Publikationer i alt	187	723	417	378	357	448	314	263

¹Antallet af publikationer er opgjort efter delvis forskellige opgørelsesmetoder. Årene 1999-2004 er dog direkte sammenlignelige.

Fordelingen på underkategorierne inden for Videnskabelige publikationer ses af nedenstående tabel. Det kan fremhæves at kategorien *Monografier* er steget med ca. 33% , ligeledes er antal *artikler i internationale tidsskrifter* steget med ca. 3%, mens de øvrige kategorier viser større eller mindre fald, størst Videnskabeligt redaktionsarbejde med ca. 68,7% og dernæst *artikler i nationale tidsskrifter* på ca. 38,2%.

I Resultatkontrakten 2004-2007 er et af målene inden for forskning at der gennemsnitligt i kontraktperioden skal produceres 6 forskningsbaserede monografier årligt (egne udgivelser eller udgivelser på eksterne forlag), hvilket er mere end opfyldt i 2004 med udgivelsen af 15 monografier

Tabel 1.6.2 Videnskabelige publikationer i 2004 fordelt på underkategorier i forhold til de 10 forskningsområder

Forskningsområde	Mono- grafier m.m.	Artikler i Nationale tids.	Artikler i Inter- nat.Tids.	Artikler i egne serier	Anmeldelser i Faglige tids- skrifter.	Videnskabeligt Redaktionsarb.	I alt	(I alt) ²
1. Forhist.ark.inkl.SILA	5 (3)	4 (18)	14 (8)	8 (8)	4 (1)	0 (4)	35	(42)
2. Kulturrelat.Natviden.	0 (0)	0 (1)	1 (9)	1 (2)	0 (0)	0 (1)	2	(13)
3. Marinarkæologi	1 (0)	2 (3)	3 (11)	1 (3)	0 (0)	0 (1)	7	(18)
4. Middel.ark/inkl.SILA	3 (4)	10 (21)	9 (12)	0 (1)	4 (1)	0 (2)	27	(41)
5. Nyere Tidskulturhist.	3 (0)	4 (4)	2 (1)	2 (4)	2 (8)	0 (4)	14	(21)
6. Klassisk ark./ægypt. .	0 (0)	1 (0)	10 (4)	0 (2)	2 (2)	1 (0)	14	(8)
7. Numismatik	1 (0)	3 (4)	15 (11)	0 (1)	2 (5)	1 (2)	22	(23)
8. Etnografi/inkl. SILA	0 (1)	0 (0)	2 (2)	1 (2)	0 (0)	1 (1)	3	(6)
9. Bevaring	2 (2)	2 (4)	12 (9)	3 (1)	0 (1)	2 (1)	20	(18)
10. Museal formidl.	0 (0)	0 (0)	1 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1	(0)
I alt	15 (10)	26 (55)	69 (67)	16 (24)	14 (18)	5 (16)	145	(190)

¹ Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renessancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: /Museologi/Museal formidling.

² Tallene i parentes er fra Forskningsberetningen 2003.

Tabel 1.6.3 Det samlede antal publikationer i 2004 fordelt på de 10 forskningsområder¹

Forskningsområde	Videnskabelige publikationer	Konferencebidrag	Generel formidling/ populærvidenskab	I alt 2004	(I alt 2003)
1. Forhist. ark.inkl.SILA	35 (42)	1 (2)	13 (22)	49	(66)
2. Kulturrelat.Natviden.	2 (13)	0 (3)	3 (3)	9	(19)
3. Marinarkæologi	7 (18)	1 (1)	6 (7)	14	(26)
4. Middel.ark/inkl. SILA	27 (41)	5 (4)	18 (8)	50	(53)
5. Nyere Tids kulturhist.	14 (21)	3 (0)	19 (9)	36	(30)
6. Klassisk ark./ægypt.	14 (8)	2 (1)	0 (7)	16	(16)
7. Numismatik	22 (23)	2 (8)	20 (13)	44	(44)
8. Etnografi/inkl. SILA	3 (6)	4 (3)	4 (6)	7	(15)
9. Bevaring	20 (18)	5 (16)	5 (9)	30	(43)
10. Museologi/Mus.formidl..	1 (0)	1 (0)	6 (2)	8	(2)
I alt	145 (190)	24 (38)	94 (86)	263	314

¹ Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renessancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: Museologi/Museal formidling.

² Tallene i parentes er fra Forskningsberetning 2003.

1.7. Forskningsprojekter 2004

Nationalmuseets forskning foregår dels gennem den forskning som er en del af basisaktiviteterne på forskningsområdet, dels gennem etablerede forskningsprojekter som kan være enkeltmandsprojekter, samarbejdsprojekter med interne og eksterne samarbejdspartnere, de sidstnævnte også med internationale samarbejdspartnere.

Fra år 2000 og frem er der i de beskrevne projektaktiviteter kun medtaget projekter hvor forskningsindsatsen har været på 4 uger eller derover Derfor varierer antallet af projekter også ud fra denne parameter. Desuden er der fra år 2000 medtaget forskningsprojekter som er knyttet til Redaktionen af Danmarks Kirker under de samme betingelser som ovenfor.

Foruden de igangværende forskningsprojekter er antallet af afsluttede og nye projekter medtaget i nedenstående tabel, men her er grænsen for de 4 uger ikke opretholdt. Grænsen på de 4 uger er delvist arbitrært sat. Hovedsigtet har været at reducere de mange små projekter som der kun arbejdes meget sporadisk og kortvarigt på i løbet af et år. Sådanne mindre projekter er samlet under det enkelte forskningsområdes basisaktiviteter i denne forskningsberetning.

Forskningsindsatsen er baseret på den tidsregistrering som den enkelte ansatte har foretaget på det pågældende projekt i årets løb. Numrene foran projekterne er af administrativ art og bruges i forbindelse med tidsregistreringen. De projekter, der ikke har dette nummer, er vurderet af forskerne selv til at have haft en forskningsindsats over 4 uger.

Tabel 1.7.1 Det samlede antal Forskningsprojekter i 2003¹

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004
Afsluttede forskningsprojekter	19	35	35	19	26	19	32	18
Igangværende forskningsprojekter	133	137	98	97	117	101	80	76
<i>Heraf nye forskningsprojekter</i>			28	25	19	16	16	23
Forskningsprojekter i alt	152	172	133	116	143	120	112	94
<i>Heraf samarbejdsprojekter med eksterne deltagere</i>		148	101	68	100	82	91	30
<i>Heraf samarbejdsprojekter med internationale samarbejdspartnere</i>		77	47	27	45	45	53	32

¹ I tabellen er der for år 1999 kun medtaget projekter med en forskningsindsats svarende til 2 uger. For 2000 og frem er der kun medtaget forskningsprojekter med en forskningsindsats svarende til mindst 4 uger.

Tabel 1.7.2 Det samlede antal forskningsprojekter fordelt på de 10 forskningsområder år 2004¹

Forskningsområde	Afsluttede	Stadig løbende	Igangsatte	I alt
1. Forhist. ark.inkl.SILA	4 (7) ²	8 (18)	4 (1)	16 (26)
2. Kulturrelat.Natviden.	1 (1)	9 (8)	2 (2)	12 (11)
3. Marinarkæologi	0 (11)	5 (4)	0 (2)	5 (17)
4. Middel.ark/inkl. SILA	2 (4)	7 (11)	3 (1)	12 (16)
5. Nyere Tids kulturhist.	2 (1)	5 (4)	10 (2)	17 (7)
6. Klassisk ark./ægypt.	2 (1)	2 (7)	1 (0)	5 (8)
7. Numismatik	1 (0)	3 (1)	0 (0)	4 (1)
8. Etnografi/inkl. SILA	1 (3)	3 (6)	1 (3)	5 (12)
9. Bevaring	5 (4)	10 (4)	2 (5)	17 (13)
10. Museologi/Mus.form..	0 (0)	1 (1)	0 (0)	1 (1)
I alt	18 (32)	53 (64)	23 (16)	94 (112)

¹ Kun de projekter der er registreret med et tidsforbrug på 4 uger eller derover er medtaget både for 2000 og frem

² Tallene i parentes er fra Forskningsberetning 2003

1.8. Forskningskoordinering og -rådgivning

Koordineringen af museets overordnede forskning ligger efter at Forskningsafdelingen blev nedlagt pr. 1. januar 2003, hos museumschefen /forskningschefen sammen med de koordinerende funktioner i Forskningssekretariatet ved forsknings- og planlægningskoordinatoren, bl.a. den overordnede administrative koordinering af ph.d.-stipendierne og forskningsåret, ligesom også udarbejdelse af forskningsredegørelser, handlingsplaner samt styring af større forskningsprojekter ligger i disse funktioner.

Også kontakter og samarbejde med den øvrige forskningsverden, det være sig universiteter og Forskningsstyrelse, varetages på det overordnede plan her.

Rådgivningsfunktionen har desuden haft som mål at rådgive direktionen, den enkelte forsker og forskergruppe med hensyn til ansøgningsprocedurer ved forskningsansøgninger samt andre forhold vedrørende forskning. I Forskningssekretariatet er der oprettet en tilskuds- og rådgivningsfunktion vedrørende fondsmidler, herunder forskningsrådsmidler, Nordiske- og EU-midler med det formål at servicere museets forskere. Der er oprettet en intern mailservice om nye tiltag på

forskningsområdet som forskere og andre interesserede kan tilmelde sig på:

<http://intranet.natmus.dk/forskning/mailliste.html>

Nationalmuseet Eksterne Forskningsudvalg

I tilknytning til rådgivning om museets *overordnede forskning* er der på basis af *Lov om forskning ved arkiver, biblioteker, museer m.v.*, marts 1996, etableret et Eksternt Forskningsudvalg (NEF) som er sammensat af 3 eksterne medlemmer og 2 interne medlemmer (forskere) med forskningschefen som tilforordnet i en periode på 4 år med mulighed for forlængelse i 2 år. De tre eksterne medlemmer indstilles af SHF/FKK og SNF/FNU og denne indstilling forelægges Kulturministeriets Forskningsudvalg. De interne medlemmer vælges af museets forskerstab. Direktionen og NEF har defineret disse som forskere inden for den videnskabelige stillingsstruktur i forbindelse med det nyvalg, der blev afholdt i januar/februar 2002.

I 2004 er der afholdt 3 møder i NEF, hvoraf det ene var et møde med museets direktion.

Sammensætningen af udvalget har været følgende:

- Lektor, dr.phil. og medlem af SHF Esther Fihl, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, fra 1. juli 2003.
- Professor, dr.phil. og formand for SHF Poul Holm, Center for Maritim og Regional historie, Syddansk Universitet, Esbjerg, fra 1. juli 2001.
- Docent, dr.scient. Nanna Noe-Nygaard, Inst. for Geologi, Københavns Universitet, fra 1. juli 2001.
- Seniorforsker, ph.d. Jette Arneborg, Danmarks Middelalder & Renæssance, Nationalmuseet, fra 1. februar 2002
- Seniorforsker, ph.d. Lars Jørgensen, Danmarks Oldtid, Nationalmuseet fra 1. februar 2002.
- Udvalgets sekretær, mag.art. et BA Birgit Rønne, Forskningssekretariatet, F&F-afdelingen.
- Museumschef for Forsknings- og Formidlingsafdelingen cand.mag. Per Kristian Madsen er tilforordnet udvalget.

Forsknings- og Udstillingsudvalget

Forsknings- og Udstillingsudvalg blev oprettet med det formål at være rådgivende for direktionen i forsknings- og udstillingsmæssige strategiske spørgsmål. Udvalget er udpeget af direktionen og refererer direkte til denne.

- Laboratorieleder, cand.scient. Mads Chr. Christensen, Bevaringsafdelingen
- Redaktør, mag.art. Birgitte Bøggild Johansen, Danmarks Kirker, F&F-afdelingen (orlov i 2004)
- Seniorforsker Flemming Kaul, Danmarks Oldtid, F&F-afdelingen
- Enhedsleder Birgitte Kikkenberg, Tegnestuen, F&F-afdelingen
- Enhedsleder for Danmarks Nyere Tid, mag.art. Anette Vasström (formand), F&F-afdelingen
- Udvalgets sekretær, mag.art. et BA Birgit Rønne, Forskningssekretariatet, F&F-afdelingen

1.9. Nationalmuseets Bibliotekstjeneste

Nationalmuseets Bibliotekstjeneste, som organisatorisk er en enhed under Forsknings- og Formidlingsafdelingen, koordinerer museets samlede biblioteksområde. Bibliotekstjenesten indkøber og anskaffer på anden vis museumsfaglig litteratur til dækning af personalets behov. Museets biblioteker befinder sig på mange forskellige fysiske lokaliteter, men Bibliotekstjenesten sørger for, at de kan fungere i et virtuelt fællesskab. Dette sker dels under den fælles biblioteksbase NatKat, dels under en organisatorisk fællesplanlægning med en systematisk og koordineret handlingsplan.

Biblioteksbasen NatKat.

Som led i at øge kendskabet til museets bogsamlinger valgte Nationalmuseet i 2004 at indgå i Det Kongelige Biblioteks systemfællesskab, REX.

Databasen, NatKat, med registrering af museets bogbestand (ultimo 2004 ca. 90.000 poster), findes på adressen: https://rex.kb.dk/F/-?func=file&file_name=find-b&local_base=nat01 eller via link fra museets hjemmeside: <http://www.natmus.dk/sw4751.asp>

På den måde er museets bogsamlingers tilgængelighed blevet øget betragteligt. Forskere og andre interesserede har nu adgang til at benytte museets bogkatalog via internettet .

Som led i den større tilgængelighed for museets bogsamlinger har Bibliotekstjenesten deltaget i en arbejdsgruppe med henblik på at øge samarbejdet mellem biblioteket i Nationalmuseets Bevaringsafdeling og Konservatorskolens bibliotek.

Status for 2004

Rationaliseringsarbejdet og afviklingen af pukler er blevet fortsat i 2004 og forløber planmæssigt.

Effektivisering og rationalisering af bogkøb og katalogisering

Gennemløbstiden for bøger fra bestilling til bogen modtages i den rekvirerende afdeling/enhed, er i 2004 holdt på samme høje niveau: Bogbestillinger afsendes i verificeret stand efter foreløbig katalogisering til leverandøren senest 1 uge efter modtagelsen. I praksis bestilles bøger samme dag, bestilling modtages. Litteratur modtaget efter indkøb og efter endelig katalogisering sendes til afdelings- og enhedsbibliotekerne inden for 1 uge. I praksis sker dette også samme dag en bog modtages.

Ved hjælp af de sidste års effektiviseringsbestrebelse, er antallet af katalogiseringer blevet opretholdt også i 2004 til trods for arbejdet med at implementere nyt bibliotekssystem.

1. Retrokonverteringsprojekt 1 i 2004

Den påbegyndte retrokonvertering af Fælleskatalogen 1967-88 er afsluttet og var tilgængelige ved åbning af basen i det ny bibliotekssystem - svarende til ca. halvdelen af basens 90.000 poster. Projektet blev finansieret af Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEF)

2. Retroprojekt 2 i 2004

I 2002 fik vi tilsagn om støtte til 2. fase af de digitaliseringsbestrebelse, som sigter mod at den samlede mængde af bøger i Nationalmuseets biblioteker kan søges i biblioteksbasen NatKat. Projektet støttes af Biblioteksstyrelsen. Første fase: retrokonvertering af den gamle katalog fra biblioteket i enheden Danmarks Oldtid er påbegyndt.

II. GLIMT FRA FORSKNINGSSOMRÅDERNE

Specialartikler fra forskningsområderne

Forhistorisk arkæologi:

- Forskning i bronzealderens religion

Kulturhistorisk relateret naturvidenskab:

- The Hansa-Network – Medieval food traditions in Northern Europe

Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur:

- Kelstrup – en middelalderborg i Odsherred

Etnografi:

- Kulturmiljø – den historiske dimension i Valle de los Chilcos, Amazonas, Peru

Bevaring:

- Vasaprojektet – et kapløb med tiden

Forhistorisk Arkæologi

Forskning i Bronzealderens religion

I årene 2000 til 2004 har Flemming Kaul forsket i bronzealderens religion og afsluttet arbejdet med en stor monografi med titlen *Bronzealderens religion*. Værket giver en bred oversigt over den nordiske bronzealderens religion. Mange fund og genstande vidner om religiøs eller rituel aktivitet, og det rige kildemateriale kan benyttes til at studere religionens mange facetter. Der kendes særlige genstande brugt i ritualerne som f.eks. Solvognen eller de prægtige bronzelurer. Kultbygninger fortæller om de arkitektoniske rammer for religionens udøvelse. Store rigdomme i bronze og guld nedlagdes for aldrig mere at skulle hentes.

Ikke mindst det uhyre rige billedmateriale, dels i form af helleristninger på sten og klipper, dels på bronzegenstande som f.eks. rageknive, har givet gode muligheder for at trænge ind i religionens inderste væsen. På nogle helleristninger ses afbildninger af ritualer og rituelle danse, mens billederne på bronzerne gengiver en central myte om solens færd over himlens bue om dagen og gennem underverdenens mørke om natten. Især billederne på rageknive fra yngre bronzealder giver indsigt i urgamle myter om solens evige færd. Den fornyede forskning i dette emne har således gjort det muligt nøjere at forstå periodens trosforestillinger og kosmologi. Hver ragekniv fortæller om punkter i solens rejse. Solen rejste på et skib, men også hesten, fisken, fuglen og slangen hjalp til. En ragekniv, der tilhører Moesgård-museet, gengiver forestillingerne omkring solopgang, hvor en fisk trækker solen op fra natskibet til morgenskibet.

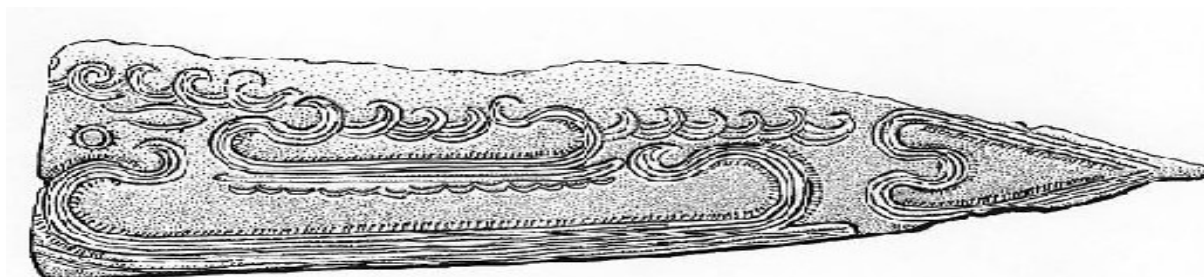

Fig. 1. Ragekniv uden kendt findested, formentlig fra Jylland (ca. 800 f.Kr.), hvor natskibet ses under dag- eller morgenskibet, og hvor solen ved solopgang trækkes op af en fisk, Moesgård-museet.

På en ragekniv fra *Neder Hvolris*, Nordjylland, ses en prægtig solhest, der er i færd med at trække solen væk fra skibet. Her befinder vi os omkring middag. Som i den virkelige verden på jorden, havde skibet i den overjordiske guddommelige verden en afgørende rolle som symbol på det at rejse, på bevægelse og som formidleren. Vi kan gennem disse billeder se, at fisken ikke kunne overgive solen direkte til hesten, og at hesten ikke kunne overgive solen direkte til slangen. Der skulle altid være et guddommeligt skib imellem. Uden skibet som formidler kunne solens daglige og evige rejse ikke gennemføres.

I forskningen omkring bronzealderens religion er linjer trukket til samtidige religioner i Middelhavsområdet, og der ses på lighedspunkter med egyptisk religion. Et vigtigt træk ved enhver

religion – forestillinger om døden og hvad der sker med den dødes sjæl – analyseres på denne baggrund med interessante konklusioner.

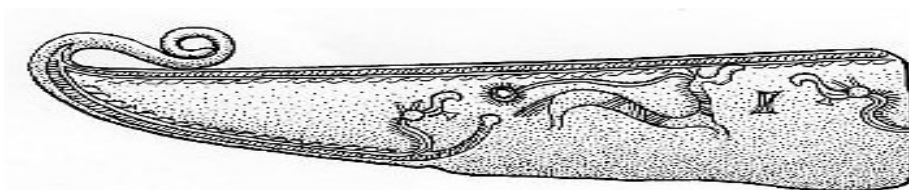

Fig. 2. Ragekniv fra Neder Hvolris, Nordjylland med skib og solhest (ca. 800 f.Kr.), Nationalmuseet, tegning: Bjørn Skaarup

Ved bronzealderens begyndelse fremkom denne særlige ikonografi, og ved bronzealderens slutning ophører fremstillingen af denne religiøse kunst. Der ses nøjere på de ændringer, der skete ved periodens begyndelse, og hvorledes fremkomsten af ikonografien kan knyttes til en formativ fase af bronzealderens kultur. Ligeledes undersøges forholdene ved periodens slutning på overgangen til jernalderen, hvor væsentlige træk ved bronzealderens religion, herunder figurkunsten, falder bort. Bronzealderens religion og særlige kultur bestod igennem mere end 1000 år. Ved en forståelse af religion, ikke alene som noget betydningsfuldt i sig selv, men også som væsentlig faktor ved samfundsudviklingen i det hele taget, og gennem en analyse af de materielle vidnesbyrd knyttet til religion og ikonografi, synes det muligt at forstå væsentlige træk i den nordiske bronzealderens religion og dens betydning og sammenvævning med sociale og økonomiske forhold. Den nordiske bronzealderens religion fremstår nu som religion blandt verdens religioner med særlige trosforestillinger, ritualer og offerskikke. Herved sættes bronzealderen som en betydningsfuld epoke i Europas forhistorie yderligere i relief.

Nationalmuseets forskning i bronzealderens religion har givet anledning til et nærmere samarbejde med *Landesmuseum für Vorgeschichte* i Halle, Tyskland. Dette samarbejde har bl.a. udmøntet sig i særudstillingen *Himmelskiven og Solvognen*, som kan præsentere det interessante nye fund af Himmelskiven fra Nebra. Udstillingen, der belyser bronzealderens religion og kosmologi, kan ses på Nationalmuseet i efteråret 2005. Ny forskning og formidling kan således gå hånd i hånd.

Flemming Kaul
Seniorforsker
Danmarks Oldtid

Kaul, Flemming: Bronzealderens religion. Studier af den nordiske bronzealderens ikonografi. *Nordiske Fortidsminder, Serie B, Bind 22*, 2004 (426 sider, 175 illustrationer; hertil separat bog på 88 sider med dansk og engelsk resumé).

Kulturhistorisk relateret naturvidenskab

The Hansa-Network - Medieval food traditions in Northern Europe

I 2001 igangsatte Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser (NNU) opbygningen af et internationalt projekt – 'Hansa-netværket', som har til formål at styrke samarbejdet mellem forskere i landene omkring Østersøen. Netværket arbejder med undersøgelser af arkæologiske levn af planteføde, såkaldte arkæobotaniske undersøgelser, fra middelalderen.

Landene omkring Østersøen var i flere århundreder stærkt påvirket af den hanseatiske liga, en sammenslutning af købmænd, der havde deres oprindelse i de store byer i Nordtyskland med Lübeck som den ledende by og med kontakter til resten af Europa. I løbet af de sidste ti år er der i forbindelse med arkæologiske udgravninger i de gamle Hansa-byer udført omfattende arkæobotaniske undersøgelser. Det meste af forskningen er imidlertid foregået mere eller mindre isoleret i de enkelte lande, uden at der er gjort forsøg på at sammenligne resultaterne og skabe synteser.

Etableringen af et forskningsnetværk til udveksling af erfaringer dækkede således et stort behov, og takket være økonomisk støtte fra Nordisk Ministerråd og Nationalmuseet er netværket blevet en realitet. Grundlaget for arbejdet i de sidste 2 år har været de store mængder data, som de enkelte forskere har bidraget med. Disse data blev sammenstillet med henblik på at belyse kostvaner og dagligdagen hos den lokale befolkning i middelalderen i landene omkring Østersøen. I den forbindelse er det blevet undersøgt, hvilke planter der blev dyrket, hvordan vilde planter blev udnyttet og, ikke mindst, omfanget og betydningen af importerede fødevarer, fx krydderier, gennem Hansa'en. Spændende resultater er kommet til i løbet af dette internationale samarbejde, bl.a. at handelen med planter som fødevarer og krydderier ikke gik ensidigt fra syd til nord, men også gik den modsatte vej. Fundene viser, at forskellige bær, som har deres naturlige udbredelse i Nordeuropa, først blev introduceret til Centraleuropa i løbet af senmiddelalderen.

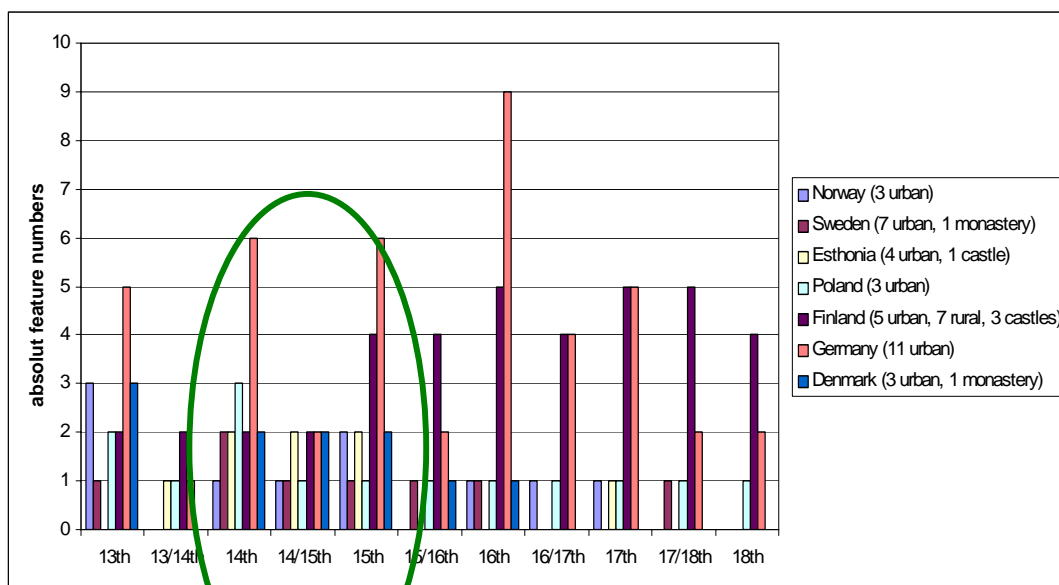

Fig. 1. Frekvens af figen-frø fra arkæologiske udgravninger i Nordeuropa.

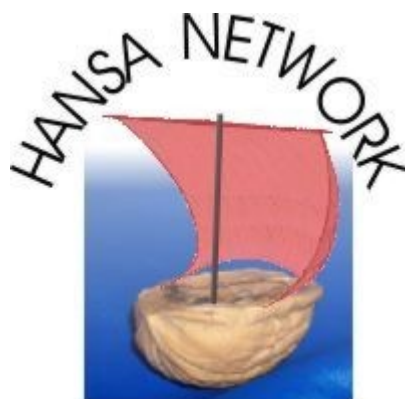
Figner, som vist på diagrammet, findes i næsten alle arkæologiske udgravninger i Nordeuropa, men frekvensen stiger i alle undersøgte lande i løbet af det 14.-15. århundrede. Stigningen hænger sammen med de veletablerede handelsforbindelser og den øgede transport af varer i denne tidsperiode.

Frø fra humle findes også i næsten alle de middelalderlige aflejringer i Nordeuropa, mens porse (det traditionelle krydderi i øl) forsvinder ud af billedet. Det hænger sammen at humle, ifølge lovgivningen, nu hørte til de varer, der skulle afleveres som tiende til magthaverne. Fx måtte Traveøl fra Tyskland ikke importeres, men uagtet loven kunne det ikke forhindres.

Hansa-netværkets faglige mål har været at kombinere viden fra de mange historiske, arkæologiske og arkæobotaniske kilder for hermed at danne et billede af variationen og udviklingen i mad og ernæring, også i det baltiske område under indflydelse af den hanseatiske liga. Det har givet en bedre og mere tilbundsående forståelse af forhold, der har været vigtige for kultur og samfund i middelalderen.

De arkæobotaniske fund fra landene omkring Østersøen vil for første gang blive præsenteret internationalt i en monografi i museets serie *PNM Studies in Archaeology and History*. Monografien er blevet redigeret af projektlederen, Sabine Karg, i løbet af forskningsåret 2004.

Sabine Karg
Seniorforsker
Naturvidenskabelig Afdeling

Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur

Kelstrup – en middelalderborg i Odsherred

I efteråret 2004 gennemførte Nationalmuseet en arkæologisk undersøgelse af et middelalderligt voldsted i Odsherred. Borgen ligger ved den lille landsby *Kelstrup*, hvor man i dag kun kan se ruinerne af hovedbygningen. Der er rester af et 10 x 6,5 m stort hus, som var bygget af munkesten på en kraftig kampestenssokkel. Enkelte steder er murværket bevaret op til en højde på ca. 2 m. Borgen har ligget på et næs ud i en sø, der blev udtørret i slutningen af 1700-tallet, men på et kort fra 1776 kan man stadig se søens oprindelige udstrækning.

Ruinen blev fredet allerede i 1810 som en af de tidligste Kancellifredninger. I Danmark er kun bevaret ganske få stenhuse fra middelalderens adelsborge, og i forbindelse med en planlagt istandsættelse af ruinen blev det besluttet at foretage en mindre arkæologisk undersøgelse, der forhåbentlig kunne kaste lys over borgens bygningshistorie. Selve istandsættelsen er led i de fortløbende restaureringer af Danmarks historiske ruiner, som varetages af Nationalmuseet.

Fra enkelte bevarede dokumenter kender vi lidt til borgens historie, som falder i et dramatisk periode af middelalderen. Den 6. juli 1393 skænkede dronning Margrete borgen Kelstrup med tilliggende gods, skove og møller til Vor Frue kloster i Roskilde på den udtrykkelige betingelse, at hovedbygningen straks skulle nedbrydes. Dronningen havde købt godset af ridderen Ture Knudsen Dyre, der i sin tid hørte til oprørerne mod Valdemar Atterdag, og det er en nærliggende tanke, at hun på denne måde ville mindske risikoen for nye oprør. Tre år efter udstedtes et generelt forbud mod at opføre borge. Kelstrup er dog ikke blevet revet ned lige med det samme, for andre arvinger gjorde krav på borgen. Først den 6. november 1397 kunne Erik af Pommern bekræfte donationen til Vor Frue kloster, og brevet nævner udtrykkeligt, at dronningen havde købt Kelstrup af Ture Knudsen ”og siden af hans arvinger, for at hun skulle have desto større ret dertil”. Fra senere jordebøger ved vi, at der hørte et temmelig stort gods til borgen - ikke mindre end 56 gårde - herunder tre landsbyer.

Udgravningen startede i midten af september, og i første omgang blev der lagt en tværgående søgegrøft inde i stenhuset for at finde det oprindelige gulvlag og se hvor meget, der var bevaret af murene under det tykke lag af jord og møg, som gennem tidens løb havde samlet sig på ruinen. Det oprindelige lergulv lå omkring 1 m under den nuværende jordoverflade, dækket af et markant trækulslag. Ved indgangen lå gulvlaget 0,5 m højere, og underetagen må således have været delt i to rum. Udenfor kunne fundamentet følges helt ned til 2 m under den nuværende jordoverflade, og her blev endda ikke gravet i bund. Efter alt at dømme har bygningen bestået af en høj kælder, en hovedetage og et tagrum. I vestgavlen findes rester af en såkaldt ”Hemmelighed”, dvs. en muret toiletskakt

Fig.1. Opmålingen af stenhusets nordmur er i fuld gang. Der er stadig bevaret en del teglsten i murværket.

For at finde eventuelle rester af et forborgsområde og måske en voldgrav blev der udlagt en ca. 75 m lang søgegrøft mod syd. Her blev al tvivl fejlet af bordet, for ca. 17 m syd for banken med stenhuset blev der afdækket en 2 m dyb og ca. 8 m bred voldgrav. Naturvidenskabelige undersøgelser har vist, at voldgraven kun har været i brug i en kort periode, hvorefter den er blevet kastet til og delvist dækket af en stenbrolagt vej. Længere mod syd dukkede rester af fire bygninger op, primært syldsten (kampesten) fra fundamenter, men også en 0,76 m bred mur af munkesten. Helt oppe under grønsværen lå syldstensrækker, der sandsynligvis stammer fra en firlænget gård, som lå her i 1700-tallet. Under udgravningen blev fundet en del genstande, bl.a. en spore og en armbrøstbolt, knive, hestesko, keramikskår og teglsten med poteaftryk!

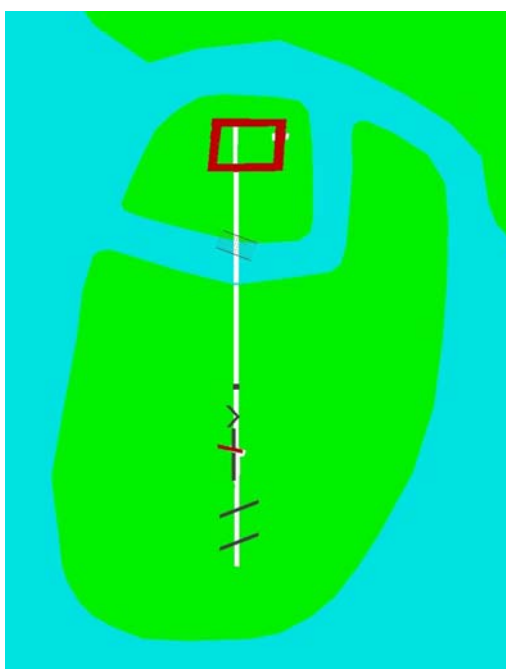

Fig. 2. Rester af fundamenter og murværk fra forskellige bygninger dukkede frem i den lange søgegrøft på forborgen. Billedet er taget fra syd.

Fig. 3. Rekonstrueret plan over borgen i Kelstrup. I den lange søgegrøft fra stenhuset ned over forborgen er de forskellige bygningsrester markeret.

Udgravningerne har altså fastslået, at borgen har bestået af en høj banke med en hovedbygning omgivet af en voldgrav. Syd herfor lå et forborgsområde på ca. 3000 m² til borgens økonomibygninger, stalde og lader. Tilsyneladende er en stor del af denne ladegårdsbanke kunstigt opbygget ved påføring af store mængder fyldmateriale, således at det naturlige næs ud i søen blev betydeligt udvidet. Selv om borgens hovedbygning blev revet ned i slutningen af 1300-tallet må vi gå ud fra, at økonomibygningerne er blevet stående. Driften af selve godset skulle jo fortsætte, selv om indtægterne nu gik til Vor Frue kloster i Roskilde.

Udgravningen har givet svar på en lang række spørgsmål, og det temmelig ukendte voldsted kan nu placeres i en spændende historisk sammenhæng. Det vil være oplagt at vende tilbage og foretage nye undersøgelser på forborgsområdet, men det ligger ud i fremtiden.

Vivian Etting, Seniorforsker
Jørgen Frandsen, Museumsinspektør
Hans Mikkelsen, Arkæolog
Kjeld Borch Vesth, Museumsinspektør
 Danmarks Middelalder og Renæssance

Etnografi

Kulturmiljø – den historiske dimension i Valle de los Chilchos, Amazonas, Peru

En gruppe af danske og peruanske forskere inden for disciplinerne antropologi, arkæologi, botanik og geografi gennemførte i sommeren 2004 en ekspedition til *et Ceja de Selva*-området (junglens øjenbryn), et tæt tåge-regnskovsområde i *Chilchos*-dalen, et ret isoleret sted på de nordøstlige skrånninger af Andesbjergene i det nordlige Peru. Det tog to dage at nå frem til *Chilchos*-dalen, da rejsen blev besværet af tætte skyer som bølgede som tåge over bjergene, inden regnen endelig satte ind for fuld kraft med en voldsom vindstyrke. Rejsen blev foretaget på hesteryg, og det gik meget langsomt op ad de smattede klippestier først over cordilleraen (bjergkammen) i 3400 m højde og dernæst ned i 1600 m højde.

Fig. 1. Chilchos 'downtown' set fra øst.

Formålet med ekspeditionen var at undersøge, hvorledes og hvordan forskellige faktorer under henholdsvis *præ-columbisk tid* (før 1532) og *spansk kolonitid* (1532-1821) samt *i nutiden* har påvirket bosættelsesmønstret og udnyttelsen af det agrare landskab. I de sidste 40 år er der nemlig sket en katastrofal udvikling af de østlige skrånninger af Andesbjergene. Menneskelig aktivitet har her medført, at der dagligt ødelægges både fortidsminder og værdifulde økozoner med høj biodiversitet. Disse radikale forandringer bidrager naturligvis med deres kulturhistoriske værdier, men medfører samtidigt at kultursporene fra forrige tiders udnyttelse af landskabet forsvinder.

Den skovklædte nordøstlige del af den peruanske *Montaña* eller *Ceja de Selva* har været beboet og udnyttet igennem tusinder af år. Før 1532, dvs. før den spanske kolonitid, var den øvre regnskov, *Selva Alta*, beboet af mange indfødte grupper, og en føderation af høvdingedømmer, den såkaldte Chachapoya-kultur (Schjellerup 1997), udviklede i dette regnskovsområde en monumental arkitektur. Deres landbrugssystemer, i form af særlige terrasseringsformer og dræningssystemer, hindrede at der skete jorderosion, i modsætning til nu, hvor den til stadighed forekommer på grund af kvæg og ændrede dyrkningsmetoder.

I *Chilchos*-dalen fandt vi tyve nye arkæologiske fundsteder både fra Chachapoya-kulturen (c. 800 – 1470) og fra de følgende 60 år med inka-kulturen. Især observerede vi mange stenterrasser, der dækkede de fleste af bjergsiderne, og på markerne fandt vi adskillige gamle kværnsten, som befolkningen genanvender i husholdningen den dag i dag.

Under den spanske kolonitid blev store dele af befolkningen tvangsforflyttet og tvunget til at bosætte sig i større landsbyer. I den første del af kolonitiden var landskabsændringerne i skoven moderate, fordi størstedelen af den oprindelige befolkning uddøde på grund af europæiske sygdomme.

Men igennem det sidste århundrede er der imidlertid sket drastiske forandringer i landskabet, der har ændret sig fra en tæt skov til store åbne savannelignende områder med spredte træer og buske

og en hastigt tiltagende erosion på grund af et voksende befolkningspres. Gamle kulturspor, flora og fauna forsvinder, og udnyttelsen indebærer, at landskabet er udsat for en vidt udbredt erosion. Det har været vanskeligt at finde tidlige historiske kilder, der har kunnet dokumentere udviklingen i et så marginaliseret og isoleret område som Chilchos-dalen, men adskillige timers arbejde i de peruanske arkiver har givet resultat. Den første spanske embedsmand, Alonso de Alvarado, havde tvunget de nyligt undertvungne Chilchos-indianere til at arbejde i nogle guldminer, som lå i et meget højere liggende bjergområde. Den næste embedsmand blev tilsyneladende hurtigt klar over, at Chilchos-indianerne, der kom fra varmere områder, var en dårlig arbejdskraft i guldminerne, idet de led så meget under kulden og de elendige arbejdsforhold i højderne, at de flygtede dybt ind i skovene. Han indså, at den måde, han kunne få mest ud af lokalbefolkningen på, var at tvinge dem til en forøget bomuldsdyrkning og at spinde og væve tusindvis af bomuldsstykker, som årligt skulle bringes til hans hus i den nærmeste provinshovedstad Chachapoyas.

På det tidspunkt havde der allerede været en kraftig befolkningsnedgang fra inkatiden, hvor høvdingen, don Hernando Chilcho, havde haft 5000 tributbetalende. Den kummerlige tilværelse under de spanske overherrer og de europæisk tilførte sygdomme fik i 1570'erne resten af Chilchos-befolkningen til at slå sig ned i et nærliggende område i landsbyen *San Ildefonso de los Chilchos*, nu kaldet Montevideo. Fra denne tid til det 20. årh. har dalen været forladt, hvilket medførte, at skoven lukkede sig helt om de fortidige beboelser og marker.

I dag taler man i Chilchos om den heroiske don Genardo, der trængte frem til dalen, som stadig har mange giftslanger, under en farefuld ekspedition i år 1900. Efter ham tog den nutidige kolonisation af området rigtig fat, da bjergbønderne vandrede ned i de varme områder for at få jord. Der er i dag nogle og tres familier, der bor til dels spredt, til dels i et kerneområde ved floden, hvor der er en lille kirke, en medicinsk klinik, en skole og et forsamlingshus.

Befolkningen er stort set selvforsynende bønder, der dyrker afgrøder som maniok, bananer, majs, bønner og græskar. Nogle driver desuden kvæghold. Afsætningen af bøndernes varer er

Fig. 2. Forarbejdning af sukker til sukkerrørsbrændevin. Mange af de nutidige sukkermøller har samme udformning som de første, der blev indført i 1500-tallet.

komplikeret på grund af den lange vej over bjergene på små stier til det nærmeste marked i *Leymebamba*. Kaffe gav en god indtægt tidligere, men prisen på det internationale marked er faldet kraftigt de senere år, hvorfor de tidligere små kaffeplantager nu blot ligger hen. Forarbejdningen af sukkerrør til 'sukkertoppe' og brændevin er der stadig godt salg i både internt og eksternt.

Skovene omkring Chilchos er stadig mangfoldige i artsrigdom, men afskovningen til nye marker er kraftigt stigende, og en voksende erosion får bjergsiderne til at revne. Ekspeditionens botaniker fandt adskillige nye arter, der ville forsvinde helt, hvis vi ikke havde haft mulighed for at undersøge vegetationen.

Befolkningen i *Valle de los Chilchos* havde under et tidligere besøg anmodet mig om dette forskningsprojekt, der ville give dem en større forståelse for brugen af deres egne ressourcer og muligheden for en bedre udnyttelse i en fremtidig planlægning, ligesom projektet også kunne medvirke til at give dem en større kulturel identitetsfølelse i det nationale samfund. Det er vigtigt, at detaljerede kulturmiljøstudier af disse særlige økozoner i egne af Amazonas bliver højt prioriteret i arbejdet for at bevare kulturmiljøværdierne, så den kulturelle og biologiske viden ikke forsvinder fuldstændigt uden at have været dokumenteret og analyseret.

Inge Schjellerup
Projektseniorforsker fil.dr.
Etnografisk Samling

Bevaring

Vasaprojektet - et kapløb med tiden?

Krigsskibet Vasa blev imprægneret med Polyethylenglykol (PEG) i begyndelsen af 60'erne, nu frygter man, at PEG nedbrydes til syre i skibets træ.

Krigsskibet Vasa sank på jomfrurejsen i 1628 efter få sømils sejlads. Efter 333 år på bunden af Stockholms forurenede havneudløb blev skibet lokaliseret og bjærget i 1961. De efterfølgende år gik bl.a. med PEG-behandling af træet, 50-100 tons PEG blev brugt i alt. Formålet var at stabilisere det skrøbelige træ, så det kunne holde faconen, når det tørrede. I 1990 fik krigsskibet Vasa sit eget museum.

For få år siden opdagede man på Vasamuseet store plamager af salte (jarosit, gips, melanterit mm.) og syre (pH ned til 2), som var trængt ud af de store planker. Denne opdagelse gav anledning til bekymring og siden til et tværfagligt internationalt forskningsprojekt kendt som projekt "Save the Vasa". Nationalmuseets bevaringsafdeling deltager i dette projekt med

undersøgelser af PEG. Indtil nu har arbejdet drejet sig om at karakterisere PEG i Vasa, opklare nedbrydningsmekanismen for PEG samt at påvise eventuel nedbrydning af PEG i Vasa. Ældningsforsøg i laboratoriet viste, at PEG nedbrydes i luft, og at myresyre dannes herved (Fig. 2, illustration A). Moderate mængder myresyre blev påvist i Vasas træ, hvilket antyder, at PEG-nedbrydning har fundet sted i et vist omfang. Det er en massespektrometrisk teknik, som er anvendt på figur 2 i illustration B og C. En lodret top repræsenterer en PEG-molekylvægt i prøven, jo længere til højre den ligger på x-aksen, jo tungere og større er molekylet. Man ser, at PEG-molekylestørrelsen nogle steder på skibet er mindre og bredere fordelt (illustration C) end andre steder (illustration B). Dette tyder på, at nogle molekyler (illustration C) er blevet nedbrudt og derved blevet mindre, end de var til at starte med (illustration B).

Fig. 1. Krigsskibet Vasa på sit museum i Stockholm. (foto: Hans Hammarskiöld)

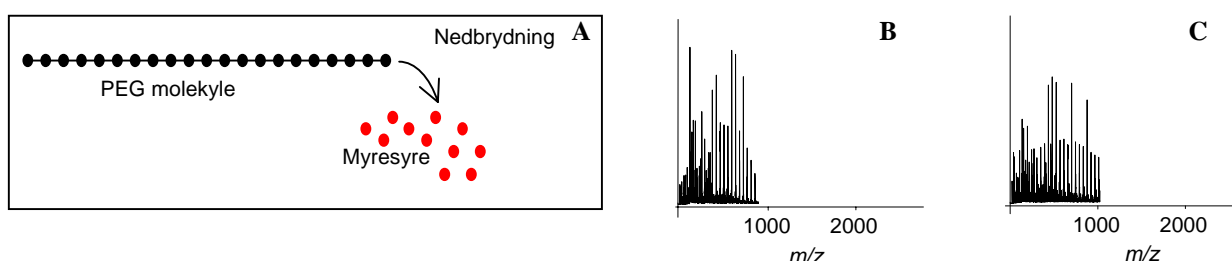

Fig. 2. **A:** Illustration som viser et PEG molekyle (sort) under nedbrydning til myresyre (rød). **B:** Massespektrum af PEG fra en Vasa prøve, de to PEG typer (600 og 1500) er rimeligt skarpt adskilte, det ser sundt ud. **C:** Massespektrum af PEG fra en anden Vasa prøve, de to PEG typer er mere sammenflydende, det ligner fordelingen af nedbrudt PEG.

Hvis tegnene på PEG-nedbrydning i Vasa taler sandt, kan man forestille sig to problemer med tiden. Man kan frygte, at myresyren vil angribe cellulosen i træet, hvorved det svækkes, og at PEG-

molekylerne bliver så små, at imprægneringen til sidst bliver flydende og mister sin afstivende virkning på træet.

Projektet fortsætter i 2005, hvor det bl.a. skal undersøges, om myresyren i Vasa rent faktisk er dannet ud fra PEG, eller om der kan være andre kilder hertil, hvilket sker ved hjælp af kulstof-14 analyse. Hvis myresyren viser sig at stamme udelukkende fra PEG-nedbrydning, skal omfanget heraf beregnes. Desuden findes der forskellige ideer til, hvordan PEG-nedbrydningen kan bremses, dette vil også blive undersøgt.

Martin Nordvig Mortensen
Ph.d.-studerende, cand.scient.
Bevaringsafdelingen, Laboratoriet.

III. FORSKNINGSAKTIVITETER

I dette afsnit fremslægges alle forskningsaktiviteterne under de respektive forskningsområder. Det drejer sig om basisaktiviteter af forskellig art og projektaktiviteter, som der er arbejdet på under 4 uger, og bedømmelses-, censor- og redaktionsvirksomhed.

Projekter

Den fulde beskrivelse af de enkelte projekter findes under de enkelte forskningsområder og er opgjort i tre kategorier *afsluttede, stadig løbende og igangsatte i 2004* under den forudsætning at der er brugt forskningstid på 4 uger eller derover på det pågældende projekt. Det skal dog bemærkes at for afsluttede og igangsatte projekter er 4-ugers grænsen ikke opretholdt.

Det samlede antal projekter og deres relationer med eksterne og internationale samarbejdspartnere samt deres fordeling på de 10 forskningsområder, findes behandlet i tabelform i Kapitel I.

Publikationer

Efter projekterne er forskningsområdets *publikationer* indføjet. Publikationerne er inddelt i tre hovedkategorier: *Videnskabelige publikationer, konferencebidrag og generel formidling*, herunder *populærvidenskab*. Desuden er kategorien Videnskabelige publikationer underopdelt i:

- 1.1. *Monografer, bøger og afhandlinger*
- 1.2. *Artikler i nationale tidsskrifter og antologier*
- 1.3. *Artikler i internationale tidsskrifter og antologier*
- 1.4. *Artikler i egne serier*
- 1.5. *Anmeldelser i faglige tidsskrifter*
- 1.6. *Videnskabeligt redaktionsarbejde*

Ligeledes er kategorien Konferencebidrag underopdelt i to kategorier:

- 2.1. *Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings*
- 2.2. *Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag*

De 10 forskningsområder

1. Forhistorisk arkæologi, 2. Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3. Marinarkæologi, 4. Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur, 5. Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6. Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, 7. Numismatik, 8. Etnografi, 9. Bevaring, 10. Museologi/museal formidling

Projekter og publikationer fra det i 2004 nedlukkede center: SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, findes beskrevet med et selvstændige afsnit under forskningsområdet Forhistorisk arkæologi. Øvrige relevante projekter og publikationer herfra findes under Middelalderens og Renæssancens arkæologi, historie og kultur for den norrøne dels vedkommende, og under Etnografi for den etnohistoriske dels vedkommende.

Forhistorisk Arkæologi

Forskningsområdet Forhistorisk Arkæologi varetages primært af enheden Danmarks Oldtid – Arkæologi samt Direktøren og en del af forskningsaktiviteterne i Etnografisk Samling (SILA), der knytter sig til det arktiske område.

Forskningsaktiviteter i Danmarks Oldtid

Ældre stenalder

Danmarks Oldtid har i en årrække prioriteret indsamling af arkæologiske fund samt materiale til naturvidenskabelige undersøgelser vedr. landets ældste bosættelse i seneglacialtiden (ca. 12.500-9.600 f.Kr.). Bopladskomplekset ved *Slotseng* i Sønderjylland med fund fra Hamburg- og Federmesserkulturen (ca. 12.500-11.500 f.Kr.), der blev udgravet 1985-93 af Jørgen Holm, har for den arkæologiske dels vedkommende ligget stille det meste af 2004, mens der til gengæld er blevet sat ind på naturvidenskabelige undersøgelser af prøver fra lagene i de nærliggende søaflejringer. Et ph.d.-projekt inden for pollenanalyse blev i den forbindelse igangsat 2004 i samfinansiering med Den Arkæologiske Forskerskole (se under Kulturhistorisk relateret Naturvidenskab). Projektets formål er belysning af vegetationsudviklingen i seneglacialtid på basis af materiale fra Slotseng.

Peter Vang Petersen har i 2004 fortsat sit arbejde med bearbejdning af bopladsen *Kongemosen* fra tidlig atlantisk tid (ca. 6400-5400 f.Kr.) m.h.p. publicering i en monografi. Det sker i samarbejde med Charlie Christensen, NNU, der bidrager med resultater af pollenanalyserne fra Kongemosen. I samarbejde med Søren H. Andersen har Peter Vang Petersen desuden fået kulstof 14-dateret en række harpuner af ben og tak fra den ældste stenalder m.h.p. publicering.

Ertebøllekulturen i senatlantisk tid (ca. 5400-4000 f.Kr.) er emnet for Søren H. Andersens projekt 'The West Danish Ertebølle Culture' til opsamling af resultater af ca. 30 års udgravninger og analyser af bosættelse, økonomi, teknologi, gravformer samt det, som især køkkenmøddingerne giver mulighed for, stratigrafisk positionering af kulturens enkelte faser samt overgangen til subborealtid/tidligneolitikum. Arbejdet bygger på både arkæologiske og naturvidenskabelige data, heriblandt mange kulstof 14-dateringer.

Yngre stenalder

Arbejdet med restaurering af fortidsminder blev overført til Nationalmuseet fra Kulturarvsstyrelsen i 2003. Den løbende istandsættelse af stenalderens jættestuer og dysser bringer denne gruppe af monumenter i fokus for både forskning og formidling. Ved hver restaurering opnås der indblik i nye detaljer ved dette monumentbyggeri (se Svend I. Hansen, Jørgen Westphal og Torben Dehns artikel om jættestuen *Birkehøj* i Nationalmuseets Arbejdsmark 2004).

Poul Otto Nielsen har i 2004 bearbejdet materiale fra den tidligneolitiske boplads Vallensgård I ved *Vallensgård Mose* på Bornholm, herunder fået foretaget kulstof 14-dateringer. Studierejser og illustrationsarbejde i forbindelse med dette arbejde blev finansieret af en bevilling fra Eilschou Holms Legat. Poul Otto Nielsen har i 2004 skrevet beretninger om flere af de udgravninger, der siden 1984 blev foretaget i samarbejde med Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum, og disse bopladsfund vil også blive bearbejdet m.h.p. publicering i de følgende år, herunder fundene fra *Vasagård* og *Limensgård*.

Bronzealder

Undersøgelse af gravhøjen *Skelhøj* fra ældre bronzealder blev afsluttet i 2004, hvilket allerede har affødt flere foreløbige rapporter og artikler (jvf. listen over publikationer). I 2004 blev der især sat ind med forskellige naturvidenskabelige undersøgelser. Undersøgelsen af Skelhøj, der har til formål at belyse gravhøjenes udsagnsværdi for forståelsen af bronzealderssamfundet, har været gennemført med støtte fra SHF (nu FKK) som et tværvideenskabeligt samarbejdsprojekt mellem flere institutioner med Mads Kähler Holst som projektleder og koordinator. I 2004 blev der indsendt projektansøgning til SHF om en ny bevilling til bearbejdelse af de mange arkæologiske og naturvidenskabelige data m.h.p. publicering i en monografi. Dette projekt vil under navnet 'Gravhøjene – bronzealderens manifestation og nutidens arkiv' blive gennemført i 2005-06.

Fremstilling af værket *Die Funde der älteren Bronzezeit in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen* sker med støtte fra det tyske Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Carlsbergfondet og Nationalmuseet. Der blev i 2004 arbejdet videre med fremstilling af illustrationer til bind XII om Viborg Amt ud fra en plan om, at dette bind afsluttes i 2005. I 2005 vil der blive ansøgt om eksterne midler til udarbejdelse af næste bind om Århus og Skanderborg Amter.

Flemming Kaul har i 2004 udgivet sin store afhandling *Bronzealderens Religion*, der i 2005 forventes forsvaret som disputats. Efter udgivelsen af to-bindsværket *Ships on Bronzes* i 1998, har Flemming Kaul videreført sine studier af bronzealderens ikonografi med projektet 'Skibe på sten' om helleristningernes skibsbilleder i videreførelse af samarbejdet med Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter om udforskning af skibsfremstillinger fra bronzealderen (se under Marinarkæologi). Helleristningernes funktion og betydning i datidens samfund hænger dels sammen med fortolkningen af deres billedindhold, dels med spørgsmålet om hvilken kontekst de er indgået i. Derfor har Flemming Kaul taget initiativ til et projekt, 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst', og igangsat undersøgelser af helleristningernes omgivelser på flere bornholmske lokaliteter, herunder billedfeltet på *Madsebakke*, hvor der i 2004 blev gennemført 1. etape af en større undersøgelse i samarbejde med Bornholms Museum og Tanums Hällristningsmuseum. Dette projekt knytter sig endvidere til et fællesnordisk EU-projekt, 'Rock Art in Northern Europe' (RANE), der har til formål at dokumentere og formidle helleristninger. Denne indsats til udforskning af bronzealderens helleristninger skabte i 2004 opmærksomhed, da der blev gjort nye fund af helleristninger, og da Bornholms Museum samme år viste en større udstilling om helleristninger, hvortil der blev ydet bidrag fra Danmarks Oldtid.

Jernalder og vikingetid

Ved uddelingen af UMTS-midler til forskning i 2003-05 blev der bevilget penge til to projekter vedr. jernalderens våbenofferfund, *Nydam* og *Vimose*. 'Nationalmuseets Nydamprojekt' er en fortsættelse af Nationalmuseets udgravninger i Nydam Mose 1989-99, som skal føre frem til publicering af materialet herfra tillige med en nypublicering af de i mosen deponerede fartøjer (se under Marinarkæologi). For Vimosefundets vedkommende blev der bevilget penge til et ph.d.-projekt, der startede i 2004 under overskriften 'Vimose revisited'. Ved dette ph.d.-projekt er ansat Xenia Pauli Jensen, der allerede i 2003 startede en nybehandling af Vimosefundet på grundlag af en bevilling fra Kulturministeriets forskningspulje.

I 2004 bevilgede Carlsbergfondet i alt 15 mio. kr. til Nationalmuseet og Moesgård Museum til gennemførelse af et stort forskningsprojekt, 'Jernalderen i Nordeuropa – 400 f.Kr. til 600 e.Kr.', der vil blive gennemført 2004-2009 under overordnet ledelse og koordinering af dr.phil. Jørgen Ilkjær, Moesgård Museum. Projektet ligger i forlængelse af Jørgen Ilkjærs mangeårige og snart afsluttede arbejde med publicering af våbenofferfundet fra *Illerup Ådal*. Det knytter også an til Nationalmuseets indsats i de foregående år m.h.t. belysning af militærhistorien i oldtiden, hvoraf emnet for den store særudstilling, 'Sejrens triumf. Norden i skyggen af det Romerske Imperium', udsprang. Bevillingen til 'Jernalderen i Nordeuropa' finansierer både bearbejdelse, analyser, illustrationer, oversættelse og trykning af monografier om våbenofferfundene. Foruden at styrke arbejdet med de allerede indledte projekter vedr. Nydam og Vimose, dækker bevillingen fra Carlsbergfondet bearbejdelse af en række andre våbenofferfund, heriblandt Nationalmuseets fund fra *Kragehul Mose*, der behandles af en ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet. Forskningsindsatsen vedr. jernalderens våbenofferfund har med denne bevilling fået et betydeligt løft, der forstærkes af, at der sideløbende fra tysk side er taget initiativ til nybearbejdning af fundene fra *Thorsbjerg Mose*. Til det danske projekt associerer sig på denne måde universitetet i Kiel og Archäologisches Landesmuseum i Slesvig.

Opkomsten af en elite inden for jernaldersamfundet fra tidlig yngre romersk jernalder ca. 200 e. Kr. er emnet for Lars Jørgensens projekt 'Stormandsresidenser, kultsteder og markeder'. Det er tematisk forbundet med to andre jernalderprojekter: 'Gudme/Lundeborg-projektet. Undersøgelse af en tidlig centerdannelse og dens udvikling 200-1100 e.Kr.' og 'Tissøkomplekset. En bebyggelse fra yngre jernalder til tidlig middelalder'.

Arbejdet med Gudme/Lundeborg-projektet har i 2004 drejet sig om publicering af de største af de udgravede bopladskomplekser i *Gudme*. Palle Ø. Sørensen har i 2004 arbejdet med manuskript om udgravningerne af Gudmehallerne, der sammen med behandling af bopladserne Gudme III og Gudme IV skal indgå i det bind om Gudme/Lundeborg-projektet, der beskriver bosættelsen.

Undersøgelserne ved *Tissø* er emnemæssigt forbundet med Gudme-undersøgelserne, da der er tale om udforskning af aristokratiske eller endda kongelige besiddelser, som afspejler sig i strukturen af de storgårde, der er undersøgt på vestbredden af *Tissø* 1995-2003. I bearbejdningen af det rige fundmateriale deltager en række forskere og studerende fra Danmark og udlandet under Lars Jørgensens koordinering.

Studiet af guldbrakteaterne fra germansk jernalder er emnet for Morten Axboes projekt 'Guldbrakteaterne fra folkevandringstiden', som der også blev arbejdet med i 2004. En sammenfattende afhandling blev udgivet af Morten Axboe i 2004 som bind 4,2 af værket *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*.

Forhistorie generelt

I 2004 udkom fjerde og sidste bind, 'Yngre Jernalder og Vikingetid', af Jørgen Jensens oversigtsværk 'Danmarks Oldtid'. Værket er skrevet, så det henvender sig til såvel forskere og studerende som til den brede offentlighed, hvorved det viderefører en lang tradition for populærvidenskabelig formidling af arkæologiens resultater i Danmark. Forsynet med omfattende noter og henvisninger, indtager bindet en position også som et videnskabeligt hovedværk.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.m.

Morten Axboe

Deltog d. 12. september i 55. Sachsersymposium i Cambridge med foredraget 'The State of the Gold Bracteates'.

Flemming Kaul

Deltog d. 1. april 2004 i seminaret 'Guder og Mennesker i bronzealderen' på Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, med foredraget 'Mennesker på billeder – hvad er det?'.

Deltog d. 15.-17. april 2004 i kongressen 'Rock Carvings of North and West Europe: Documentation, Investigation and Presentation' på The British Academy, London, med foredraget 'Rock Carvings of Denmark, recent investigations, regional variation'.

Deltog d. 23.-24. september 2004 i 'Conference in Honour of Professor Henrik Thrane' ved Afdelingen for forhistorisk arkæologi, Aarhus Universitet, Moesgård, med foredraget 'Bronze Age Tripartite cosmologies'.

Deltog d. 1.-2. oktober 2004 i symposiet 'The Golden Treasures of the Dacians. Rumania through 7000 years' i forbindelse med åbning af særudstillingen 'Rumänien under 7000 år' på Medelhavsmuseet, Stockholm, med foredraget 'The Gundestrup Cauldron and other Nordic-Thracian connections'.

Peter Vang Petersen

Deltog d. 17.-18. november i DKM's faglige orienteringsmøde i Fuglsø med indlæg om danefæ fra 2003 (oldtid).

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed, medlemskab af faglige råd m.m.

Morten Axboe

Medlem af det koordinerende udvalg for de internationale Sachsersymposier.

Lars Jørgensen

Medlem af Kaupang Excavation Advisory Committee, Universitetet i Oslo.

Medlem af referencegruppen for Uppåkra projektet, Lunds Universitet.

Nøglevejleder for Dansk Arkæologisk Forskerskole og Nordisk Arkæologisk Forskerskole.

Flemming Kaul

Medlem af censorkorpset i faget forhistorisk arkæologi ved universiteterne i København og Aarhus.

24/2 Opponent ved forsvar af Lasse Bengtssons licentiatafhandling, *Bilder vid vatten. Kring hällristningar i Askum sn, Bohuslän*, ved Göteborg Universitet, Arkeologiska Institutionen.

2/4 Opponent ved forsvaret af Anders Berntssons Ph.d.-afhandling, *Två män i en båt*, ved Aarhus Universitet, Moesgård.

Medlem af det videnskabelige råd ved Landesmuseum für Vorgeschichte i Halle til planlægning af den store særudstilling i forbindelse med Himmelskiven fra Nebra, 'Der geschmiedete Himmel'.

Medlem af styregruppen til Bornholms Museums udstilling 'Helleristninger på Bornholm'.

Udstillingen åbnede maj 2004.

Medlem af Nationalmuseets interne Forsknings- og udstillingsudvalg.

Poul Otto Nielsen

Medlem af Det Arkæologiske Råd og af AMS-dateringsudvalget.

Medlem af bestyrelsen for Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab og redaktør af selskabets skrifter:

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie og Nordiske Fortidsminder.

Peter Pentz

Medlem af den videnskabelige baggrundsgruppe (VIP-gruppe) i Grundforskningsfondens Center for Sortehavsstudier ved Aarhus Universitet (fortrinsvis Klassisk Arkæologi).

Peter Vang Petersen

Medlem af censorkorpset i faget forhistorisk arkæologi ved universiteterne i København og Aarhus.

Sekretær i Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.

Birger Storgaard

Medlem af Advisory Board for tidsskriftet *Journal of Ancient Military Studies*.

Medarbejdere i 2004 inden for forskningsområdet Forhistorisk Arkæologi:

Inden for stillingsstrukturen:

Seniorforsker: Lars Jørgensen

Seniorforsker: Flemming Kaul

Seniorrådgiver: Peter Vang Petersen

Ph.d.-studerende: Xenia Pauli Jensen

Uden for stillingsstrukturen:

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP): Poul Otto Nielsen

Museumsinspektør (VIP/TAP): Morten Axboe

Museuminspektør (VIP/TAP): Peter Pentz

Projekter

Projekter afsluttet i 2004

3146 Bronzealderens egekistehøje

Projektbeskrivelse: Udgravning af Skelhøj, en stor bronzealder gravhøj med unikke bevaringsforhold (indkapslet jernkerne) ved Tobøl i Ribe Amt – til belysning af gravhøjenes udsagnsværdi for forståelsen af bronzealderens samfund. Udgravningen blev indledt 2002 i et samarbejde mellem Nationalmuseet, Institut for Arkæologi ved AU, Arkæologisk Forsøgscenter

Lejre og Museet på Sønderskov. I 2003 blev de centrale dele af gravhøjen undersøgt, og der blev indsamlet prøver til datering og naturvidenskabelige analyser. Undersøgelsen afsluttedes i 2004.

Projektperiode: 2002-2004.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Carsten U. Larsen (vedr. økonomi assisteret af P.O. Nielsen).

Samarbejdspartnere: Institut for Arkæologi, AU (Moesgård), Arkæologisk Forsøgscenter Lejre og Museet på Sønderskov.

Eksterne tilskud: 1.500.000 kr. fra SHF.

3220 Bronzealderens Religion

Projektbeskrivelse: Disputats om bronzealderens religion. I 2002 er manuskript på ca. 400 sider afsluttet, billedredaktion ligeledes. I 2003 påbegyndtes arbejdet med resumé med henblik på indlevering som disputats. Marts 2004 blev dette arbejde tilendebragt og manus sendt til trykning. Bogen udkom 2004 i *Nordiske Fortidsminder* Ser. B.

Projektperiode: 2002-2004 (arbejdet dog påbegyndt i 1999).

Præsentation/rapportering: Monografi med titlen *Bronzealderens Religion*, se publikationer.

Projektansvarlig: Flemming Kaul.

3248 Danmarks Oldtid - oversigtsværk over Danmarks oldtidshistorie fra Istiden til Vikingetiden

Projektbeskrivelse: Oversigtsværk om Danmarks oldtid, som afløser for Johs. Brøndsteds *Danmarks Oldtid* 1-3, der udkom i revideret udgave 1957-60. Der er planlagt fire bind omfattende 1: jægerstenalder og bondestenalder, 2: bronzealder, 3: ældre jernalder, 4: yngre jernalder. Fremstillingsformen er bredt fortællende, men bag brødteksten gemmer der sig et omfattende noteapparat, som leder læseren frem til den nyeste speciallitteratur. Hvert bind vil være på ca. 400 tryksider.

Projektperiode: 1999-2004.

Præsentation/rapportering: Bogværk udgivet af forlaget Gyldendal. I 2001 udkom bind 1: 'Stenalder', i 2002 udkom bind 2: 'Bronzealder', i 2003 udkom bind 3: 'Ældre jernalder', og i 2004 udkom bind 4: 'Yngre Jernalder og Vikingetid'.

Projektansvarlig: Jørgen Jensen.

Eksterne tilskud: Carlsbergfondet og Forlaget Gyldendal har tilsammen bevilget 1.218.175 kr. for hele projektperioden.

Projekter der stadig løber i 2004

3271 RANE (Rock art in Northern Europe)

Projektbeskrivelse: Nationalmuseet, Danmarks Oldtid, bidrager til det fællesnordiske helleristningsprojekt RANE med dokumentation af helleristningsfelter, herunder helleristninger med skibsbilleder samt deltagelse i arkæologiske undersøgelser. I RANE-projektet indgår en videreførelse af projektet 'Bronzealderens Skibe' på sten samt forskningsrådsprojektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst'. I 2003 foretoges prøvegravninger på Bornholm, hvor RANE har dækket væsentlige udgifter. I 2004 er udgravningerne i større omfang fortsat gennem midler fra SHF (FKK). I RANE-projektet indgår også en formidlingsdel, idet projektet delvis har finansieret Bornholms Museums særudstilling 2004-2005 om helleristninger samt udgivelsen af en populærvidenskabelig bog om helleristninger, hvortil Flemming Kaul har ydet bidrag.

Projektperiode: 2002-2005. Størstedelen af det af RANE-finansierede arbejde har fundet sted i 2003.

Præsentation/rapportering: Se de øvrige helleristningsprojekter.

Eksterne tilskud: Fra RANE bidrag til det fælles formidlingsmæssige arbejde såsom publikation om Bornholms helleristninger.

3222, 5059, 9507 Kongemose. Settlement, Technology and Art

Projektbeskrivelse: Materialestudier og udarbejdelse af trykklart manuskript til en redegørelse for Kongemosekulturens bosættelsesmønster, økonomi, teknologi og kunst. Foruden indlandspladsen Kongemosen i Åmosen analyseres fem kystpladser fra Nordøstsjælland: Villingebæk, Månedalen, Vedbæk Boldbaner, Trylleskoven og Maglemosegårds Vænge, der tilsammen danner grundlaget for tredelingen af Kongemosekulturen i Blak-, Villingebæk- og Vedbækfaserne. De geologiske og zoologiske aspekter af Kongemosefundet (datering, vegetationsforhold, vandstandsændringer, dyreliv, udnyttelsesstrategi, m.m.) behandles sideløbende af Charlie Christensen og Nanna Noe-Nygaard.

Projektperiode: 1999-2005.

Præsentation/rapportering: Udgivelse af monografi i serien *Nordiske Fortidsminder*.

Projektansvarlig: Peter Vang Petersen.

Samarbejdspartnere: Mus.insp. Charlie Christensen, Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, og docent, dr.phil. Nanna Noe-Nygaard, Geologisk Institut v. Københavns Universitet.

Eksterne tilskud: 45.000 kr. til publicering fra Grosserer P.L. Jørgensens Mindefond.

Interne tilskud: UMTS-midlerne (projekt 9507) i alt 380.000 kr.

3245 Tissøkomplekset. En bebyggelse fra yngre jernalder til tidlig middelalder

Projektbeskrivelse: Undersøgelser og analyser af et storgårdskompleks udvikling 500-1300 e.Kr. I 2003 afsluttedes udgravningen af et storgårdsanlæg fra yngre germansk jernalder ved Bulbrogård. Dermed er projektets feltundersøgelser tilendebragt, og resultaterne af udgravningerne siden 1995 bliver i de kommende år bearbejdet m.h.p. publikation (se projekt 9509).

Projektperiode: 1995-2006.

Præsentation/rapportering: Artikler og monografier.

Projektansvarlig: Lars Jørgensen.

Samarbejdspartnere: Kalundborg & Omegns Museum.

Eksterne tilskud: KUAS (til nødudgravninger), Augustinusfonden, Lodbergs Legat.

3249 Gudme/Lundeborg-projektet. Undersøgelse af en tidlig centerdannelse og dens udvikling 200-1100 e.Kr.

Projektbeskrivelse: Undersøgelser og analyser af genstandsmateriale og bebyggelsesudvikling i Gudme-området 200-1100 e.Kr. Delprojekter: 1) 'Gudme – detektorfund og udlandsforbindelser 200-1100 e.Kr.' v. Lars Jørgensen. 2) 'Gudme – en tidlig centerdannelse', v. Palle Ø. Sørensen.

Projektperiode: 1988-2005.

Præsentation/rapportering: To ud af tre monografier i forbindelse med den afsluttende publicering af Gudme/Lundeborg-projektet.

Projektansvarlig: Lars Jørgensen, Palle Ø. Sørensen og Poul Otto Nielsen.

Samarbejdspartnere: Karsten Kjær Michaelsen, Odense Bys Museer; Per O. Thomsen, Svendborg & Omegns Museum; Peter Rasmussen, GEUS (pollenanalyse).

Eksterne tilskud: A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal og Statens Humanistiske Forskningsråd, i alt 11,8 mio. kr. i hele projektperioden.

5130 Guldbrakteaterne fra folkevandringstiden

Projektbeskrivelse: Udarbejdelse af 'Brakteatstudier', der skal sammenfatte mange års undersøgelser af guldbrakteaterne samt af bidrag til *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Interdisziplinäre Studien*.

Præsentation/rapportering: *Die Goldbrakteaten* vil udkomme i serien *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* og samtidig udgøre bind 4,2 af *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*. 'Brakteatstudier' forventes trykt i *Nordiske Oldtidsminder*, Ser. C, og vil 2005 blive indleveret som disputats i forbindelse med '*Die Goldbrakteaten... 4,1 (2004)*' og tidligere udkomne arbejder.

Projektperiode: 2003-2005.

Projektansvarlig: Morten Axboe.

Samarbejdspartnere: Prof. Dr. Heinrich Beck, Bonn; Dr. Charlotte Behr, London; Dr. Tania Dickinson, York; Prof. Dr. Klaus Düwel, Göttingen; Prof. Dr. Karl Hauck, Münster; Prof. Dr. Wilhelm Heizmann, München; Dr. Alexandra Pesch, Münster.

Interne tilskud: 2 måneders frikøb (55.000 kr.) fra museets interne frikøbspulje.

3256 Die Funde der älteren Bronzezeit

Projektbeskrivelse: Værket *Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen* er en fuldstændig kildepublikation af alle grav- og depotfund fra den ældre bronzealder, tillige med alle enkeltfund og depoter med tidlige metalsager fra yngre stenalder fra Danmark og Nordvesttyskland. Arbejdet med udgivelsen af de danske bind er i 2004 fortsat med fremstillingen af 326 tegninger til værkets bd. XII, Viborg Amt og færdiggørelse af arbejdet med opdateringen af manuskriptet med nye fund, udgravet siden 1960, i alt ca. 100 stk.

Projektperiode: 1987-

Præsentation/rapportering: Udgives som monografiserie af Karl Wachholz Verlag, Neumünster.

Projektansvarlig: Poul Otto Nielsen (adm. ledelse) og Eva Koch (projektledelse).

Samarbejdspartnere: Prof. K.-H. Willroth, Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Georg-August-Universität, Göttingen.

Interne tilskud i 2004: 306.732 kr.

Eksterne tilskud i 2004: Fra Akademie der Wissenschaften und der Literatur: 307.030 kr. Fra Carlsbergfondet 306.732 kr.

Projekter igangsat i 2004

5020 Jernalderen i Nordeuropa

Projektbeskrivelse: Overordnet projekt med flere delprojekter til bearbejdning og publikation af jernalderens våbenofferfund (se også projekt nr. 9501, under Marinarkæologi projekt nr. 9510 og under Kulturhistorisk relateret naturvidenskab flere opgaver). Projektet inddeles i 3 faser:

1) Grundlæggende bearbejdning inkl. indsamling og dokumentation af udvalgte dele af alle de kendte hærudstyrsofringer.

2) Bearbejdning og fortolkning af resultaterne på de forskellige niveauer.

3) Produktion af de enkelte bind fra projektet.

Projektperiode: 2004-2009.

Projektansvarlige: Carsten U. Larsen og Jan Skamby. Projektledelse: Jørgen Ilkjær.
Koordinering: Styregruppe, formand: Per Kristian Madsen. Intern koordinering: Følgegruppe på Nationalmuseet. Økonomisk styring: Birgit Rønne.
Præsentation/rapportering: 6 monografier.
Samarbejdspartnere: Bl.a. Professor Claus von Carnap-Bornheim, Slesvig.
Eksterne tilskud: Fra Carlsbergfondet i alt 15 mio. kr.

5055-24 Helleristninger i deres arkæologiske kontekst

Projektbeskrivelse: Ved en bevilling fra Statens Humanistiske Forskningsråd til foretagelse af egentlige arkæologiske udgravninger i forbindelse med helleristninger er der skabt mulighed for at afdække spor efter aktivitet ved ristningerne, måske af særlig rituel art. Udover det udgravningsmæssige er der i dette projekt afsat midler til dokumentation af nyfundne skibsristninger samt udvalgte ristninger med skåltegn i Allinge-Sandvig-området, herunder midler til rejser til Flemming Kaul og Gerhard Milstreu, Tanums Hällristningsmuseum.
Projektperiode for indsamling af data: 2004-2005. I 2004 er der foretaget større arkæologiske undersøgelser ved Madsebakkefeltet. Disse undersøgelser har givet meget interessante resultater. Bornholms Museum har foretaget undersøgelser i dette projekt, bl.a. ved den store skåltegnsten Fandens Kaglebane ved Neksø.
Projektansvarlige: Palle Østergård Sørensen og Flemming Kaul (for Nationalmuseet).
 Overordnet projektansvarlig: Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum.
Præsentation/rapportering: Udgravningsberetninger udført af Palle Østergård Sørensen. Samlet publikation af fundene indgår i en helleristningspublikation, der vil være under udarbejdelse i 2006. Udgravningerne ved Madsebakke nævnes kort i artikel i *Aktuel Arkæologi* Nr. 5, september 2004. Desuden indgår udgravningerne i tv-udsendelser på DR2 - *Viden Om* - og på DK4, udsendt i 2004.
Samarbejdspartnere: Bornholms Museum og Tanums Hällristningsmuseum.
Eksterne tilskud: Statens Humanistiske Forskningsråd. Beløb anvendt på NM 124.845,67 kr. Bevillingen administreres af Bornholms Museum.

9501 Vimose revisited

Projektbeskrivelse: Ph.d.-projekt om et af Nationalmuseets vigtigste våbenofferfund, Vimose-fundet. Det har nære paralleller i Thorsbjerg- og Illerup-fundene og omfatter bl.a. et stort antal våbendele af romersk herkomst. Der foretages en moderne typologisk analyse m.h.p. vurdering af antallet af enkelte ofringer og disses kronologiske stilling i forhold til andre danske og nordtyske våbenofre. Revurderingen af det rigt facetterede Vimose-fund skal også anvendes til at belyse holdbarheden af de forskellige tolkningsmodeller, der er fremsat om jernalderens offerfund i nyere tid.
Projektperiode: 2004-2007.
Projektansvarlige: Ph.d.-studerende Xenia Pauli Jensen. Vejledere: Jørgen Ilkjær; Moesgård Museum, og Lars Jørgensen, Nationalmuseet..
Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandling, senere omarbejdet til monografi.
Samarbejdspartnere: Jørgen Ilkjær m.fl.
Interne tilskud: Af UMTS-midlerne er i alt afsat 1.221.227 kr.

9509 Stormandsresidenser, kultsteder og markeder

Projektbeskrivelse: Målet er at beskrive udviklingen af de aristokratiske centre, i Danmark Gudme og Tissø, og deres funktion i kontinentalt perspektiv. De danske centre sammenlignes

med andre nordiske pladser af tilsvarende art, og eliteresidenser i Nord- og Centraleuropa vil blive anvendt som grundlag for tolkning af de skandinaviske centres funktion.

Projektperiode: 2004-2006.

Projektansvarlig: Lars Jørgensen.

Præsentation/rapportering: Afhandling. Delresultater vil dog blive publiceret ved fremlæggelse af fundene fra Gudme og Tissø.

Interne tilskud: Af bevillingen fra UMTS-midlerne på i alt 570.000 kr

Publikationer

1. Videnskabelige Publikationer:

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Axboe, Morten: Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Herstellungsprobleme und Chronologie. *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 38. Walter de Gruyter, Berlin/New York, 2004. 389 pp. **Peer reviewed.**

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og Vikingetid 400 e.Kr. – 1050 e.Kr. Gyldendal, København, 2004. 640 pp.

Kaul, Flemming: Bronzealderens religion. Studier af den nordiske bronzealders ikonografi. *Nordiske Fortidsminder*, Serie B, Bind 22. København, 2004. 426 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Jørgensen, Lars; Bican, Josefine Franck.; Thomsen, Lone Gebauer; Jensen, Xenia Pauli: Stormænd, købmænd og håndværkere ved Tissø i det 6.-11. årh. I: Tissø og Åmoserne – kulturhistorie og natur. *Fra Holbæk Amt* 2003, p. 50-65, 2004.

Koch, Eva: Kirkens forgængere – forhistoriske offerfund fra ferskvandsområder. I: Hofmeister, Erik (red.). *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark*, p. 333-343, Silkeborg, 2004.

Pentz, Peter: En genstand er en genstand er en genstand...eller er den? *Danske Museer* nr. 5, p. 8-10, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Axboe, Morten: The Bracteates from Helgö. I: Clarke, Helen; Lamm, Kristina (eds.). *Excavations at Helgö, vol. XVI: Exotic and Sacral Finds from Helgö*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, p. 35-40, Stockholm, 2004.

Axboe, Morten: Sandegård. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 26, p. 424-425, Berlin/New York, 2004.

Bican, Josefine Franck: Helleristninger og Realia. I: Milstreu, Gerhard; Prøhl, Henning (eds.). *Prehistoric Pictures as Archaeological Source. Förhistoriska Bilder som Arkeologisk Källa*, p. 179-189, Tanumshede, 2004.

Holst, Mads Kähler; Johansen, Kasper Lambert; Laursen, Steffen Terp: Udgravningen af storhøjen Skelhøj, Ribe Amt, Danmark. I: Larsen, Jan Henning; Rolfsen, Perry (red.). *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap. UKM Skrifter* nr. 3, p. 255-261, Oslo, 2004.

Johansen, Kasper Lambert; Laursen, Steffen Terp; Holst, Mads Kähler: Spatial patterns of social organization in the Early Bronze Age of Southern Scandinavia. *Journal of Anthropological Archaeology* 23, p. 33-55, 2004. **Peer reviewed.**

Kaul, Flemming: Bronzealderens ikonografiske motiver og deres fremkomst i en formativ fase. Skibet, det vifteformede symbol, hesten, hjulkorset, fisken og slangen. I: Milstreu, Gerhard; Prøhl, Henning (eds.). *Prehistoric Pictures as Archaeological Source. Förhistoriska Bilder som Arkeologisk Källa*, p. 85-119, Tanumshede, 2004.

Kaul, Flemming: Der Sonnenwagen von Trundholm. I: Meller, Harald (hers.). *Der geschmiedete Himmel. Die weite Welt im Herzen Europas vor 3600 Jahren*, p. 54-57, Conrad Theiss Verlag, Stuttgart, 2004.

Kaul, Flemming: Die Sonnenschiffe des Nordens. I: Meller, Harald (hers.). *Der geschmiedete Himmel. Die weite Welt im Herzen Europas vor 3600 Jahren*, p. 58-63, Conrad Theiss Verlag, Stuttgart, 2004.

Kaul, Flemming: Das Felsbild von Lökeberg - Sonnenbilder und Sonnenkult in der nordischen Bronzezeit. I: Meller, Harald (hers.). *Der geschmiedete Himmel. Die weite Welt im Herzen Europas vor 3600 Jahren*, p. 66-69, Conrad Theiss Verlag, Stuttgart, 2004.

Kaul, Flemming: Schiffe als "Tempel" der Bronzezeit - die Figurenensembles von Fårdal und Grevensvænge. I: Meller, Harald (hers.). *Der geschmiedete Himmel. Die weite Welt im Herzen Europas vor 3600 Jahren*, p. 70-73, Conrad Theiss Verlag, Stuttgart, 2004.

Nielsen, Poul Otto: Causewayed camps, palisade enclosures and central settlements of the Middle Neolithic in Denmark. *Journal of Nordic Archaeological Science* 14, p. 19-33, 2004. **Peer reviewed.**

Nielsen, Poul Otto: Comment on P. Rowley-Conwy: 'How the West was Lost. A Reconsideration of Agricultural Origins in Britain, Ireland, and Southern Scandinavia'. *Current Anthropology* 45, Supplement, p. 103-104, August-October 2004. **Peer reviewed.**

Pentz, Peter: The Policy of Returning Cultural Objects – The Danish Perspective. *Utimit-Return. The return of more than 35.000 Cultural Objects to Greenland*, p. 17-21, UNESCO/Nationalmuseet, 2004

Pentz, Peter; Rosing, Emil: The Museum Collaboration of Denmark and Greenland. *Utimit-Return. The return of more than 35.000 Cultural Objects to Greenland*, p. 23-31, UNESCO/Nationalmuseet, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Hansen, Svend Illum; Westphal, Jørgen; Dehn, Torben: Jættestuen Birkehøj. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 153-173, 2004.

Holst, Mads Kähler; Rasmussen, Marianne; Breuning-Madsen, Henrik: Skelhøj. Et bygningsværk fra den ældre bronzealder. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 11-25, 2004.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Axboe, Morten: Nordic Archaeological Abstracts 2000 (redigeret ca. 220 abstrakter vedrørende dansk forhistorie), 2004.

Jørgensen, Lars; Grønder-Hansen, Poul: Redaktion af Publications from the National Museum, Studies in Archaeology & History vol. 8, 2004.

Nielsen, Poul Otto; Storgaard, Birger: Redaktion af *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2001 og *Nordiske Fortidsminder* Ser. B, bd. XX, 2004.

Pentz, Peter (red.): Utimut-Return. The return of more than 35.000 Cultural Objects to Greenland. UNESCO/Nationalmuseet, 2004.

3. Generel formidling

Axboe, Morten: Guldhornene vender tilbage – måske. *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 31, 2004.

Kaul, Flemming: Helleristninger set i nyt lys. *Aktuel Arkæologi* 5, p. 17-19, 2004.

Kaul, Flemming: Interview om Himmelskiven fra Nebra. *National Geographic*, danske udgave nr. 1, 2004.

Koch, Eva: Test. *SKALK* nr. 5, p. 29-32, 2004.

SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

Forskningsaktiviteter

SILA var i 2004 stillet i den situation, at den eksterne bevilling fra Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling ikke blev videreført på trods af anbefalingerne i den internationale evaluering, der blev gennemført i 2003. Derfor blev 2004 primært anvendt til at søge nye eksterne midler med henblik på en videreførelse af forskningsaktiviteterne i 2005 og fremefter. I forbindelse med den midlertidige lukning af SILA ved indgangen til 2004 påbegyndte Nationalmuseet indlejringsprocessen ved at oprette to nye seniorforskerstillinger – én i Etnografisk Samling og én i Danmarks Middelalder og Renæssance - hvor henholdsvis Bjarne Grønnow og Jette Arneborg blev ansat med Grønland som særligt forskningsområde. Forskningsprofessor H.C. Gulløv fortsatte sin forskning i rammerne af Forsknings- og Formidlingsafdelingen, mens Ph.d.-stipendiat Mikkel Sørensen overførtes til Etnografisk Samling.

Ved årets slutning lykkedes det at skaffe en bevilling (indlejringsmidler) fra Statens Humanistiske Forskningsråd til en fortsættelse af SILA fra 2005 frem til og med 2008. En række forskningsprojekter relateret til SILA-miljøet og Mikkel Sørensens ph.d.-projekt blev trods bevillingssituationen videreført i 2004. Endvidere manifesterede SILA sig gennem afholdelsen af en stor international conference, 'Dynamics of Northern Societies', på Nationalmuseet og Nordatlantens Brygge i maj, 2004. Her deltog over 100 forskere fra 12 forskellige lande med præsentationer inden for såvel arktisk som nordatlantisk arkæologi og relateret naturvidenskab.

Bedømmelsesvirksomhed m.m.

Bjarne Grønnow

Formand for censorkorpset ved Forhistorisk Arkæologi og Humanistisk Informatik.

H.C. Gulløv

Censor ved Eskimologi, Københavns Universitet og ved Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet). Faglig redaktør i monografiserien *Meddelelser om Grønland/Monographs on Greenland, Man & Society*.

Formand for Det Grønlandske Selskab.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Forhistorisk Arkæologi:

Inden for stillingsstrukturen:

Seniorforsker: Bjarne Grønnow

Forskningsassistent: Martin Appelt

Forskningsassistent: Einar Lund Jensen

Ph.d.-studerende: Mikkel Sørensen

Projekter

Projekt afsluttet i 2004

4086 The Prehistory of Greenland

Projektbeskrivelse: Projektet omfatter en syntese over Grønlands 4.500-årige kulturhistorie fra palæo-eskimoerne til Thule-kulturen, nordboerne og kolonisationen i 1700-tallet. De sidste 20 års forskning, inklusive forskningscentret SILA's virke i perioden 2000-2003, har resulteret i helt nye tolkninger af Grønlands kulturhistorie. Specialister fra SILA og Grønlands Nationalmuseum & Arkiv bidrager med synteser inden for hver deres perioder.

Projektperiode: 2001-2004.

Præsentation/rapportering: Manuskript til stor, rigt illustreret bog med såvel det akademiske miljø som en interesseret offentlighed som målgruppe.

Projektansvarlig: Forskningsprofessor H.C. Gulløv

Samarbejdspartnere: Grønlands Nationalmuseum & Arkiv, Gyldendals Forlag.

Projekter der stadig løber i 2004

4067 Qeqertasussuk – Analyses of a Saqqaq Site in the Disko Bugt

Projektbeskrivelse: Bopladsen Qeqertasussuk blev udgravet i årene 1983–90. Lokaliteten er blandt de tidligste palæo-eskimoiske bopladser i det østlige Arktis. Bevaringsforholdene for organiske materialer er unikke på grund af permafrost. Dette publikationsprojekt omfatter to monografier, der behandler dels subsistensøkonomien, baseret på en kombination af zoo-arkæologiske og etnohistoriske analyser, dels de kulturhistoriske, kronologiske og teknologiske aspekter af Saqqaq-kulturen.

Projektperiode: 2000–2005.

Præsentation/rapportering: Manuskripter til monografier i *Monographs on Greenland* og artikler i internationale tidsskrifter.

Projektansvarlig: Seniorforsker Bjarne Grønnow og direktør Morten Meldgaard, Den Nordatlantiske Brygge.

Samarbejdspartnere: Cand.mag. Claus Skriver, Moesgaard, Aarhus Universitet og Qasigiannuit Katersugaasiviat.

4059 Technological traditions of the Palaeo-Eskimo Cultures in the Eastern Arctic

Projektbeskrivelse: Projektet mål er at belyse, i hvor høj grad de typologisk definerede palæo-eskimoiske kulturer i det østlige Arktis er udtryk for grundlæggende forskellige traditioner. Projektets metode er en analyse af de arkæologiske kulturers teknologi. Det lithiske materiale belyses gennem en 'chaine operatoire'-analyse, således at håndværkstraditionerne kan følges i detaljer for de forskellige kulturer fra råstofkilde over redskabsproduktion til anvendelse og kassation. Analysen giver et nyt grundlag for at sammenligne de arkæologiske kulturer og deres håndværkstraditioner. Feltarbejdet blev afrundet sommeren 2004 gennem kortlægning af de palæo-eskimoiske råstofudvindingsområder på Nuussuaq, hvor særligt Saqqaq-kulturen har udnyttet den unike forekomst af stenarten killiaq.

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandling og artikler i internationale tidsskrifter.

Projektansvarlig: Ph.d.-studerende Mikkel Sørensen.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Meldgaard, Morten: Ancient Harp Seal Hunters of Disko Bay. Subsistence and Settlement at the Saqqaq Culture Site Qeqertasussuk (2400 – 1400 BC), West Greenland. *Meddelelser om Grønland/Monographs on Greenland, Man & Society*, 30, p. 1 – 189, 2004. **Peer reviewed.**

Sørensen, Mikkel; Andreasen, Claus: Geo-Ark 2003 – Arkæologisk Rapport. Berejsningen af Wollaston Forland, Nordlige Clavering Ø, Sydspidsen af Kuhn Ø. Grønlands Nationalmuseum og Arkiv & SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, 2004. 85 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Gulløv, Hans Christian: Perler for hvaler - den europæiske indflydelse på 1700-tallets grønlandske udvekslingsøkonomi. I: Lyngstrøm, Henriette; Brinch Petersen, Erik; Storgaard, Birger (red.). *Vandkunstens mange ansigter. Atten arkæologiske essays*, SAXO-Instituttet, Københavns Universitet, p. 89-94, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Christiansen, Dorte Veien: Fra Europa til Verdens Ende. De grønlandske nordboers kulturelle kontakter over Nordatlanten. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 27-29, 2004.

Grønnow, Bjarne: SILA - The Greenland Research Centre at the National Museum of Denmark: Annual Report 2003 and Final Report. *SILA Feltrapport nr. 16*, 2004. 72 pp

Gulløv, Hans Christian: Greenland - an Introduction & History of the Collection. I: Pentz, Peter (red.). *Utimut Return. The Return of more than 35.000 Cultural Objects to Greenland*, National Museum of Denmark, Greenland National Museum & Archives and UNESCO, p. 39-46, 2004.

Krause, Cille: Historisk-arkæologisk for-forskerskole i Qassimiut for gymnasieklassen 2P fra Sydgrønlands Gymnasiale Skole. *SILA Feltrapport nr. 15, Del 1 og Del 2*, 2004. 33 pp.

Sørensen, Mikkel; Pedersen, Kristoffer Buck: Besigtigelse af mumiegrave på nordkysten af Nuussuaq, Uummannaq Kommune. *SILA Feltrapport nr. 16*, 2004. 7 pp.

Sørensen, Mikkel; Pedersen, Kristoffer Buck: Killiaqkilder og Palæo-Eskimoer: Arkæologisk rekonstrering af nordkysten af Nuussuaq fra Serfat til Qaarsut, Uummannaq Kommune. *SILA Feltrapport nr. 17*, 2004. 49 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Sørensen, Mikkel; Sternke, Farina: Nørregård VI – Lateglacial hunters in transition. I: Terberger, Thomas; Eriksen, Berit Valentin (red.). *Hunters in a changing world – Environment and Archaeology of the Pleistocene – Holocene Transition (ca. 11000 – 9000 BC) in Northern Central Europe. Workshop of the W.I.S.P.P.-Commission XXXII at Greifswald in September 2002*, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf, p. 85–111, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvitenskaber

Appelt, Martin: De sidste Dorsetfolk. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*, p. 177-200, Gyldendal, 2004.

Gotfredsen, Anne Birgitte; Møbjerg, Tinna: Saqqaq-folket på Nipisat. *Naturens Verden* 11/12, p. 2–23, 2004.

Grønnow, Bjarne: Saqqaqkulturen. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*. Gyldendal, p. 66-112, 2004.

Gulløv, Hans Christian; Hansen, Keld: "Grønlands Hjemmestyre 25 år". *Tidsskriftet Grønland*, p. 161, 2004.

Gulløv, Hans Christian (red.): *Grønlands Forhistorie*. Gyldendal, 2004. 434 pp.

Gulløv, Hans Christian: Ved isens rand. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*, p. 9–34, 2004.

Gulløv, Hans Christian: Arktiske hvalfangere. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*, p. 201-210, Gyldendal. 2004.

Gulløv, Hans Christian: Kulturmøder i nord. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*, p. 211-218, Gyldendal, 2004.

Gulløv, Hans Christian: Nunarput, Vort Land – Thulekulturen, 1200 – 1900 e.v.t.. I: Gulløv, Hans Christian (red.). *Grønlands Forhistorie*, p. 281-344, Gyldendal, 2004.

Kulturhistorisk relateret naturvidenskab

Forskningsområdet varetages af Naturvidenskab (tidl. Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, NNU), som er en del af enheden Danmarks Oldtid.

Danmarks Oldtid - Naturvidenskab udøver selvstændig forskning, hvoraf en væsentlig del tager udgangspunkt i opgaver, der udføres som en del af Nationalmuseets hovedmuseumsfunktion i forhold til danske kulturhistoriske museer. Gennem anvendelse af naturvidenskabelige arbejdsmetoder bidrager Naturvidenskab til belysning af kulturhistorien, specielt menneskets udnyttelse af naturens ressourcer og dets indvirkning på landskabets udvikling.

Forskningsaktiviteter

Geobotanisk laboratorium

Basisarbejde

Mindre orienterende pollenundersøgelser er udført i relation til nogle af ovennævnte lokaliteter: Bjerre Sø, Nykøbing F. kanalhavn, Stege bygrav og Lollikhuse.

Motorvejstrækningen nord for Aarhus: Videregående pollenanalyser fra Aldersro (jernaldertørvegrave) og Lystrup Enge (Ertebølleboplads), udført af Bent Aaby.

Motorvejsstrækningen Odense-Svendborg: Prøveudtagning i dødishul samt videregående pollenanalyser, udført af Bent Aaby.

Høstemark Skov, Li. Vildmose: Pollenanalyser fra fem jordbundsprofiler til belysning af skovudvikling og højmosedannelse. Geobotanisk speciale ved Kristian Søgaard Jensen (vejleder Bent Aaby).

Deltagelse i forskningsprojekter med in- og eksterne samarbejdspartnere (under 4 uger)

Projektansvarlig: *Charlie Christensen*

U. nr. Gundestrupkarrets proveniens og datering. Fællesartikel indleveret til *Antiquity*. Endelig publikation under forberedelse.

U. nr. Mesolithic-Neolithic transition. Carlsberg-financieret projekt under ledelse af Nanna Noe-Nygaard, KU. Publikation af tidligere færdiggjort undersøgelse af havniveausvingninger i Tengslemark Mose skal udarbejdes i 2005.

3146. Skelhøj, bronzealderhøj. Deltagelse i koordineringsmøder m.m. Det resterende analysearbejde samt udarbejdelse af manuskript skal udføres i 2005, i samarbejde med Arkæobotanisk lab.

U. nr. Jernalderens krigsbytteofre. Carlsberg- og UMTS-finansieret projekt. Nydamundersøgelsen er færdiggjort i 2003.

9507. Kongemosebopladsen, St. Åmose. I samarbejde med Peter Vang Petersen. Manuskript om de geobotaniske undersøgelser udarbejdes i 2005.

4119. Havniveausvingninger i stenalderen. Genoptages i 2005, under Charlie Christensens forskningsår.

Geobotanisk feltarbejde

Det geobotaniske feltarbejde har i 2004 været ligeligt fordelt på forsknings- og antikvariske undersøgelser og har omfattet følgende lokaliteter: *Nydam Mose* (efterkontrol af metaldetektorundersøgelse), *Fuglsøgårds Mose*, Hadsund (fastlæggelse af udbredelsen af jernaldertørvegrave), Bjerre, Thy (boring i forhistorisk sø nær bronzealderboplads), Nykøbing F. (Ertebølleboplads), Stege (middelaldervoldgrav), Lollikhuse, Hornsherred

(Ertebøllekøkkenmødding), Knudshoved Odde, Sydsjælland (senglacial boplads), motorvejsstrækningen Odense-Svendborg (kulturlag i dødishul).

Arkæobotanisk laboratorium

Sabine Karg holdt forskerår. Af større arbejder kan nævnes: Hansa-projektet samt organisering af et internationalt symposium.

Arkæobotanisk laboratoriums deltagelse i forskningsprojekter (mindre af 4 uger) med interne og eksterne samarbejdspartnere.

Projektansvarlig: *Sabine Karg og Peter Steen Henriksen*. Prøver fra følgende fundpladser blev analyseret: Gudme, Odense-Seden Syd, Odense-Helstedgård Sydvest, Kronborg, Kelstrup, Hviding-Ribe, Ronæs Skov, Roskilde Domkirke, Tinglev Kirke, Melskov II.

Under 'Agrar 2000' er der foretaget indtastning i databasen Arboreg.

Peter Steen Henriksen har med støtte fra KUAS' rådighedssum samlet resultaterne af makrofossil-undersøgelserne fra Bjerrepladserne fra Thy og udarbejdet manuskript til monografien om Bronzealderens Thy. Han har endvidere analyseret makrofossilprøver fra Skelhøj.

Feltarbejde

Medarbejdere fra Arkæobotanisk laboratorium har været med i Thy (boring i forhistorisk sø nær bronzealderboplads) og på Fyn ved en jernalder-fundplads, *Seden Syd* ved Odense (prøveudtagning af hørbundter fra to brønde).

Dendrokronologisk laboratorium

Basisarbejde

Inden for det dendrokronologiske arbejdsområde er der i 2004 udført dateringsundersøgelser (større og mindre) på 23 lokaliteter:

Lundagergård (Frilandsmuseet), Sandvadgyden (Trøstrup-Krorup), Smederup (bronzealder) Hørning kirke, Pughavn, Fyns Hoved, Øresund (skibsvrag), Amager Strandpark (skibsvrag), Brøns kirke, Tørning Mølle, Kompagnistræde (Næstved), Alsgade og Bredegade (Aalborg), Mojbøl, Rosenhof (Højer landsogn), Arrild kirke, Slotsbryggen (Nykøbing F.), Hjemsø Bro (Sorø amt), Torslev kirke, Nordborg Slot (voldsted), Slotsgade (Haderslev), Olgerdiget (Sønderjyllands amt), Slotsvandmøllen (Kolding) og Clemensborg (Århus).

Med henblik på videreudvikling af den dendrokronologiske metode til proveniensbestemmelser er der foretaget undersøgelser af bogbind (træplader) på middelalderlige manuskripter, som stammer fra Island. Dette arbejde er udført i samarbejde med de Arnemagnæanske Institutter ved Københavns Universitet og Universitetet i Reykjavik (ISL).

Der er ligeledes implementeret nye programpakker til dendrokronologiske undersøgelser.

Feltarbejde

Feltarbejdet inden for det dendrokronologiske arbejdsområde har hovedsagelig ligget på det forsknings- og udviklingsmæssige felt og omfatter følgende lokaliteter: Ærø (Søbygård avlsgård), Skjern Å (middelalder), Island (recent materiale), Knabstrup gods, Holing (jernalder) og Olgerdiget (jernalder).

Ved anatomisk laboratorium

Basisarbejde

Største enkeltsager: Bestemmelser af trægenstande fra jernaldervåbenofferfundene: Nydam, Viemose og Thorsbjerg. Genstande af træ og andre organiske materialer fra ældre bronzealders gravfund (Die Funde). Artsbestemmelser af trækul og træ til AMS-datering – i alt 72 prøver.

Fortsat indtastning af vedbestemmelser i XYLOREG databasen (projekt nr. 4135).

Ved anatomisk laboratoriums deltagelse i forskningsprojekter med in- og eksterne samarbejdspartnere.

Projektansvarlig: *Claus Malmros*.

4124. Viborg Søndersø 2001, under ledelse af M. Iversen og J. Hjermand, Viborg Stiftsmuseum.

7244. Jernalderens våbenofre, fælles projekt ved Nationalmuseet og Moesgård Museum.

4120. Bjerre-projektet under ledelse af Jens-Henrik Bech, Museet for Thy og Vester Hanherred.

4134. Vikingegrave i Skast herred under ledelse af Ingrid Stoumann, Esbjerg Museum.

Udarbejdelse af ansøgninger

Der er udarbejdet 8 større og mindre ansøgninger inden for de forskellige laboratoriers arbejdsområder.

NNU-rapporter

Der er udfærdiget 10 rapporter, som er udsendt til rekvirenter, biblioteker samt interesserede lokalmuseer og enkeltpersoner:

Henriksen, Peter Steen (2004) Tinglev Kirke, arkæobotanisk undersøgelse af en hustomt fra yngre jernalder. NNU-rapport nr. 5, 2004. Nationalmuseet, København.

Christensen, Charlie (2004) Nydam Mose. Detektorundersøgelse 2004. NNU-rapport nr. 6, 2004. Nationalmuseet, København.

8 NNU rapporter vedrørende dendrokronologiske undersøgelser er tilgængelige på NNU's hjemmeside <http://www.nnu.dk>. (se under rapporter).

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.v.

Charlie Christensen

'Mesolithic-Neolithic transition'. Symposium på Carlsberg.

DKM's faglige orienteringsmøde på Fuglsøcentret 20.-22.nov. Foredrag: 'Årets undersøgelser på Geobotanisk laboratorium, NM'.

'Nyt om istider og mellemistider i Norden'. DGF-seminar på Geologisk Institut, AU.

Peter Steen Henriksen

Moesgård 16. juni: Bronzealdernetværket. Foredrag: 'Makrofossilanalyser fra Bjerre'.

DKM's faglige møde på Fuglsøcentret 20.-22.nov. Foredrag: 'Bronzealderens landbrug og landskabsudnyttelse i Thy. De endelige resultater af makrofossilundersøgelserne fra Bjerrepladserne'.

Vingsted mølle, 28. nov. Fordrag for museums kredsen om 'Funktionsanalyser af jernalderens huse ved hjælp af makrofossilundersøgelser'.

Sabine Karg

Girona, 16.-22. maj: 'International Workgroup for Palaeoethnobotanists, 12. Symposium'.

Fordrag: 'The Hansa-network Project: Design and Realization'.

Århus, 26.-27. aug., Dansk Center for Byhistorie. Seminar om Urban kultur 1400-1850.

Fordrag: 'Byer og fødevarer rundt om Baltikum 1400-1800 – arkæobotaniske resultater'.

Bad Buchau, 2.-5. sept. '25. Jubilee Symposium of the Association of Environmental Archaeology'.

Fordrag: '*Trapa natans*, The Water Chestnut as a food resource during the 2nd until the 4th millennium BC at the Lake Federsee, Bad Buchau, Germany'.

Organisation af kongresser, workshops:

'25. Jubilee Symposium of the Association for Environmental Archaeology' i Bad Buchau, Sydtyskland: 2.-5. sept. i samarbejde med Landesdenkmalamt Baden-Württemberg og Federsee Museum Bad Buchau: 75 deltagere fra 11 forskellige lande.

'5. Hansa-Workshop' i Bergen, Norge.

Niels Bonde

Rendsborg (D) 15.-17. sept. 'EuroDendro 2004'. Foredrag: 'Dendroprovenance'.

Medlem af 'Organising Committee', 'EuroDendro 2004', Rendsborg (D).

Claus Malmros

Bad Buchau, 2.-5. sept. '25. Jubilee Symposium of the Association of Environmental Archaeology'.

Poster: 'Stone Age forestry on the island of Fyn, Denmark, as illustrated by wood and charcoal analysis'.

DKM's faglige orienteringsmøde, Fuglsø 17.-19. nov. Foredrag: 'Revl og krat. Træ-ressourcer omkring bronzealderbopladsen ved Bjerre belyst gennem vedanatommiske undersøgelser af hustømmer og brændsel'.

Morten Fischer Mortensen

Sønderborg 10.-12. maj 'Man and Environment', Dansk Arkæologisk Forskerskole. Foredrag: 'Senglacial vegetations- og klimaudvikling. En palæoøkologisk undersøgelse af den sedimentære lagserie i Slotseng bassinet'.

København, 26. aug. 'What is the hottest in zooarchaeological sciences right now?' Ancient DNA, Stable isotopes and trace fossils. 'Neolithic – Mesolithic transition'. Symposium på Carlsberg.

Bonn, 14.-19. sept. 'INTIMATE workshop' (INQUA palæoøkologisk kommission til synkronisering af terrestriske, marine og iskerne data for den senglaciale periode).

Århus, 11. nov. DGF seminar: 'Nyt om istider og mellemistider i Norden'. Geologisk Institut, AU.

17.-19. nov. DKM's faglige orienteringsmøde, Fuglsøcentret.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.m.

Charlie Christensen

Medlem af nationalkomiteen for INQUA (International Association for Quaternary Research).

Medlem af censorkorpset ved de geologiske institutter under Århus og Københavns Universitet.

Medlem af Nationalmuseets AMS Kulstof 14-dateringsudvalg.

Sabine Karg

Medlem af The Association for Environmental Archaeology, GB.

Claus Malmros

Medlem af AMS Kulstof 14-dateringsudvalget ved Nationalmuseet.

NNU-medarbejdere har fungeret som referees ved følgende tidsskrifter: *Acta Archaeologica*, *Dendrochronologica*, *Environmental Archaeology*, *Vegetation History and Archaeobotany*, *Bulletin of the Geological Society of Denmark*.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Kulturhistorisk relateret naturvidenskab

Inden for stillingsstrukturen:

Seniorforsker: Niels Bonde

Seniorforsker: Sabina Karg

Seniorrådgiver: Charlie Christensen

Seniorrådgiver: Claus Malmros

Ph.d.-studerende Morten Fischer Mortensen

Projekter

Projekt afsluttet i 2004

4164 The Hansa-Network. Medieval food habits in Northern Europe

Projektbeskrivelse: Synthesis of the plant macrofossil analysis from the period between 1250 and 1700 AD around the Baltic Sea. Network between the National Museum and 6 foreign countries. During a meeting in Bergen statistical analyses of the enormous dataset were performed. Sabine Karg could use the sabbatical in 2004 to prepare the publication of this project.

Projektperiode: 2001-2004.

Præsentation/rapportering: Monografi (trykkes i PNM Studies in Archaeology and History).

Projektansvarlig: Sabine Karg, tillige koordinator for hele projektet.

Samarbejdspartnere: Universiteterne i Tallinn, Bergen, Umeå, Gdansk, Kiel og Turku.

Eksterne tilskud: Nordisk Ministerråd.

Projekter der stadig løber i 2004

4120 Arkæobotanik i Danmark

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra arkæologiske udgravninger med henblik på at beskrive udviklingen af agerbrug, ressourcudnyttelse og miljøbetingelser i Danmarks fortid.

Projektperiode: 2003-?

Præsentation/rapportering: Artikler, NNU-rapporter eller korte meddelelser til bestilleren.

Projektansvarlig: Sabine Karg og Peter Steen Henriksen.

Samarbejdspartnere: Odense By Museer og Museet for Thy og Vester Hanherred.

4124 Viborg Søndersø - Forskning og metodeudvikling i dansk byarkæologi

Projektbeskrivelse: Projektets overordnede mål er at udvikle nye forskningsmetoder inden for dansk byarkæologi. Udgangspunktet er en udgravning udført med "single context registration", en metode, hvor alle komponenter i et lag ad gangen – arkæologiske, botaniske, zoologiske og geologiske – undersøges, og resultaterne integreres i et overordnet tværfagligt perspektiv.

Udgravningen er udført af Viborg Stiftsmuseum i løbet af 2001. Danmarks Oldtid -

Naturvidenskab har stået for planlægning og koordinering af projektets naturvidenskabelige analyser og har udført pollenanalyse (Morten Mortensen og Charlie Christensen), vedbestemmelse (Claus Malmros) samt dendrokronologisk datering (Aoife Daly).

Projektperiode: 2001-2005.

Præsentation/rapportering: Manuskripter til en monografi er afleveret ved årsskiftet 2004-05. Herudover forventes en række videnskabelige artikler i diverse tidsskrifter.

Projektansvarlig (på Naturvidenskab): Charlie Christensen, som tillige er redaktør af de naturvidenskabelige bidrag til publikationen.

Samarbejdspartnere: Viborg Stiftsmuseum, Natur og Kultur (NOK), Dendro.dk, Zoologisk Museum, KVL og English Heritage m.fl.

Eksterne tilskud: Veluxfonden (såvel udgravning som monografien) og Viborg Kommune m.fl.

4134 Træ fra vikingegrave i Skast herred, Ribe amt.

Projektbeskrivelse: Vedanatometisk bestemmelse og træteknologisk undersøgelse af træ fra knive, økser, spillebrætter og gravkister.

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Resultaterne vil indgå som et selvstændigt bidrag i en monografi ved Ingrid Stoumann.

Projektansvarlig: Claus Malmros.

Samarbejdspartnere: Ingrid Stoumann, Esbjerg Museum.

Eksterne tilskud: Esbjerg Museum.

4135 XYLOREG, en database med vedbestemmelser af arkæologiske træfund fra Danmark

Projektbeskrivelse: Opbygning af en database indeholdende kulturhistoriske og botaniske informationer om trægenstande og træprøver undersøgt på Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser.

Projektperiode: 2000-2005.

Præsentation/rapportering: En færdig database med omkring 7.000 poster; en manual samt en generel oversigt over data påtænkes publiceret på såvel dansk som engelsk.

Projektansvarlig: Claus Malmros.

Samarbejdspartnere: Lene Rold, NM.

Eksterne tilskud: Kulturministeriets Forskningspulje 2000.

4136 Agrar 2000 – det agrare landskab fra Kristi fødsel til det 21. århundrede

Projektbeskrivelse: Hovedprojektet har til formål at belyse det agrare landskab fra Kristi fødsel til det 21. århundrede. NNU har ansvar for delprojektet: 'Forhistorisk og tidlig historisk agrarøkonomi baseret på makrofossildata'. I løbet af året 2004 blev proxydata indtastet i databasen ARBOREG.

Projektperiode: 1999-2005.

Præsentation/rapportering: Artikler.

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Geocenter, Århus Universitetet, Københavns Universitet, DMU og DKC.

Eksterne tilskud: SHF, SNF, SSVF og SJVF.

4162 Kulturlandskab og samfund i Sønderjylland belyst gennem arkæobotaniske analyser

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra arkæologiske udgravninger i Sønderjylland med henblik på at beskrive udviklingen i agerbrug, ressourceudnyttelse og miljøbetingelser.

Projektperiode: 1999-?

Præsentation/rapportering: Artikler, Nationalmuseets Arbejdsmark 2004.

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Haderslev Museum og Kiel Universitet, Institut für Historische Küstenforschung Wilhelmshaven.

4173 Slotseng, dødishul. Analyse af hjembragte senglaciale prøveserier

Projektbeskrivelse: Under udgravningerne 1999-2000 af dødishullet ved Slotseng blev aflejringerne detaljeret opmålt og større prøvemængder hjembragt til forskellige naturvidenskabelige undersøgelser. Projektet fortsætter under en nyoprettet ph.d.-stilling på NNU (se nedenfor under projektnr. 9151-10) Analyser af vulkansk aske, tephra, er under udarbejdelse og forligger medio 2005. Derudover kulstof 14-dateres et større antal prøver for at opnå en stor tidsmæssig opløselighed.

Flere andre naturvidenskabelige undersøgelser er igangsat (se samarbejdspartnere nedenfor).

Projektperiode: 1999-2006.

Projektansvarlig: Charlie Christensen.

Samarbejdspartnere: Jørgen Holm (arkæologi), Kim Aaris-Sørensen, Zoologisk Museum (kvartærzoologi), Kaare Lund Rasmussen, Kemisk Institut, SDU (geokemi), Nanna Noe-Nygaard, Geologisk Institut, KU (geokemi og geologi) og Geoffrey Lemdahl, Department of Biology and Environmental Science, University of Kalmar (insektanalyser).

Eksterne tilskud: SHF og Augustinusfonden..

5102 Fuglsøgårds Mose. Jernaldertørvegrave med offerkar

Projektbeskrivelse: Pollen- og makrofossilanalyserne blev afsluttet i begyndelsen af 2004. De har fastlagt mosens geologiske udvikling, beskrevet miljøet på tørvegravnings- og ofringstidspunkterne samt belyst indholdet af offerkarrene. AMS-dateringer afventes.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Lokaliteten er behandlet i flere artikler, og der er planlagt en større publikation i samarbejde med arkæologerne.

Projektansvarlig: Charlie Christensen og Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Kulturhistorisk Museum, Randers, Innsbruck Universitet og RUC.

Eksterne tilskud: KUAS.

5103: Arkæobotanik - Agerbrug

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra arkæologiske udgravninger med henblik på at beskrive udviklingen i agerbrug og ressourceudnyttelsen i Danmarks oldtid.

Projektperiode: 2003-?

Præsentation/rapportering: NNU-rapporter, artikler og bidrag til monografier.

Projektansvarlig: Peter Steen Henriksen.

Samarbejdspartnere: Museet for Thy og Vester Hanherred, Haderslev Museum og Odense Bys Museer.

Projekter igangsat i 2004

9151-10. Senglacial vegetations- og klimaudvikling. En palæoøkologisk undersøgelse af den sedimentære lagserie i Slotseng bassinet

Projektbeskrivelse: Ph.d.-projekt med det formål at bestemme pollen og planterester fra de senglaciale aflejringer i Slotseng bassinet i Sønderjylland, samt at rekonstruere udviklingen af landskabets udseende, jordbundens beskaffenhed, forekomst af planter og plantesamfund og de skiftende klimaforhold gennem de sidste årtusinder af istiden.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler og Ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Ph.d.-studerende Morten F. Mortensen. Vejledere: Bent Odgaard og Charlie Christensen.

Samarbejdspartnere: Geologisk Institut, Aarhus Univ.

Eksterne tilskud: Den arkæologiske Forskerskole og Aarhus Univ..

U.nr. Economic and ecological changes during the 4th and 3rd millennia BC

Projektbeskrivelse: Organisation af kongressen '25. Jubilee Symposium of the Association for Environmental Archaeology' i Bad Buchau, Sydtyskland, 2-5/9 2004, gennemførelse af kongressen og forberedelse af en konferencerapport i en monografi (Proceedings).

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Monografi (Proceedings).

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, Federsee Museum, Bad Buchau (Sydtyskland).

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og analogier

Tauber, Henrik: A purely electromagnetic and spacially extended elementary particle. *Physics Essays* 16, p. 200-212, (2003) 2004. **Peer reviewed.**

1.4. Artikler i museets egne serier

Karg, Sabine; Henriksen, Peter Steen; Ethelberg, Per; Sørensen, Anne Birgitte: Gården og markerne i jernalderen. Fosfatanalyser og forkullet korn fortæller om gårdenes indretning og om agerbrug fra yngre romersk og ældre germansk jernalder i Sønderjylland. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 139-151, 2004.

2. Konferencebidrag

2.2. Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag

Bonde, Niels: Dendroprovenance. *EuroDendro 2004, Rendsborg (D), 15-17. September 2004, Abstract volume*, p. 16, 2004.

Karg, Sabine: *Trapa natans*, The Water Chestnut as a food resource during the 2nd until the 4th millennium BC at the Lake Federsee, Bad Buchau, Germany. *AEA Symposium in Bad Buchau, 2.-5. September 2004, Abstract volume*, p. 24, 2004.

Karg, Sabine; Lempiäinen, Tertu; Hjelle, Kari; Viklund, Karin; Hiie, Siri; Sillasoo, Ülle; Alsleben, Almuth; Jarosinska, Joanna; Badura, Monika; Latalowa, Malgorzata: The Hansa-Network Project - Design and Realization. *IWGP Symposium in Girona, 16-22 May 2004, Abstract volume*, p. 56, 2004.

Malmros, Claus: Stone Age forestry on the island of Fyn, Denmark, as illustrated by wood and charcoal analysis. *AEA Symposium in Bad Buchau, 2.-5. September 2004, Abstract volume*, p. 36, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Bonde, Niels; Orla Hylleberg Eriksen: Dendrokronologi. <http://www.natmus.dk/sw7446.asp>

Henriksen, Peter Steen: Filmoptagelser ved Ole Malling (Lejre Forsøgscenter) til film om Skelhøj.

Karg, Sabine; Robinson, David Earle; Eriksen, Orla Hylleberg: NNU-makrolab. <http://www.natmus.dk/sw7451.asp> – dansk og engelsk version.

Marinarkæologi

Forskningsområdet marinarkæologi varetages af Danmarks Oldtid og Danmarks Middelalder & Renæssance i samarbejde med Vikingeskibsmusset i Roskilde, der ved indgåelse af en kontrakt med virkning fra 1/1 2004 overtog personale og opgaver fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelser (NMU), og som herefter varetager Nationalmuseets antikvariske opgaver på søterritoriet. Ifølge den indgåede aftale skal de to museer i fællesskab vedtage en forsknings- og publiceringsplan, som indgår i Nationalmuseets forskningsplanlægning og forskningsrapport. Status ved udgangen af 2004 er den, at flere af de forskningsopgaver, der blev sat i gang af NMU og Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter (NMF), nu er sikret videreførelse og afslutning dels ved særbevillinger fra Nationalmuseets direktion (Roskildeskibene), dels ved tilførsel af bevillinger fra UMTS-midlerne for 2003-05 (The West Danish Ertebølle Culture, Nationalmuseets Nydamprojekt, 3D-dokumentation og visualisering af skibsdele) og dels ved fortsættelse af individuelt forskningsprojekt (Bronzealderens skibe på sten).

Forskningsaktiviteter

Nationalmuseet

Den tidligere leder af Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, Søren H. Andersen, påbegyndte 1/9 2003 et to-årigt projekt, 'The West Danish Ertebølle Culture', med henblik på publicering af hans mangeårige undersøgelser af den ældre stenalders kystkultur, Ertebøllekulturen. Inden for samme periode planlægges publicering af monografi om undersøgelserne af submarine Ertebølle-boplads i Lillebælt, først og fremmest bopladsen *Tybrind Vig*.

Som afslutning på et projekt under Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenters tema 'Mennesket og havet i bronzealderen' forsvarede Anders Berntsson sin ph.d.-afhandling 'Två män i en båt' ved Århus Universitet, Moesgård, d. 2. april 2004.

Flemming Kauls projekt 'Bronzealderens skibe på sten' blev igangsat af Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter som en fortsættelse af projektet 'Ships on Bronzes'. Det hyppigst forekomne motiv i bronzealderens billedverden er netop skibet, og som forskningstema er 'Bronzealderens skibe på sten' her opført under marinarkæologi, selvom den videre fortolkning af motivets mytologiske betydning og placering i bronzealderens ikonografi henhører under forhistorisk arkæologi, hvorunder Flemming Kauls andre helleristningsprojekter og publikationer skal søges.

Flemming Rieck har siden 1/10 2003 arbejdet på Nationalmuseets Nydamprojekt, finansieret af UMTS-midler og med yderligere finansiering fra Carlsbergfondet som del af det store mosefundsprojekt 'Jernalderen i Nordeuropa', der sikrer Nydamprojektets fortsættelse til udgangen af 2006. Projektet er startet som hjemmehørende under Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelser. Det omfatter såvel bådfundene fra Nydam Mose som det ofrede våbenudstyr, men er samlet opført under marinarkæologi på grund af de skibsarkæologiske aspekter.

Vikingeskibsmuseet

Blandt de udførte marinarkæologiske opgaver har prøveundersøgelserne i forbindelse med etableringen af Amager Strandpark, hvorom der blev udarbejdet beretning i 2004, givet

væsentligt nyt materiale vedrørende Kongemosekulturens kystbosættelse. Der blev ved de foretagne sondager påtruffet bopladslag med bl.a. et velbevaret og alsidigt faunamateriale. Samme sted bjergedes resterne af et lille renæssancefartøj.

I forbindelse med arbejdet for Nationalmuseet har en række af Vikingeskibsmuseets medarbejdere i 2004 udarbejdet manuskripter til publicering. Herunder kan tælles blandt andre, Jørgen Dencker, der skriver om Kongemosepladsen under Amager Strandpark til Vikingeskibsmuseets årbog, Jan Bill, der skriver om antikvarisk praksis og kulturhistoriske værdier i forbindelse med fredede skibsvrag, ligeledes til årbogen, og Morten Gøthche, der har afleveret manuskript om bolværkskonstruktioner til en seminarrapport fra Næstved Museum samt om Roskilde-skibene til *International Symposium on Boat and Ship Archaeology*. Herudover har Anton Englert og Vibeke Bischoff arbejdet på publiceringen af Anton Englerts manuskript fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter om Lynæs-skibet og andre af den tidlige middelalders store fragtskibe. Et andet af forskningscentrets manuskripter, Christian Lemées afhandling om renæssancens skibsbygning, er ligeledes under forberedelse til publicering fra Vikingeskibsmuseets forlag.

Vikingeskibsmuseets medarbejdere har i 2004 deltaget i en række relevante seminarer, konferencer og netværk: DKM's orienteringsmøde i Fuglsø, Marinarkæologiska Sällskapet årsmöte i Stockholm, DEGUWA årsmøde i Bremerhafen, IKUWA international conference i Zürich, SAA konference om submarine stenalderbopladser i Montreal, Østersø-netværksmøde om submarin mesolitikum på VM, Maritimhistorisk konference i Slipshavn, WOAM-konference på VM, KUAS' årsmøde m.fl.

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed m.m.

Søren H. Andersen

Medlem af Statens Humanistiske Forskningsråd (til 31/12 2004).

Medlem af bestyrelsen for Jysk Arkæologisk Selskab.

Medlem af styrelsen for Den Arkæologiske Forskerskole,

Medlem af AMS-dateringsudvalget.

Medlem af styrelsen for De ferske vandes historie.

I kraft af sit medlemskab i SHF har SHA løbende haft bedømmelsesarbejde vedr. arkæologiske forskningsprojekter.

Flemming Rieck

Medlem (suppleant) af Det Arkæologiske Råd.

Medlem af Kontaktudvalget for dansk maritimhistorie og samfundsforskning.

Medlem af Rådet for Center for Maritime og regionale studier, Syddansk Universitetscenter, Esbjerg.

Chairman for 'Workinggroup on the underwater cultural heritage in the Baltic'.

Jørgen Dencker (Vikingeskibsmuseet)

Repræsenterer Nationalmuseets marinarkæologiske beredskab i MARINET, der er kontaktorgan til marinarkæologien ved de danske museer.

Medlem af Arkæologisk Udvalg under Dansk Sportsdykkerforbund.

Projekter

Projekter der stadig løber i 2004

4306, 4367 Roskildeskibene (udføres ved Vikingeskibsmuseet)

Projektbeskrivelse: Ni skibsvrag fra overgangen vikingetid / tidlig middelalder blev udgravet ved anlæggelse af museumshavnen i Roskilde, heriblandt rester af det længste vikingeskib, der er fundet. Dokumentationen af skibsdelene fortsætter efter arbejdsprogrammet frem til 2007, hvorefter den egentlige videnskabelige bearbejdning finder sted. Sideløbende med dokumentationen påbegyndes dog analyser, og der foretages naturvidenskabelige bestemmelser og dateringer, heriblandt dendrodateringer af op til 15 prøver pr. vrag, et arbejde som udføres af Danmarks Oldtid – Naturvidenskab (NNU).

Projektperiode: 2004-2011.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Morten Gøthche, Vikingeskibsmuseet, i samarbejde med Danmarks Middelalder & Renæssance, Nationalmuseet.

Eksterne/interne tilskud: Udgravningen blev betalt af A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney-Møllers Fond til almene Formaal. Dokumentation og videnskabelig bearbejdning betales med et årligt beløb på 365.000 kr. af Nationalmuseets direktion som en del af kontrakten med Vikingeskibsmuseet.

3221 Bronzealderens Skibe på Sten

Projektbeskrivelse: Projektet blev igangsat i kraft af en bevilling fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter til frikøb af Flemming Kaul og ansættelse af Gerhard Milstreu, Tanums Hällristningsmuseum, Underslås samt til studentermedhjælp m.v. Projektet omfatter dokumentation og registrering af Danmarks helleristninger, hvori indgår skibsbilleder. Der vil også blive lagt vægt på at beskrive helleristningernes placering i kulturlandskabet. Projektet vil inddrage digitalfotos og bearbejdning af digitalfotos, og der vil i øvrigt blive lagt vægt på dokumentation i form af frottager og natfotos ved skrålys.

Projektperiode for indsamling af data: 2001-2003. Størstedelen af arbejdet i marken er afsluttet i 2003, men i forbindelse med 'RANE-projektet' og projektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst' (se under forhistorisk arkæologi) fortsætter dokumentationen af nyfundne helleristningsfelter med skibsbilleder samt enkelte skåltegnsfelter i Allinge-Sandvig-området på Bornholm. Dele af beretningsarbejdet mangler at blive færdiggjort.

Præsentation/rapportering: Projektet vil videre bidrage til skabelse af en samlet database over Danmarks skibsristninger, hvor der også vil være lagt vægt på en kvalitativ beskrivelse af de enkelte skibsbilleder. Det er hensigten, såfremt midler kan bevilges hertil, at materialet viderebearbejdes i internet-publikationsform tilknyttet internet-publikationen *Guder og Grave*. Det indvundne materiale skal primært benyttes i almindelig publikationsform, herunder dels en monografi over emnet, hvortil der er afsat forskningstid i 2006, dels til nye oversigter over Bornholms helleristninger. I 2004 har der været arbejdet med en populærvidenskabelig bog om Bornholms helleristninger, hvor noget af materialet vil blive fremlagt. Bogen vil udkomme i maj 2005. Videre publikation i en artikel i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2005.

Projektansvarlig: Flemming Kaul, Danmarks Oldtid.

Samarbejdspartnere: Bornholms Museum og Tanums Hällristningsmuseum.

9508 The West Danish Ertebølle Culture – settlement and subsistence

Projektbeskrivelse: Sammenfatning af ca. 30 års arbejde med udgravninger og analyser af en række jysk-fynske Ertebøllebopladser af væsentlig international interesse, bl.a. de klassiske køkkenmøddinger Norsminde, Bjørnsholm, Krabbesholm og Visborg, indlandsbopladser Ringkloster og submarine bopladser som Tybrind Vig og Ronæs Skov. Bopladsernes topografiske placering giver mulighed for sammenligning af Ertebøllekulturens tilpasning og erhverv i en række forskellige naturmiljøer. Særlig opmærksomhed er rettet mod de stratificerede køkkenmøddinger, hvis lagfølge dækker skiftet fra jæger/fisker til bonde. Projektet er tværfagligt.

Projektperiode: 2003-05.

Præsentation/rapportering: Monografier.

Projektansvarlig: Søren H. Andersen.

Samarbejdspartnere: University of Cambridge, Durham og Newcastle, Zoologisk Museum, GEUS, Institut for Fysik og Astronomi (AMS-datering), Institut for Genetik og Økologi v. Aarhus Universitet og Kvartærzoologisk Institut ved Stockholms Universitet.

Interne tilskud: UMTS-midlerne på i alt 457.326 kr.

9510 Nationalmuseets Nydamprojekt

Projektbeskrivelse: Projektet er en fortsættelse af Nationalmuseets udgravninger i Nydam Mose 1989-99 og skal føre frem til publicering af materialet herfra tillige med en nypublicering af de i mosen deponerede fartøjer. Projektet er opdelt i flere dele med fire hovedaktører: Mosens geologi (Charlie Christensen), skibsfund (Flemming Rieck), øvrige fund (Erik Jørgensen) og vedbestemmelser (Claus Malmros).

Mosens geologi: Formålet med de mosegeologiske undersøgelser var at rekonstruere det tidligere søbassins tilgroningshistorie samt at beskrive det omgivende kulturlandskab. Alle analyser er tilendebragt, publikationsteksten er udarbejdet, og der resterer nu kun finpudsning af manuskriptet, oversættelse samt illustrationssiden.

Skibsfund: Arbejdet med nybearbejdning og publikation af skibsfundsmaterialet fra Nydam skrider planmæssigt frem. De nyudgravede skibsdele forventes at føje væsentligt nyt til det hidtidige billede af periodens skibe. Fundkatalogets udformning er blevet tilrettelagt, og der er brugt måneder på selve udfærdigelsen af det endelige katalog.

Øvrige fund: Bearbejdningen af hærudstyr fra det såkaldte bådfelt omfatter genstande af metal og andet uorganisk materiale. Der opbygges en database med ca. 15.000 genstande fra de nye udgravninger i mosen. Afsnittene til publikationen om topografi og om spor efter tidligere deponeringer i og bebyggelser omkring mosen er udarbejdede, hvilket også gælder afsnittet om de gamle bådudgravninger og fundene herfra. Hertil kommer afsnittet om de nye udgravninger vedr. metode, Engelhardts bådplaceringer, tørvegrave og plyndringshuller. For de genstandsgrupper, der er færdigkonserveret, er der udarbejdet udbredelseskort, ligesom forlæg til planer over deponeringsarealer og indhold.

Vedbestemmelser: Der er behandlet 200 genstande af træ fra Nationalmuseets nye udgravninger i Nydam. For hver enkelt genstand er der udført identifikation af træarten under mikroskop, og forarbejdningsskemaet er undersøgt og registreret. Inden for den afsatte tidsramme er desuden foretaget en indføring af alle data fra tidligere vedanatomiske bestemmelser af træsager fra Nydam-fundet, og det samlede antal beløber sig i dag til 656 stk.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Projektets resultater er planlagt publiceret i ny skriftserie (2 monografier) i forbindelse med det overordnede projekt: 'Jernalderen i Nordeuropa'.

Hertil kommer, at projektet løbende afrapporteres i form af foredrag ved videnskabelige kongresser og i form af specialartikler i relevante videnskabelige tidsskrifter og bøger.

Projektansvarlig: Flemming Rieck.

Samarbejdspartnere: Jørgen Ilkjær, koordinator for projektet: 'Jernalderen i Nordeuropa'; Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, Slesvig; Nationalmuseets Bevaringsafdeling; Claus Malmros (vedanatomi); Charlie Christensen (mosegeologi); Niels Bonde (dendrokronologi); Erik Jørgensen, medforfatter, våben og personligt udstyr; Peter Vang Petersen (Nydram IV); Morten Gøthche, Vikingeskibsmuseet (rekonstruktionstegninger). Hertil en række specialister (mønter, runer, m.v.).

Interne tilskud: UMTS-midlerne på i alt 1.792.000 kr.

Eksterne tilskud: Bevilling fra Carlsbergfondet fra 'Jernalderen i Nordeuropa'.

9521 Implementeringsprojekt vedr. 3D-dokumentation og visualisering af skibsdele

Projektbeskrivelse: Projektets målsætning er at implementere brugen af 3D-digitaliseringsredskabet FaroArm i kombination med digital fotografering til dokumentation af skibsdele og andre store, informationsrige genstande. Metoden, der blev udviklet af Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, erstatter de traditionelle todimensionelle genstandstegninger med digitale tredimensionelle opmålinger, suppleret med digitale fotos. Herved opnås en hurtigere og mere nøjagtig dokumentation samtidig med, at mulighederne åbnes for digital rekonstruktion og 3D-visualisering, der har stor værdi i forsknings- og formidlingssammenhæng.

Projektperiode: 2003-05.

Præsentation/rapportering: Artikel, der redegør for metoden, i internationalt tidsskrift, f.eks. *International Journal of Nautical Archaeology*.

Projektansvarlig: Poul Otto Nielsen i samarbejde med Jan Bill og Morten Gøthche, Vikingeskibsmuseet.

Samarbejdspartnere: Bevaringsafdelingen, IT-enheden og Vikingeskibsmuseet.

Interne tilskud: Bevilling fra UMTS-midlerne i hele perioden på i alt 365.000 kr.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Indruszewski, George: Man, Ship, Landscape. Ships and seafaring in the Oder Mouth area AD 400-1400. A case study of an ideological context. *Publications from the National Museum, Studies in Archaeology & History* Vol. 9, Copenhagen, 2004. 350 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Søren H.: Aktivitetspladser fra Ertebølletid. Dyngby III og Sindholt Nord. *Kuml*, p. 9-43, 2004.

Rieck, Flemming: The anchor from Sct. Nicolaigade in Ribe. *Ribe Excavations 1970-76*, Vol. 5, p. 173-182, Jutland Archaeological Society, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Søren H.: Danish Shell Middens Reviewed. I: Saville, Alan (ed.). *Mesolithic Scotland and its neighbours*, p. 393-412, Edinburgh, 2004. **Peer reviewed.**

Andersen, Søren H.; Milner, N.; Craig, O.E., Bailey, G.N.; Pedersen K.: Something fishy in the Neolithic? A re-evaluation of stable isotope analysis of Mesolithic and Neolithic coastal populations. *Antiquity* Vol. 78, No. 299, p. 9-37, March 2004. **Peer reviewed.**

Rieck, Flemming: Jernalderkrigernes skibe – nyt fra Hjortspring og Nydam. *Bottnisk Kontakt XI*, p.113-124, Härnösand, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Rieck, Flemming: Nydambådens mange rejser. Gottorp Slot – Nationalmuseet tur/retur. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 85-103, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Rieck, Flemming: Nationalmuseets Nydamprojekt. Aspekter af gamle og nye undersøgelser i en dansk offermose. *Current Issues in Nordic Archaeology. Proceedings of the 21st Conference of Nordic Archaeologists. 6-9 September 2001, Akureyri, Iceland*, p. 73-78, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Andersen, Søren H.: Fiskeri og jagt ved de ferske vande i oldtiden. I: Hofmeister, Erik (red.). *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark*, p. 59-64, Silkeborg, 2004.

Andersen, Søren H.: Landbrug ved de ferske vande i oldtiden. I: Hofmeister, Erik (red.). *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark*, p. 87-88, Silkeborg, 2004.

Andersen, Søren H.: Bebyggelsen ved de ferske vande i oldtiden. I: Hofmeister, Erik (red.). *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark*, p.185-194, Silkeborg, 2004.

Andersen, Søren H.: Transport og færdsel på søer og vandløb i oldtiden. I: Hofmeister, Erik (red.). *De ferske vandes kulturhistorie i Danmark*, p. 249-255, Silkeborg, 2004.

Andersen, Søren H.: Afsnit om Tybrind Vig. I: *Moesgård. Nyt kulturhistorisk museum*, p.16-17, Århus, 2004. (Also English edition).

Rieck, Flemming; Lüth, Friedrich; Maarleveld, Thijs: Tauchgang in die Vergangenheit. Untervasserarchäologie in Nord- und Ostsee. *Sonderheft der Archäologie in Deutschland*, 2004. 112 pp.

Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur

Forskningsaktiviteter

Perioden omfatter i Nationalmuseets danske sammenhæng tiden fra vikingetidens slutning i starten af 1000-årene og frem til Enevældens indførelse i 1660. I praksis rækker flere af basisaktiviteterne dog væsentligt ud over denne ramme. Runologien arbejder med indskrifter allerede fra romersk jernalder. Også de undersøgelser, der beskæftiger sig med våben og krigskunst samt magtens fremtræden, tager udgangspunkt før år 1000; men i kraft af sammenhængen med de middelalderlige borge og voldsteder samt renæssancens bygningskunst udgør de en vigtig del af basis. Dette gælder i høj grad også arbejdet med de danske kirker og med kristendommens forskellige kulturpåvirkninger. Enhedens varetagelse af den antikvarisk-historiske rådgivningsforpligtelse vedrørende folkekirkens bygninger og kirkegårde m.v. inddrager tillige tiden helt frem til i dag. Samlingspunktet for den viden, der opbygges på disse og flere andre områder, er Antikvarisk-Topografisk Arkiv, som også danner udgangspunkt for udviklingen af bygningsantikvarisk forskning og rådgivning uden for det rent kirkelige område. Potentialer i Antikvarisk-Topografisk Arkiv i tilknytning til den arkitekturhistoriske forskning illustreres af det igangværende projekt om en betydelig dansk 1700-tals arkitekt.

Geografisk beskæftiger enheden sig med hele Danmark inklusive dets rigsfællesskaber, dog i denne forbindelse med hovedvægten på Grønland, hvor udforskningen af den norrøne kultur i middelalderen udgør et selvstændigt forskningsområde.

Enheden har tradition for at integrere de arkæologiske, historiske, kunsthistoriske, arkitektoniske og filologiske problemstillinger, som varetages af de videnskabelige medarbejdere. Dette sker på baggrund af museets samlinger og under anlæggelse af et såvel nationalt som internationalt perspektiv. Overordnet set vedrører arbejdet kulturlandskabet og dets organisering i tid og rum. Et fremstående eksempel herpå er den løbende forskning, som ligger til grund for udarbejdelsen af bogværket *Danmarks Kirker*. Værket nærmer sig afslutningen af udgivelsen af *Århus Amt* og har i 2004 påbegyndt udgivelsen af *Vejle Amt*.

I *Runologisk Laboratorium* varetages den primære videnskabelige undersøgelse og publicering af nyfund fra det gammeldanske område samt Færøerne og Grønland. Samtidig arbejdes der løbende med at inddrage ny viden og med at tilvejebringe og opdatere oversigter over runeindskrifterne. Et ph.d.-stipendium, der er påbegyndt i januar 2004 inden for runologien, har til hensigt at skabe forskningsmæssig bredde og kontinuitet på området.

Udforskningen af den materielle kultur på overgangen mellem vikingetid og middelalder er videreført, og på borgforskningsområdet er der fortsatte undersøgelser både af selve anlæggene og af den materielle kultur, som knytter sig til de kredse, som stod bag borgene. I forbindelse hermed søges etableret et forskningsbaseret registreringsprojekt for voldsteder og borge i det middelalderlige Danmark. Grundlaget for disse aktiviteter udgøres i stor udstrækning af ældre fund i museets samling, som belyses yderligere ved gennemførelse af nye punktundersøgelser.

Enheden udgiver det nationale bogværk *Danmarks Kirker*, og medarbejdere deltager i redaktionen af skriftrækken *Castella Maris Baltici*.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.v.

Ebbe Nyborg

'Norges Kirker' (festforelæsning) samt 'Nogle nyanlæggelser af kirker i 1400-tallets Danmark. Varierende vidnesbyrd om bygherrers, bygmestres og sognefolks indflydelse på byggeriet'. Ved Nordisk kirkearkæologisk symposium, Søgne (Sydnorge), 6.-9. sept. 2004.

'The Black Death and Scandinavian Art and Architecture'. Symposiet 'Living with the Black Death', Odense Universitet, 8.-9. nov. 2004.

'The role of models and drawings in 12th-14th century Danish art'. Seminaret 'Use and reuse of medieval art' ved Oslo Universitet, Centre for Viking and medieval Studies, 19.-20. nov. 2004.

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed m.m.

Michael Andersen

Censor i middelalder-arkæologi ved Aarhus Universitet (næstformand for censorkorpset). Næstformand for Dansk Selskab for Oldtid og Middelalder.

Nils Engberg

Dansk medlem af organisationskomiteen for *Castella Maris Baltici*.

Medlem i Repræsentantskabet for Museet på Kroppedal.

Medlem af Riberhus Slotsbankeudvalg.

Medlem af bestyrelserne for: Byarkæologisk Forum, Landsbypuljen, Borgforskerforum, Vordingborg Slot, Hjelm.

Faglig bivejleder for ph.d.-studerende Aoife Daly, Forskerskolen MARINERS, Syddansk Universitet.

Vivian Etting

Koordinator og projektansvarlig i forbindelse med databaseprojektet for Middelalderens borge og voldsteder.

Medlem af bestyrelsen for Borgforskerforum.

Poul Grinder-Hansen

Censor ved historiestudiet ved de danske universiteter.

Bivejleder for ph.d.-studerende Henriette Rensbro, Nationalmuseet.

Birgitte Bøggild Johannsen

Censor i kunsthistorie ved universiteterne i Århus og København.

Medlem af repræsentantskabet for Kunst og kristendom.

Medlem af Redaktionen for *Transfiguration*. Nordisk Tidsskrift for Kunst og kristendom.

Medlem af bestyrelsen for Selskabet for Københavns Historie.

Rikke Ilsted Kristiansen

Medlem af redaktionen for *1066 – Tidsskrift for Historie*.

Ebbe Nyborg

Censor i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet.
Tilknyttet Norges Forskningsråd med henblik på at give udtalelser vedr. ansøgte forskningsprojekter.
Bivejleder for ph.d.-studerende ved Ålborg universitet.
Medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund ved Københavns Universitet.

Anne Pedersen

Censor i middelalder-arkæologi ved Aarhus Universitet.
Undervisningsvikar ved Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder, Universitetet i Oslo.

Niels Jørgen Poulsen

Vejleder for ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet.

Mogens Vedsø

Censor i middelalderarkæologi, Afdeling for middelalderarkæologi, Århus Universitet.
Redaktør ved tidsskriftet Bygningsarkæologiske Studier.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Middelalderens & Renæssancens arkæologi, historie og kultur

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: Jette Arneborg
Seniorforsker: Vivian Etting
Seniorforsker: Poul grinder-Hansen
Seniorforsker Ulla Kjær
Seniorforsker: Anne Pedersen
Seniorforsker: Marie Stocklund (til 1. sept. 2004 (½ tid))
Seniorrådgiver: Nils Engberg
Ph.d.-studerende: Lisbeth Imer
Ph.d.-studerende: Henriette Rensbro

Uden for stillingsstrukturen

Redaktør (VIP/TAP): Birgitte Bøggild Johannsen
Redaktør (VIP/TAP): Hugo Johansen
Redaktør (VIP/TAP): Ebbe Nyborg

Projekter

Projekter afsluttet i 2004

3336 Frederiksborg Slotskirke (1606-17) og de evangelisk-lutherske slotskapeller

Projektbeskrivelse: Analyse og tolkning af Frederiksborg Slotskirke, der repræsenterer et højdepunkt inden for udviklingen af det evangeliske kirkerum. Slotskirken, der i sin arkitektoniske struktur afspejler de efter Reformationen ændrede krav til gudstjenesten og

fyrstens nye status som landskirkens overhoved, vurderes i relation til ældre og samtidige fyrstekapeller i Nordeuropa, fortrinsvis i Danmark og Tyskland.

Projektperiode: 1999-2004.

Præsentation/rapportering: Konferenceindlæg 'The Protestant Palace Chapel - Monument to Evangelical Religion and Sacred Rulership' i 2000 (publiceret i 2004), tidsskriftartikel (publiceret 2002/03). Sammenfattende publikation (dansk/engelsk) forventes publiceret efterfølgende.

Projektansvarlig: Hugo Johannsen, Danmarks Middelalder og Renæssance

Tilskud: Bevilling fra Carlsbergfondet til løn i 1 år (1999-2000) til Hugo Johannsen; endvidere 2 måneders løn i 2002 og 1 måneds løn i 2003 fra Nationalmuseets interne pulje til frikøb af forskere.

3352 Ødekirkerne i det åbne land – status og fremtid

Projektbeskrivelse: At udarbejde manuskript til en bog om nedlagte kirker, kapeller og klostre. I samarbejde med Kulturarvsstyrelsen er centralt tilgængelige oplysninger indsamlet i en database, som gennem samarbejde med de arkæologisk ansvarlige lokalmuseer er udbygget som baggrund for rapporten.

Projektperiode: 2001-2004.

Præsentation/rapportering: Bogen forventes udgivet i 2005 af Nationalmuseet.

Projektansvarlig: Nils Engberg, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Samarbejdspartnere: KUAS og de arkæologisk ansvarlige lokalmuseer i Danmark.

Tilskud: Kulturarvsstyrelsen.

Projekter der stadig løber i 2004

3343 Gård, kirke og voldsted i middelalderen

Projektbeskrivelse: Projektet fokuserer på aristokratiet i middelalderen ved at se på udviklingen i bosættelsesmønstre, driftsøkonomi og magtsymbolik. Sammenhængende komplekser med gård og kirke (og vandmølle) er ét undersøgelsesfelt, voldstederne et andet, kirkernes stormandskarakter et tredje, men også den øvrige landbebyggelse hører med i billedet.

I 2004 blev der gennemført arkæologiske undersøgelser på Kelstrup voldsted i Odsherred i forbindelse med en forestående restaurering af den velbevarede ruin af et stenhus fra 1300-tallet.

Inde i huset kunne man ved udgravningen bestemme det oprindelige gulvniveau og

indgangsforholdene til kælderetagen. Uden for huset blev gravet en søgegrøft over ladegårdsbanken. Her blev der fundet en voldgrav, der har omgivet banken med stenhuset. Der fandtes markante rester af ladegårdens bygninger.

I 2004 blev der tillige foretaget arkæologiske undersøgelser på Hammershus i forbindelse med restaureringsarbejder.

Projektperiode: 1993-2005.

Præsentation/rapportering: Foredrag og artikler i nationale og internationale antologier.

Projektansvarlige: Nils Engberg, Vivian Etting, Jørgen Frandsen, Kjeld Borch Vesth, Danmarks middelalder og Renæssance.

Samarbejdspartnere: Skov- og Naturstyrelsen og A/S Storebæltsforbindelsen.

Tilskud: A/S Storebæltsforbindelsen.

3351 Middelalderens borge og voldsteder - et databaseprojekt

Projektbeskrivelse: Projektet har til formål at indsamle, systematisere og formidle resultaterne af forskningen inden for middelalderens borge og voldsteder gennem oprettelse af en database. Denne database skal give systematisk indgang til de arkæologiske, skriftlige, kartografiske og naturvidenskabelige kilder til samtlige borge og voldsteder i Danmark (evt. inkluderet de gammeldanske områder i Skåne, Halland og Blekinge samt Slesvig). Databasen skal løbende udbygges og revideres og skal være tilgængelig for alle på Internettet. Det er under overvejelse at lade oprettelsen af databasen blive del af et større forskningsprojekt.

Projektperiode: Projektets tidsmæssige rammer er ikke fastsat p.g.a. usikkerhed omkring finansieringen.

Præsentation/rapportering: Etableringen af databasen er det direkte formål med projektet.

Projektansvarlig: Vivian Etting og Nils Engberg, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Samarbejdspartnere: Der har været nedsat en arbejdsgruppe, bestående af borgforskere, som i fællesskab har udformet projektet.

Tilskud: Der søges om fondsstøtte til oprettelsen af databasen, eventuelt som del af et større forskningsprojekt.

4084 Greenland Isotopes

Projektbeskrivelse: Baseret på en lang række AMS-dateringer og bestemmelser af stabile isotoper i humane skeletter fra Grønland og Nordatlanten søges de forhistoriske kostvaner og demografiske forhold belyst. Projektet indeholder såvel en metodisk del, f.eks. kalibrering af dateringer af humant skeletmateriale og anvendelsen af stabile isotoper, som en kulturhistorisk del. Som komparativt materiale inddrages også skeletmateriale fra Thule-kulturen. SILA huser, koordinerer og støtter projektets publikationsfase.

Projektperiode: 2000–2005.

Præsentation: Artikler i internationale tidsskrifter, manuskript til 'Monographs on Greenland'.

Projektansvarlig: Projektseniorforsker Jette Arneborg, afd.leder Jan Heinemeier, professor Erle Nelson og lektor Niels Lynnerup.

Samarbejdspartnere: Antropologisk Laboratorium, København Universitet, Simon Frazer University (Vancouver), Nationalmuseerne på Island, Færøerne og i Grønland og Zoologisk Museum, Københavns Universitet.

5266 Danmarks Middelalderlige Gulvfliser

Projektbeskrivelse: Projekt til inventarisering af alle dekorerede gulvfliser fra middelalderen i Danmark. Materialet publiceres i 2005 i form af en monografi.

Projektperiode: 1998-2005.

Projektansvarlig: Birgit Als Hansen, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Tilskud: Museets interne frikøbspulje.

5267 Danmarks Middelalderlige Seglstemper

Projektbeskrivelse: Projekt til inventarisering og udgivelse af alle bevarede seglstemper fra middelalderen i danske samlinger. Inventeringen er afsluttet, men udarbejdelsen af bogens manuskript forestår.

Projektperiode: 2002-?

Projektansvarlig: Michael Andersen, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Tilskud: Inventariseringen blev støttet af det daværende Statens Museumsnævn. Udarbejdelsen af manuskript til bogen finansieres via Nationalmuseets interne frikøbspulje.

5311 Danske runeindskrifter

Projektbeskrivelse: Det tidligere arbejde med en revision og opdatering af 'Danmarks runeindskrifter' er videreført, men nu i samarbejde med det runecenter, der efter en bevilling fra Statens Humanistiske Forskningsråd blev oprettet i marts 2003 med henblik på en digital publicering af de danske runeindskrifter, baseret på et samarbejde mellem Nordisk Forskningsinstitut, KUA, og Nationalmuseet.

Projektperiode: 2003-2006.

Projektperiode: 2003-2006.

Samarbejdspartnere: Michael Lerche Nielsen og Rikke Steenholdt Olesen, Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet og Jan Owe, Den Samnordiska Rundatabas, Uppsala.

9511 Magt og minde: Kongelig begravelseskultur og erindringspolitik i senmiddelalder og renæssance

Projektbeskrivelse: I videreførelse af tidligere undersøgelser af kongelig begravelseskultur i relation til det forsvundne gravkompleks for kong Hans, dronning Christine og deres nærmeste familie udarbejdes en sammenfattende redegørelse for den rituelle og monumentale iscenesættelse af de kongelige begravelser i tidsrummet o. 1350-1600, vurderet som centrale bidrag til epokens politiske kultur og perspektiveret i forhold til den almindelige europæiske udvikling, bl.a. for at fastslå kontinuitets- eller nybrudstendenser.

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Udarbejdelse af afhandling/disputats på dansk/engelsk

Projektansvarlig: Birgitte Bøggild Johannsen, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Tilskud: Bevilget 6 mdr.s løn (kr. 225.000) af UMTS-midlerne i 2005.

Projekter igangsat i 2004

9502 Runer og Runeindskrifter – Kronologi, Kontekst og Kommunikation i Skandinaviens Jernalder og Vikingetid (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: En arkæologisk kontekstuel analyse af skandinaviske runeindskrifter fra jernalder og vikingetid.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation: Udarbejdelse af ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Lisbeth Imer.

Tilskud: UMTS-midler.

9503 Spor i kirkegulve (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: De sidste årtiers arkæologiske udgravninger og besigtigelser af spor i kirkegulve som kilde til sognekirkernes indretning og brug i middelalder og renæssance.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation: Udarbejdelse af ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Henriette Rensbro.

Tilskud: UMTS-midler.

9512 Arkitekten Nicholas-Henri Jardin

Projektbeskrivelse: Projektet gælder en afhandling om den franskfødte arkitekt Nicolas-Henri Jardin (1720-99), der opholdt sig i Danmark 1755-71 og som gennem sit virke som dels udøvende arkitekt, dels professor på det nyåbnede danske Kunstakademi fik afgørende indflydelse på den danske arkitekturs udvikling.

Projektperiode: Manuskriptet udarbejdes 2004-2005.

Projektansvarlig: Ulla Kjær, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Tilskud: UMTS-midler.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Albrethsen, Svend Erik; Arneborg, Jette: Norse ruins of the southern Paamiut and Ivittuut region. *SILA – The Greenland Research Centre at the National Museum of Denmark & The Danish Polar Center*, Copenhagen, 2004. 95 pp.

Etting, Vivian: Queen Margrete I (1353–1412) and the founding of the Nordic Union. I: *The Northern World*, vol. 9, publisher Brill, Leiden/Boston, 2004.

Johannsen, Birgitte Bøggild; Johannsen, Hugo; Kristiansen, Rikke Ilsted; Vedsø, Mogens: Danmarks Kirker, Århus Amt 55-57, Horsens Vor Frelzers Kirke med en historisk indledning om byens kirker. Ikast, 2004. 307 pp.

Nyborg, Ebbe; Poulsen, Niels Jørgen: Danmarks Kirker. Vejle Amt hefte 1, Indledning og fagordbog. Ikast, 2004. 62 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Charlotte B.; Hvass, Lone; Etting, Vivian; Rensbro, Henriette: Fra udgravningerne i Gurre sommeren 2003. *Helsingør Kommunes Museer, Årbøger 2003*, p. 45-54, 2004.

Engberg, Nils; Etting, Vivian: Fra storgård til herregård. I: *Herregården. Menneske – samfund – landskab – bygninger. Bind 1*, p. 119-162, Nationalmuseet, 2004.

Grinder-Hansen, Poul; Kjær, Ulla: Middelalderens landkirker. I: Licht, Keld de Fine (ed.). *Lolland-Falsters Stift 1803-2003*, p. 153-180, Nykøbing, 2004.

Imer, Lisbeth: Gotlandske billedsten – dateringen af Lindqvists gruppe C og D. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, p. 47-111, 2001 (Udkommet i 2004). **Peer reviewed.**

Kristiansen, Rikke Ilsted: Pokker og fransoser. Et kulturhistorisk blik på syfilis i 1500-1600-tallets Danmark. *Bibliotek for Læger 1*, 196. årg., p. 29-46, 2004. **Peer reviewed.**

Nyborg, Ebbe: The Holy Rood Crucifixion Group of Roskilde Cathedral and the Scandinavian Early Gothic. *Hafnia* nr. 12, p. 160-195, 2004. **Peer reviewed.**

Nyborg, Ebbe: Kirke og sogn i højmiddelalderens by. I: Bitsch, Søren (ed.). *Danske Bystudier 1, Middelalderbyen*, p. 113-190, Aarhus, 2004. **Peer reviewed.**

Plathe, Sissel F.: Senmiddelalderlige altertavler. Deres skæbne efter reformationen. I: Licht, Keld de Fine (ed). *Lolland-Falsters Stift 1803-2003*, p. 53-78, Nykøbing, 2004.

Poulsen, Niels Jørgen: Biskoppen i Vesterborg. Peter Outzen Boisens aktiviteter 1805-31. I: Licht, Keld de Fine (ed). *Lolland-Falsters Stift 1803-2003*, p. 111-120, Nykøbing, 2004.

Rensbro, Henriette: Bygningskonstruktioner på landet i Østdanmark. *Bol & By* 2003:1-2, p. 47-66, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Grinder-Hansen, Poul: Public devotional Pictures in Late Medieval Denmark. I: Kaspersen, Søren (ed.). *Images of Cult and Devotion. Function and Reception of Christian Images in Medieval and Post-Medieval Europe*, p. 229-243, København, 2004.

Johannsen, Hugo: The Protestant Palace Chapel. Monument to Evangelical Religion and Sacred Rulership. I: Petersen, Niels Holger; Clüver, Claus; Bell, Nicolaus (eds.). *Signs of Change. Transformations of Christian Traditions and their Representation in the Arts, 1000-2000*, p. 137-164, Amsterdam - New York, 2004.

Johannsen, Hugo: Floris (F. de Vriendt), Cornelis (II). *Saur. Allgemeines Künstlerlexikon* 41, p. 358-59, München – Leipzig, 2004.

Nyborg, Ebbe: Wybrane dzieła rzeźby wczesnego i pełnego gotyku na Pomorzu i ich związki ze sztuką skandynawska – Einige früh- und hochgotische Plastiken in Pommern und ihre Verbindungen zur südsandinavischen Kunst (Zusammenfassung). *Terra Transoderana. Sztuka pomorza nadodrzańskiego i dawnej nowej marchii w sredniowieczu*, p. 225-234 og p. 311-14, Szczecin, 2004.

Pedersen, Anne: Schwert, Karolinger- und Wikingerzeit. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (HOOPS) Bd. 27, p. 593-597, Berlin/New York, 2004.

Rensbro, Henriette: Stege Borg – a Danish wooden castle. *Castella Maris Baltici 6, Archaeologia Medii Aevii Finlandia VII*. Lithuanian Centre of Cultural Heritage, p. 165-172, 2004.

Stoklund, Marie: Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København. *Nytt om runer*, Meldingsblad om runeforskning 17, 2002, p. 4-11, Oslo, 2004. **Peer reviewed.**

Stoklund, Marie: Navnestoffet fra Nydam-indskrifterne og et fragment fra Sorte Muld. I: Nahl, Astrid van; Elmevik, Lennart; Brink, Stefan (Hrsg.). *Namenwelten. Orts- und Personennamen in historischer Sicht*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Band 44, p. 722-729, Berlin – New York, 2004.

Stoklund, Marie: The Runic Inscription on the Ribe Skull Fragment. I: Bencard, Mogens; Rasmussen, Aino. Kann; Madsen, Helge Brinch (eds.). *Ribe Excavations 1970-76* vol. 5, p. 27-42, Højbjerg, 2004.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Kristiansen, Rikke Ilsted: Anmeldelse af Henrik Gjøde Nielsen, Gåser Kirke 1903 – 29. november- 2003, Hals Museum 2003. *Fortid og Nutid* 2, p. 77-78, 2004.

Kristiansen, Rikke Ilsted: Anmeldelse af Jytte Sørensen, Vallø Stift og dets kirkegård, Vallø lokalhistoriske arkiv 2003. *Fortid og Nutid* 3, p. 69-70, 2004.

Kristiansen, Rikke Ilsted: Anmeldelse af M. Mackeprang, Danmarks middelalderlige Døbefonte (1941), genoptryk med efterskrift af Jens Velle, Hikuin 2003. *Fortid og Nutid* 3, p. 75-76, 2004.

Nyborg, Ebbe: Anmeldelse af Joanna Wolska, Ringkors från Gotlands medeltid. En ikonografisk och stilistisk studie, Stockholm 1997. *Fornvännen* nr. 1, p. 59-63, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Arneborg, Jette: Norse Greenland Archaeology: The Dialogue Between the Written and the Archaeological Records. I: Lewis-Simpson, S. (ed.). *Vinland Revisited*. Selected papers from the Viking Millennium International Symposium Sept. 15-24, 2000, Newfoundland and Labrador, p. 111-122, Québec, 2003. **Peer reviewed.**

Etting, Vivian: Pilgrimage and European Policy – the King as Traveller. I: *The European Frontier. Clashes and Compromises in the Middle Ages*. International Symposium at the Department of Archaeology, Lund University, October 13-15-2000, p. 97-104, Lund, 2004.

Johannsen, Birgitte Bøggild: Kongebegravelsernes ideologi og kultur: Problemer og perspektiver. I: Werner, Yvonne Maria (red.). *Döden som Katharsis. Nordiska perspektiv på dödens kultur- og mentalitetshistorie*. Bidrag fra 25:e Nordiska Historikermötet, Stockholm 4.-8. august 2004, p. 89-121, Stockholm, 2004.

Pedersen, Anne: Anglo-Danish Contact across the North Sea in the Eleventh Century: A Survey of the Danish Archaeological Evidence. I: Adams, Jonathan; Holman, Kathrine (eds.). *Scandinavia and Europe 800-1350. Contact, Conflict, and Coexistence*. Medieval texts and cultures of Northern Europe 4, Turnhout, p. 43-67, 2004.

Pedersen, Anne: Religiøse symboler i vikingetidens arkæologiske materiale. I: Lund, Niels (ed.), *Kristendommen i Danmark før 1050*. Et symposium i Roskilde 5.-7. februar 2003, p. 60-74. Roskilde, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Andersen, Michael: En hilsen til Nordjylland fra pavestolen. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 24-25, 2004.

Andersen, Michael: Nationalmuseet og kirkerne. *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 4-7, 2004.

- Andersen, Michael; Frandsen, Jørgen; Jensen, Nils M.; Wæhle, Espen: Nyt lys på Danmarks historie i de tidligere tropekolonier. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 34-35, 2004.
- Arneborg, Jette: Nordboernes rejser i Grønland og på det nordamerikanske kontinent. *Tidsskriftet Grønland* nr. 1-2, p. 1-10, 2004.
- Arneborg, Jette: Det europæiske landnam – Nordboerne i Grønland 985 - 1450 e.v.t. I: Gulløv, Hans.Christian. (red). *Grønlands Forhistorie*, p. 219-278, Gyldendal, København, 2004.
- Arneborg, Jette: Nordboerne og de første kirker i Grønland. *Nyt fra nationalmuseet* 105, p. 14-16, 2004.
- Etting, Vivian: Til bryllup i middelalderen. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 8-12, 2004.
- Etting, Vivian: Ridderturneringer og krigskunst. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 16-17, 2004.
- Grinder-Hansen, Poul: Klenodier på afveje. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 18-19, 2004.
- Grinder-Hansen, Poul: Guldsmedenes ringe. Københavns Guldsmedelaugs 575 års jubilæum. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 30, 2004.
- Nyborg, Ebbe: Bygmesterfusk eller bevidst snyd? *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 18-19, 2004.
- Pedersen, Anne: Déjà vu – to ens smykker fra den tidlige middelalder. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 13, 2004.
- Plathe, Sissel F.: Altertavlen fra Gurreby Kirke på Lolland. Den middelalderlige menigheds bindeled mellem himmel og jord. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 117- 137, 2004.
- Plathe, Sissel F.: En altertavles forunderlige vej fra glemsel til genopdagelse. *Nyt fra Nationalmuseet* 101, p. 26-29, 2003/2004.
- Plathe, Sissel F.: Kirkerne pyntet til jul. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 22-23, 2004.
- Stoklund, Marie: Futharken på et frankisk remendebeslag, omdannet til fibula. Faktaboks i: Schilling, Henrik. Frankersølvet – den nye sølvskat fra Duesminde. *Lolland-Falsters Historiske Samfund* 92, Årbog 2004, p. 14-15, 2004.
- Stoklund, Marie: Runestenene i Gørlev Kirke. I: Pedersen, Lisbeth (red.). *Tissø og Åmoserne – kulturhistorie og natur. Fra Holbæk Amt. Årbog for kulturhistorien i Holbæk Amt* 2003, p. 66-75, 2004.
- Vesth, Kjeld Borch: Odense Adelige Jomfruklosters bygningshistorie. I: *Fra Bispegård til jomfrukloster, Odense adelige Jomfrukloster – en bygning og dens historie gennem 500 år*, p. 9-21, Karen Brahe Selskabet, 2004.

Nyere Tids kulturhistorie og etnologi

Danmarks Nyere Tid

Enheden varetager landets største samlinger af genstande fra 1660 til nutiden og rummer store centrale arkiver med materiale fra perioden. Danmarks Nyere Tid er således landets kulturhistoriske hovedmuseum på en række områder, fortrinsvis de nationale genstandssamlinger, de landsdækkende arkiver samt et koordinerende arbejde på landsplan gennem bl.a. puljesamarbejdet. (Boligpulje, Dragtpulje, Industri- og håndværkspulje, Fritidspulje etc.)

Forskningen knytter sig til fagdisciplinerne europæisk etnologi, historie og kunsthistorie.

I forsknings- og indsamlingspolitikken fokuseres især på de seks kerneområder: Bygningskultur, boligkultur og familieliv, dragt- og kropskultur, produktions- og arbejdsliv, fritidsliv samt offentligt liv, med henblik på at dokumentere, udforske og formidle varierende og kontrasterende kultur- og livsformer ud fra et komparativt perspektiv. Hvor området dragt- og kropskultur har været ubemandet siden 1998, blev der i 2003 opslået en ph.d. i emnet med projektet: 'Dress Code - arbejdsbeklædningens kulturelle kontekst', og ph.d.-projektet blev igangsat fra februar 2004.

Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) vil som hidtil spille en vigtig rolle for indsamling af data gennem udsendte spørgelister om udvalgte emner fx i forbindelse med forsknings-, formidlings- og indsamlingsprojekter.

Forskerne indgår i en række forskellige netværk struktureret omkring ad hoc projekter, koordineret gennem museernes samarbejdspuljer og/eller gennem det nordiske/europæiske netværkssamarbejde. Forskerne er endvidere placeret i en række faglige råd, udvalg og bestyrelser.

Forskningsaktiviteter

Forskningsaktiviteterne tager udgangspunkt i enhedens samlinger og beretningsarkiver, dokumentationsprojekter og antikvarisk arbejde.

I 2004 har museumsinspektør, seniorforsker Birgit Vorre indsamlet et fyldigt materiale til belysning af boligens indretning i det 20. århundrede. Materialet vil danne baggrund for den planlagte monografi om emnet som udarbejdes i 2005-06.

Museumsinspektør, seniorforsker Vibeke Andersson Møller har påbegyndt arbejdet med en analyse af farveholdningen i funktionalismens byggeri i et samarbejde med Bevaringsafdelingen. Materialet udgør en del af forskningsprojektet om funktionalismens byggeri som planlægges igangsat i 2006.

Museumsinspektør, ph.d. Lars K. Christensen har bidraget til internationale artikelsamlinger og seminarrapporter om tekstilarbejdets historie i Danmark samt om lav og faglige organisationer. Lars K. Christensen har desuden bidraget til en monografi om arbejdets historie i Danmark.

Museumsinspektør, seniorforsker Lykke L. Pedersen har stået i spidsen for indsamlings- og dokumentationsprojektet 'Riget på den anden ende', der har resulteret i et omfattende materiale bestående af fotografier, video, beretninger og genstande til dokumentation af kronprinsbrylluppet i 2004.

Ph.d.-studerende Helle Leilund har deltaget i seminarer og kurser arrangeret af Kulturarvens forskerskole samt i DPU's forskningsprogram 'Sanselig erfaring og sanselig orientering', herunder fokusområdet Materielle Kulturstudier.

Fra Farumgård-fonden har enheden fået tildelt midler til afslutning af forskningsprojektet 'Race og klasse i Dansk Vestindien' ved projektforsker Per Nielsen. I den forbindelse har enheden aktivt medvirket til etableringen af et kolonihistorisk netværk på tværs af samlingerne.

Af tværgående forskningsaktiviteter kan nævnes:

Forsker-netværket 'industrielle kulturmiljøer' med hjemmesiden www.industrikultur.dk, der præsenterer netværket. Der er nedsat en styregruppe, udgivet 2 nyhedsbreve samt afholdt 1 seminar. Nyhedsbreve, oplæg fra seminaret etc. ligger på hjemmesiden. Over 30 personer fra universiteter og museer deltager aktivt i netværket.

Dannelse af et forskningsnetværk omkring 'Industrialismens tekstiler' (juni 2004). Netværket er etableret med udgangspunkt i Danske Museers Dragtpulje. Øvrige netværksdeltagere kommer fra Københavns Universitet, Institut for Sociologi og Institut for Arkæologi og Etnologi samt fra Kunstindustrimuseet, Købstadsmuseet 'Den gamle By', DPU og Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid. Netværket støttes økonomisk af Kulturarvsstyrelsen.

Etablering af et tværfagligt netværk vedr. forskning i mode, dragt og tekstil i Danmark, med deltagere fra KU, DPU, Danmarks Designskole, Kunstindustrimuseet, Nationalmuseet, Købstadsmuseet 'Den gamle By' m.m. Et internationalt seminar som afholdes i 2005 er under forberedelse.

Inden for samlingerne har enheden forsket i emner som broderede landskabsbilleder og Kaj Uldalls kulturhistoriske foto- og filmdokumentation.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.m.

Vibeke Andersson Møller

Censor ved Institut for Kunsthistorie, Københavns Universitet og Aarhus Universitet samt Konservatorskolen.

Lykke L. Pedersen

Censor ved Institut for æstetiske fag, center for Museologi, Århus Universitet.

Annette Vasström

Censor ved Institut for Europæisk etnologi, Københavns Universitet.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Nyere Tids Kulturhistorie og Etnologi

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: Vineke Andersson Møller

Seniorforsker: Lykke Pedersen

Seniorforsker: Birgit Vorre

Forsker: Lars K. Christensen

Ph.d.-studerende: Helle Leilund

Uden for stillingsstrukturen

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP): Annette Vasström

Museumsinspektør (VIP/TAP): Wibeke Hansen

VIP/TAP: Per Nielsen

Projekter

Projekt afsluttet i 2004

8629 Herregården 1760-1840

Projektbeskrivelse: Bidrag til Nationalmuseets herregårdsværk, bd. II.

Projektperiode: 2004.

Præsentation/rapportering: Artikel, 2005.

Projektansvarlig: Vibeke Anderson Møller.

Samarbejdspartner: Ulla Kjær, DM&R.

Projekter der stadig løber i 2004

9516 Forskernetværket 'industrielle kulturmiljøer'

Projektbeskrivelse: På baggrund af Nationalmuseets (Danmarks Nyere Tids) forskning inden for industri- og arbejds historie, er der oprettet et Forskernetværk, som har til formål at samle repræsentanter for eksisterende forskningsmiljøer uden for Nationalmuseet, først og fremmest andre museer og universiteter med forskellige faglige traditioner. Netværket skal anlægge et helhedssyn på den kulturelle kulturarv og gennem fokusering på industrielle kulturmiljøer bidrage til at forbedre det teoretiske, metodiske og empiriske fundament for det praktiske bevaringsarbejde. Der er oprettet en hjemmeside www.industrikultur.dk med præsentation af netværket.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Web-publicering, elektroniske nyhedsbreve.

Projektansvarlig: Forsker/Seniorforsker Lars K. Christensen.

Samarbejdspartnere: Over 30 personer fra universiteter og museer deltager aktivt i netværket.

Tilskud: UMTS-midler.

5382 Race og klasse i Dansk Vestindien 1860-1917 – En undersøgelse af udsendte danskeres syn på den sorte og den blandede befolkning, udtrykt i beretninger og fotografier

Projektbeskrivelse: Projektets sigte er gennem tekst- og billedanalyse at udnytte Nationalmuseets beretninger og fotografier fra Dansk Vestindien til at gennemføre en undersøgelse af udsendte danskeres syn på deres sorte vestindiske landsmænd i perioden 1860-1917. I den internationale

forskningsverden indtager spørgsmålet om sammenblandingen af race- og klassebegreber en central position, og denne diskussion ønskes for første gang overført på danske forhold.

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Videnskabelig monografi.

Projektansvarlig: Per Nielsen og Vibeke Anderson Møller.

Eksterne tilskud: Finansieret af Kulturministeriets Forskningsudvalg og Farumgaard Fonden.

5380-10 Farvens betydning i dansk funktionalistisk byggeri ca. 1925-40.

Projektbeskrivelse: Undersøgelsen af farvebrug og -holdning i dansk funktionalistisk byggeri skal kaste lys over dette stort set uudforskede felt inden for byggeri og indretningspraksis. Emnet er generelt aktuelt inden for europæisk arkitekturhistorisk forskning, hvor nye undersøgelser er i færd med at korrigere den hidtidige viden. Det forventes, at nærværende forskningsprojekt vil medvirke til at bringe dansk forskning på niveau med, såvel som i dialog med, den udenlandske forskning.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Videnskabelig monografi.

Projektansvarlig: Vibeke Anderson Møller.

Samarbejdspartner: Søren Møller, Bevaringsafdelingen.

Projekter igangsat i 2004

9513 Hjem og familie. Kontinuitet og nybrud inden for det 20. århundredes boligkultur

Projektbeskrivelse: Undersøgelsens mål er en samlet fremstilling af det 20. århundredes boligkultur med særlig vægt på kontinuitet og nybrud gennem det lange perspektiv. Boligen spiller en vigtig rolle i menneskets liv som det faste holdepunkt i hverdagen, der hvor man føler sig tryk og hjemme. Set i et større perspektiv udgør hjemmet og familien den mindste enhed i samfundet, men afspejler til enhver tid i det små de større mere overordnede sammenhænge og strukturer.

Undersøgelsen vil beskæftige sig med boligens indretning og brug i forskellige perioder og sociale miljøer/livsstilegrupper med udvalgte eksempler på boligpraksis og familieliv. Der arbejdes ud fra et etnologisk helhedssyn, hvor ikke blot boligen og dens indretning, men den samlede levemåde indgår i beskrivelsen. Boligforholdene ses derfor i relation til familiens baggrund og livscyklus, arbejdsdelingen i hjemmet, børns forhold, fritids- og omgangslivet, forbrugs- og indkøbsmønstre samt brugen af det omgivende miljø. Der tages udgangspunkt i borgerskabets idealer og forestillinger om det gode liv og den korrekte boligform ved århundredets begyndelse for at se hvornår og i hvilket omfang, der sker ændringer, samt hvorvidt disse idealer har haft indflydelse på andre gruppers boligforhold og levevis.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Artikel samt Videnskabelig monografi.

Projektansvarlig: Birgit Vorre.

Eksterne tilskud: Finansieret af UMTS-midler.

9504 Dress Code - En kulturhistorisk analyse af det 20. århundredes dragt- og kropskultur i relation til arbejdsbeklædningens kulturhistoriske kontekst (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: Gennem en etnologisk analyse belyses arbejdsbeklædningens design, praktisk-funktionelle, symbolske og kommunikative betydninger inden for udvalgte virksomheder/institutioner med uniformeringspligt eller officiel dress code. Analysen afgrænses tidsmæssigt til det 20. århundrede.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler, oplæg ved nationale og internationale seminarer samt ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Helle Leilund.

Eksterne tilskud: Finansieret af UMTS-midler.

9702 Riget på den anden ende. Dokumentation af Danskerne og Kronprinsbrylluppet 14. maj 2004

Projektbeskrivelse: Samtidsdokumentationsprojekt om den folkelige fejring af kronprinsbrylluppet i 2004. Hvordan tilbringer og iscenesætter almindelige mennesker dagen i det offentlige og private rum? Historisk er det interessant at se, hvordan denne iscenesættelse og ritualisering ændrer sig over tid, blandt andet på grund af mediernes ændrede rolle? Hvordan flyttes grænserne mellem det private og det offentlige? Hvilken rolle spiller kongefamiliens fester som nationale symboler? Samarbejdsprojekt med en lang række institutioner og museer (Institut for Arkæologi og Etnologi, Museet for Holbæk og Omegn, Københavns Bymuseum, Vejle Museum, Vejle Byhistoriske Arkiv og Stadsarkiv, Qaqortoq Museum, Narsaq Museum Danske Historisk Fællesråds www.historie-online.dk)

Projektperiode: 2004-?

Præsentation/rapportering: Forskellige populære artikler samt tv/radioprogrammer. Hjemmeside med præsentation af projektet. Statusrapport til Kulturarvsstyrelsen nov. 2004.

Projektansvarlig: Lykke L. Pedersen.

Eksterne tilskud: Finansieret af Kulturarvsstyrelsens hastesum.

5380-6 Christiania

Projektbeskrivelse: I forlængelse af indsamling af genstande i 2003 (fx den farvestrålende hashbod) indsamles en række interview m.v. omhandlende hverdagslivet i Christiania: boliger, arbejdspladser, julemarked og intern organisering m.v.

Projektperiode: 2004-?

Præsentation/rapportering: Intern rapport (samt interview til NEU).

Projektansvarlig: Lykke L. Pedersen.

5380-11 Katalog over malerier og tegninger i DNT's skilderisamling

Projektbeskrivelse: Udarbejdelse af katalog over malerier og tegninger i DNT's skilderisamling baseret på en revision af den eksisterende registrering og suppleret med yderligere dokumentation fra enhedens arkiver og relevante håndbøger. Indledningsvis fokuseres på portrætter.

Projektperiode: 2004-2008.

Præsentation/rapportering: Katalog i bogform.

Projektansvarlig: Mona Rasmussen.

5380-13 Fotografier som dokumentation, foreteelse og kilde

Projektbeskrivelse: Med udgangspunkt i Kai Uldalls dokumentar-fotografier diskuteres fotografiet ud fra dets status som henholdsvis levn og kilde til dansk museumshistorie

Projektperiode: 2004-?

Præsentation/afreportering: Artikel til Nationalmuseets Arbejdsmark 2005: 'Midsommerkrone og marskladskab – fotografiet på grænsen mellem levn og kilde'.

Projektansvarlig: Wibeke Hansen.

5380-8 A Global History of Textile Workers 1650-2000

Projektbeskrivelse: Deltagelse i internationalt projekt, ledet af International Institute of Social History, Amsterdam, med det formål at publicere en antologi om tekstilarbejdets globale historier. Der bidrages dels med en artikel om tekstilarbejdets historie i Danmark, dels med en komparativ artikel om lav og faglige organisationer.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: To artikler i en videnskabelig antologi.

Projektansvarlig: Lars K. Christensen.

5380-9 Arbejdets historie i Danmark

Projektbeskrivelse: Udarbejdelse af del-manuskript og deltagelse i redaktionen af værk om arbejderklassens historie i Danmark. Værket, som bl.a. er tænkt til undervisningsbrug på videregående uddannelser, udgives af Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Lars K. Christensen.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier

Møller, Vibeke Andersson: Arkitekten Frits Schlegel. Arkitektens Forlag, København, 2004. 352 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Vasström, Annette: At indsamle – og kassere – kulturarv. *Danske Museer*, nr. 5, p. 4-7, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Vasström, Annette: ”Danmarkshistorier 1660-2000” – om baggrund, vilkår og reaktioner på Nationalmuseets nye permanente udstilling. *Nordisk Museologi*, nr. 2, p. 85-106, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Nielsen, Per: Opfattelser af race og klasse i Dansk Vestindien. Udsendte danskeres syn på vestindiske kularbejdere 1890-1917. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 209-229, 2004.

Rasmussen, Mona: Det topografiske broderi. Små guldalderbilleder. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 187-207, 2004.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Pedersen, Lykke L.: Anmeldelse af: Stoklund, Bjarne: Tingenes Kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur. Etnologiske Studier bind 7, Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2003. *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*, 2004.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Pedersen, Lykke L. (red. med Lene Otto, Karsten Biering, Alan Hjort Rasmussen, Søren Møller Christensen, Georg Nellemann): *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Christensen, Lars K.: Ind i fabrikken. I: Jørgensen, Caspar; Ødegaard, Vibe (eds.). *Museernes arbejde med Industrisamfundets Kulturarv. Arbejdsrapport fra seminar den 28. august 2003 på Nationalmuseet*, p. 59-64, København, 2004.

2.2. Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag

Annette Vasström: Indsamlingspolitik i Danmark. Konferenceindlæg på konferencen 'Samtid och Museer', Nordiska Museet maj 2004, *Samtid & Museer*, nr. 3-4, p. 7-9, 2004,

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Christensen, Lars; Leilund, Helle: Ind i fabrikken. *Nyt fra Nationalmuseet* 101, p. 15-17, 2003/04.

Hansen, Svend Illum: Guld til Danmark. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 12-13, 2004.

Leilund, Helle: Prinsesse for en dag. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p 4-7, 2004.

Nielsen, Per: Danskere med afrikanske rødder. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 33, 2004.

Pedersen, Anne Marie Lindgreen; Pedersen, Lykke L. (red.): Danmarkshistorier 1660-2000. Danmarks Nyere Tid. *Nationalmuseets Vejledninger*, 2004. 256 pp.

Pedersen, Lykke L.: 14. maj skal gemmes for eftertiden. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 36-37, 2004.

Pedersen, Lykke L.; Jensen, Charlotte C.H.: Museerne på den anden ende. *Danske Museer Nr. 5*, p. 34-35, 2004.

Pedersen, Lykke L.; Jensen, Charlotte C.H.: Og brylluppet varede i flere uger. *Nyere Tid*, 2004.

Frilandsmuseet

Forskningsaktiviteter

Frilandsmuseet er et bygnings- og landskabsmuseum. Samlingerne rummer overvejende bygninger, interiørgenstande samt redskaber knyttet til landbrugs- og skovdrift og de forskellige bygningshåndværk. Dertil kommer de genskabte landskaber i sig selv, broer, veje m.m. Som en del af Frilandsmuseet indgår det fredede fabriksanlæg i Brede samt en formidling af Mølleådalens kulturlandskab. Frilandsmuseet er Danmarks centrale bygningsmuseum for landbygningskulturen og har hovedvægt fra Renæssancen til ca. 1900. Museet har i indsamling og undersøgelser i mange år arbejdet med en kronologisk og tematisk udvidelse, der medfører, at museet også vil omfatte tiden 1900-1950. Formidlingen af denne interesse koncentrerer sig i skabelsen af Andelsbyen, der rejser sig på museet i disse år. Udover samlingerne har Frilandsmuseet væsentlige arkiver knyttet til samlingens bygninger, genstande og landskaber.

Frilandsmuseets forskning tager overvejende udgangspunkt i dels museets bygninger og landskabstyper, dels i en række netværk, puljer og samarbejdsgrupper, som museets videnskabelige personale deltager i. Det er Frilandsmuseets formål at forske i og formidle den ældre danske bondekultur, dagligt liv og bondesamfundets organisering inklusive de til bondesamfundet relaterede sociale grupper, bygningskultur og kulturlandskab samt den ældre danske industrikultur i tilknytning til Brede Værk og Mølleådalen og landbrugets industrialisering og nye organisationsformer i andelstiden. Frilandsmuseet relaterer sig således i sin forskning også umiddelbart til samlingen Danmarks Nyere Tid og samlingen Danmarks Middelalder og Renæssance.

Frilandsmuseets forskning knytter sig primært til disciplinerne historie, europæisk etnologi, arkitekturhistorie og bygningsbevaring. I forbindelse med den stadig stærkere fokus på forbindelsen mellem forskning og formidling ligger Frilandsmuseet centralt med sin levende museumsform og sin af små fortællinger samlede totalitet. Det er således et kendetegn for forskningen på museet, at den, både i sine temaer, metoder og inspireret af den internationale videnskabelige debat, søger at forene traditionelle og nye kulturhistoriske tilgange. Der udspringer endvidere forskningsrelateret formidling gennem arbejdet med samlingerne, f.eks. arbejdet med Andelsbyen, med Bredeområdet, herunder parken, eller med de kulturlandskabelige karakteristika på museet (hegn, klitlandskab m.v.).

Efter mange år med meget lav akademisk bemanning har Frilandsmuseet fra 2000 haft en medarbejder under den videnskabelige stillingsstruktur, fra december 2003 som seniorforsker, samt to museumsinspektører knyttet til samlingen, en museumsinspektør med ansvar for skoleundervisning og formidling og en overinspektør. Endvidere huser museet ofte projektansatte videnskabelige medarbejdere. Der er som regel knyttet studenter til Frilandsmuseet (praktik, specialer, ph.d.-uddannelse m.v.).

Projektaktiviteter under 4 uger

Mikkel Venborg Pedersen

Deltager som eksternt medlem i den under Lunds Universitet Historisk Institut organiserede forskergruppe om baltiske godsmiljøer. Afsluttes i 2004.

Deltager i det nationale netværk 'Det lange 18. århundrede', organiseret af Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. Afsluttes i 2004.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.m.

Inger Tolstrup

Medlem af komiteen for Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum.

Medlem af komiteen for Dansk Landbrugsmuseum.

Medlem af Københavns Amts Museumsråd.

Mikkel Venborg Pedersen

Medvejleder for ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for historie: Grænser for fællesskab? Netværksrelationer i det danske landbosamfund 1750-1850.

Medvejleder for kandidatspeciale, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for etnologi: 'Frilandsmuseets formidlingsstrategier før og nu'.

Vejleder for praktikanter i Museums- og Arkivkundskab på Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for etnologi.

Censor i fagene Almen og Europæisk Etnologi.

Medlem af bestyrelsen for Dansk Center for Herregårdsforskning.

Rikke Bengtha Ruhe

Underviser i Etnologisk formidling, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for etnologi.

Vejleder for praktikanter i Museums- og Arkivkundskab på Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for etnologi.

Anja Jørgensen

Underviser i Etnologisk formidling, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afdl. for etnologi.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Nyere Tids kulturhistorie og Etnologi

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: Mikkel Venborg Pedersen

Projekter

Projekt afsluttet i 2004

3720 Ejdersted

Projektbeskrivelse: En kulturhistorisk studie af landskab, mennesker og kultur i marsklandet med udgangspunkt i Frilandsmuseets gård fra Ejdersted.

Projektperiode: 2002-2004.

Præsentation/rapportering: Artikler i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2003, *Kieler Blätter zur Volkskunde* 2003 og monografi 2004.

Projektansvarlig: Mikkel Venborg Pedersen.

Samarbejdspartnere: Forskellige aspekter af projektet er præsenteret i seminarer på Max-Planck-Institut für Geschichte i Göttingen, Historiska Institutionen ved Uppsala Universitet og Department of Anthropology ved Rice University, Houston, Texas.
Eksterne tilskud: Til publicering 50.000 kr.

Projekt der stadig løber i 2004

5041 Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger

Projektbeskrivelse: Målet med projektet er at publicere et værk i 4 bind med fokus på herregårdens centrale placering i danmarkshistorien fra middelalderen til i dag. Tematisk vil værket koncentrere sig om herregårdens placering i samfundet, interiører og anlæg, driften af herregårdene samt hele bevaringsproblematikken omkring disse.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Værk i fire bind (antologier).

Projektansvarlig: For Frilandsmuseet Mikkel Venborg Pedersen.

Samarbejdspartnere: John Erichsen, Peter Bering og fra NM: Per Kristian Madsen, Ulla Kjær og Bente Gammeltoft m.fl.

Eksterne tilskud: Augustinusfonden.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 1: Gods og Samfund. Nationalmuseet, København, 2004. 301 pp.

Venborg Pedersen, Mikkel: Ejdersted. Skitser fra et landskab 1650-1850. Frilandsmuseet, København, 2004. 203 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel: Introduktion. I: Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): *Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 1: Gods og Samfund*, p. 9-36. Nationalmuseet, København, 2004.

Michelsen, Else: Historier i landskabet – forskellige hegnshistorier om det samme sted. *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*, p. 21-23, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Venborg Pedersen, Mikkel: Augustenborg. Ducal Hierarchy on the Road Towards Modernity. I: Sundberg, Kerstin; Germundsson, Tomas; Hansen, Kjell (eds.). *Modernisation and Tradition. European Local and Manorial Societies 1500-1900*, p. 243-264, Nordic Academic Press, Lund, 2004.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Michelsen, Else: Anmeldelse af: Carlberg, Nicolai; Christensen, Søren Møller (eds.). Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis. Museum Tusulanums Forlag, København, 2004. I: 1066 – *Tidsskrift for Historie* 34/2, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Boritz, Mette; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): Herregården. Adelsliv i 1700-tallet. Undervisningsmateriale for folkeskolens mindre klasser, Nationalmuseet, København, 2004. 15 pp.

Boritz, Mette; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): Herregården. 500 års drøm og virkelighed. Undervisningsmateriale for gymnasieklasser med tilhørende kildesamling på www.natmus.dk, Nationalmuseet, København, 2004. 40 pp.

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel: Nyt storværk om den danske herregård. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 35 og 38, 2004.

Erichsen, John; Madsen, Per Kristian; Kjær, Ulla; Venborg Pedersen, Mikkel: Nationalmuseet og herregårdene. Samlinger, forskning og formidling om herregårdsmiljø. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 57-69, 2004.

Kjær, Ulla; Venborg Pedersen, Mikkel: Herregården. 500 års drøm og virkelighed – årets store særudstilling. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 4-7, 2004.

Kjær, Ulla; Venborg Pedersen, Mikkel: Herregården. 500 års drøm og virkelighed. I: Kjær, Ulla (ed.). *Herregården. 500 års drøm og virkelighed / The Danish Country Manor – 500 Years of Life and Dreams*, p. 15-30, Udstillingskatalog, Nationalmuseet, 2004.

Kjær, Ulla; Venborg Pedersen, Mikkel: Katalog. I: Kjær, Ulla (ed.). *Herregården. 500 års drøm og virkelighed / The Danish Country Manor – 500 Years of Life and Dreams*, p. 45-237, Udstillingskatalog, Nationalmuseet, 2004.

Ruhe, Rikke: Fra forpagter til proprietær. Forpagterfamilien på Fjellerup Østergård. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 8-9, 2004.

Venborg Pedersen, Mikkel: Hver herregård sit spøgelse. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 20-21, 2004.

Venborg Pedersen, Mikkel: Syv Lysekroner. *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 28-29, 2004.

Frøslevlejrens Museum

Forskningsaktiviteterne på Museet for Danmarks Frihedskamp 1940-1945 og Frøslevlejrens Museum er koncentreret om at dokumentere modstandskampen og alle forhold i forbindelse med den tyske besættelse 1940-1945.

Forskningsaktiviteter

Henrik Skov Kristensen

Beskikket censor ved universiteterne (historie).

Medlem af styrelse og skriftudvalg i *Historisk samfund for Sønderjylland*.

Medlem (udpeget af kulturministeren i Schleswig-Holstein) af videnskabelig følgegruppe for *Bürgerstiftung Schleswigsche-Holsteinische Gedenkstätten*.

Medarbejdere der har haft forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Nyere Tids kulturhistorie og Etnologi

Uden for stillingsstrukturen

Museumsleder (VIP/TAP): Henrik Skov Kristensen (Frøslevlejrens Museum)

Museumsleder (VIP/TAP): Esben Kjelbæk

Projekter

Projekter der stadig løber i 2004

U. nr. De tyske politifangelejre Horserød og Frøslev 1943-45.

Projektbeskrivelse: Primært med baggrund i de i 2003 indsamlede akter af tysk proveniens er det projektets mål at klarlægge de to lejres historie. Herunder hvorledes de to lejre afspejler den i europæisk sammenhæng helt specielle tyske besættelsespolitik (bl.a. repressalierpolitikken) i Danmark. De to lejre ansues således i en international komparativ sammenhæng.

Projektperiode: 2003-2006

Præsentation/rapportering: Monografi. Publiceringstidspunkt endnu ikke fastsat.

Projektansvarlig: Henk Skov Kristensen, Frøslevlejrens Museum.

Projekter der er igangsat i 2004

U. nr. Det tyske mindretal og Fårhuslejren. Retsopgøret på museum.

Projektperiode: 2004-2005

Præsentation/rapportering: Publicering af 50-siders afhandling i 2005 samt påbegyndelse i 2005 af en permanent udstilling om Fårhuslejren 1945-49.

Projektansvarlig: Henrik Skov Kristensen, Frøslevlejrens Museum

U.nr. Mindretal og flertal i Nordslesvig 1945-55.

Projektbeskrivelse: Forskningsprojekt vedrørende København-Bonn Erklæringerne 1955-2005, bl.a. de dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning

Projektperiode: 2004-2005

Projektansvarlig: Henrik Skov Kristensen, Frøslevlejrens Museum.

Præsentation/rapportering: Afhandling der planlægges at komme i antologi i 2005.

Samarbejdspartnere: Bl.a. med Statens Arkiver og Syddansk Universitet (Institut for Grænseregionsforskning).

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Kjeldbæk, Esben: De grædende tyskere. Rygter fortalt i sporvogne under besættelsen, i: Jakob Sørensen mfl. "Rygternes magt", 2004.

Kristensen, Henrik Skov: Fra Aabenraa Statsskole til BOPA. Jesper Juel Bergs erindringer fra tiden 1940-43. *Sønderjyske Årbøger*, p. 7-66, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Kristensen, Henrik Skov: Der 9. April 1940, die deutsche Volksgruppe in Nordschleswig und die Grenzfrage. *Demokratische Geschichte. Jahrbuch für Schleswig-Holstein*, p. 155-170, 2004.

3. Generel formidling, herunder populær videnskab

Kristensen, Henrik Skov: Den danske jernbanesabotage i nyt lys. *Berlingske Tidende*, kronik den 13. juni, 2004.

Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi

Forskningsområdet klassisk/nærorientalsk arkæologi og ægyptologi varetages af Antiksamlingen.

Forskningsaktiviteter i Antiksamlingen

Antiksamlingens forskningsområde omfatter de materielle levn fra Middelhavslandenes oldtidskulturer, repræsenteret ved fagene klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, fra de ældste tider frem til ca. 700 e.Kr.

Antiksamlingen opfatter enhedens basis- og projektrelaterede forskning som to sider af samme sag. I begge tilfælde er det overordnede sigte at tilvejebringe ny viden om - og forståelse for - de pågældende kulturer som led i Nationalmuseets lovbundne forpligtelse til 'at belyse Danmarks kultur og verdens kulturer og deres indbyrdes afhængighed'.

Samlingens egne genstande udgør basisforskningens naturlige udgangspunkt – et stort og udtømmeligt arbejdsfelt. Samlingens rødder rækker tilbage til Det kongelige Kunstkammer, der blev oprettet af Frederik III ca. 1650. Genstandene herfra indgik i begyndelsen af 1800-tallet i Kunstmuseet i Dronningens Tværgade. De blev i midten af 1800-tallet forenet med Christian VIII's Antikcabinet, der efter kongens død kom i offentlig eje. Samlingen er senere forøget væsentligt blandt andet med et stort materiale fra danske udgravninger på Rhodos og i Syrien, fra svenske udgravninger på Cypern og engelske udgravninger i Ægypten.

Forskning indgår i mange forskellige sammenhænge i enhedens daglige arbejde: tilrettelæggelse af udstillinger, besvarelse af forespørgsler fra ind- og udland, udlån af genstande til internationale udstillinger, undersøgelser i forbindelse med nyerehvervelser og udarbejdelse af indlæg til danske og internationale kongresser m.m.

Forskning med udgangspunkt i samlingens genstande

I kraft af Antiksamlingens historie og genstandsmæssige sammensætning arbejder enheden til stadighed med samlingens museumshistoriske og museologiske aspekter.

En række indlæg ved en foredragsrække i 2001 er blevet bearbejdet til videnskabelige artikler, der præsenterer ny viden om udvalgte genstande i samlingen, deres museumshistoriske betydning og arkæologiske kontekst – heraf flere upublicerede fund. Artiklerne publiceres på dansk og engelsk i 2005.

Dele af Antiksamlingens genstandsmateriale er upubliceret. Det er derfor et væsentligt element i enhedens løbende forskning at bearbejde udvalgte genstande og genstandsgrupper med henblik på publicering i artikler, monografier og kataloger.

I år 2004 er følgende genstandsgrupper blevet bearbejdet:

I samarbejde med Aage Westenholtz, lektor ved Carsten Niebuhr Institutet, Københavns Universitet, har stud.mag. Christian Halvgaard og stud.mag. Christina Johansen bearbejdet en gruppe kileskrifttavler med henblik på publicering. Artiklen *Ur III Texts in the Danish National Museum* foreligger i manuskript.

I samarbejde med Antiksamlingen arbejder lektor ved Institut for græsk og latin, Københavns Universitet, Helle Salskov Roberts på et videnskabeligt katalog over etruskiske bronzer.

Medarbejdernes deltagelser i konferencer m.v.

Tine Bagh

'The MBIIA to IIB transition as reflected in the development of painted juglets from Egypt and the Levant'. Indlæg ved '4ICAANE' (International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East), Freie Universität, Berlin, 30.03.2004.

'Abu Ghâlib, pottery from an early Middle Kingdom settlement in the western Nile delta'. Indlæg ved 'Middle Kingdom Pottery Workshop. 'Regionalität im Zentralstaat?' Berlin, 25.06.2004.

'What happened in the Nile delta in the early Middle Kingdom? Old excavations – new perspectives'. Indlæg ved 'IXe Congrès des Egyptologues', Grenoble, 6-12. September, 2004.

Anne Haslund Hansen

'Rare and profitable – On objects from the "Carsten Niebuhr Expedition", 1761-67'. Indlæg ved 'IXe Congrès des Egyptologues', Grenoble, 6-12. September, 2004.

'Kulturarven i videnskabs- og kulturteoretisk belysning', Kulturarvens Forskerskole. Deltagelse med præsentation af ph.d.-projekt, 4.- 8.oktober samt 15.-19. november, 2004.

John Lund

'Writing history with potsherds? An assessment of the theory of pottery as an index of economic well-being'. Indlæg ved internationalt kollokvium 'Old Pottery in a New Century: Innovating Perspectives on Roman Pottery Studies', Catania, 22.-24.4, 2004.

'Ceramic imports from the Black Sea in the Mediterranean: methodological considerations'. Indlæg ved international kongres 'The Black Sea in Antiquity: Regional and Interregional Economic Exchanges', The Sandbjerg Estate in Sønderborg, Denmark, 27.-29.5.

'Mithridates VI af Pontos: gal eller genial?'. Seminar i forbindelse med årsmøde i Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier, 4. december 2004 ved Aarhus Universitet.

Bodil Bundgaard Rasmussen

'Keramikworkshop X: Keramik i Middelhavsområdet', Københavns Universitet, 20.02.04.

Kulturarvens Forskerskole, vejlederkursus. 22.-23.11.2005.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.m.

John Lund

Medlem af bedømmelsespanel ved to forskellige Ph.d.-afhandlinger, University of Sydney.

Medlem af Editorial Board for *Journal of Mediterranean Archaeology*.

Medlem af comité de lecture af tidsskriftet *Syria*.

Medlem af den videnskabelige komité for Dansk Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier.

Medlem af den danske komité for ThesCra, Nationalkomité under Videnskabernes Selskab (Thesaurus, Cultus et Rituum Antiquorum).

Bodil Bundgaard Rasmussen

Medlem af censorkorpset for klassisk arkæologi ved Københavns Universitet og Århus Universitet.

Medlem af 'Wissenschaftlicher Beirat', der rådgiver tilrettelæggerne af et nyt museum i Archäologischer Park Xanten i Nordtyskland.

Medlem af CVA-komitéen, Nationalkomité under Videnskabernes Selskab (Corpus Vasorum Antiquorum).

Tine Bagh

Vejleder for 3 specialestuderende ved Carsten Niebuhr Afdelingen, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet:

Uffe Steffensen, 'A Re-Examination of the Mortuary Material from Cemetery North and the C-Group Settlement at Aniba'.

Anders Peder Rathmann, 'Tidlig Bronzealder keramik fra Tell el Fukhar i Jordan'.

Lene Løwenkvist, 'Akhenaten og Nefertite: Kønsroller i Amarna, Ægypten'.

Medarbejdere der har haft forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: John Lund

Ph.d.-studerende: Anne Haslund Hansen

Uden for stillingsstrukturen

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP): Bodil Bundgaard Rasmussen

Akad. Medarbejder, ph.d. (VIP/TAP): Hanne Thomasen

Projekter

Projekter afsluttet i 2004

5441 Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean

Projektbeskrivelse: Projektets mål er en videnskabelig redaktion og udgivelse af et internationalt kollokvium, den 26.-29.11. 2002, der blev afholdt ved Det danske Institut i Athen.

Projektperioden: 2002-2004.

Præsentation/rapportering: Projektet vil blive afrapporteret i en kongresberetning.

Projektansvarlig: John Lund.

Samarbejdspartnere: Nationalmuseet og Det danske Institut i Athen.

Eksterne tilskud: Statens Humanistiske Forskningsråd, Grosserer E. Schou's Fond, Generalkonsul Gösta Enboms Fond samt Politiken Fonden.

3981 Arkæologi og historie: Keramik fra det østlige Middelhavsområde i hellenistisk og romersk tid

Projektbeskrivelse: Projektet har til formål at kortlægge overordnede strømninger og tendenser i keramikproduktion og -brug i det østlige Middelhavsområde fra ca. 323 f.Kr. til 700 e.Kr. I en større sammenhæng sigter undersøgelsen mod at afdække mulighederne for at bruge keramik som kildemateriale til belysning af f.eks. økonomiske og samfundsmæssige forhold i undersøgelsesområdet, og perspektiverne i arbejdet rækker herved længere end til beskæftigelse med de enkelte potteskår.

Projektperiode: 1997-2004.

Præsentation/rapportering: Flere videnskabelige artikler er i trykken. Afsluttende beretninger fra to større feltprojekter på Cypern (Akamas og Aradippou) indgår. I 2004 blev manuskripter til Aradippou-publikationen afsluttet.

Projektansvarlig: John Lund.

Samarbejdspartnere: Projektet er fra 1998 tilknyttet 'ROCT-network', der omfatter keramologiske emner (se 3.2.5). Andre samarbejdspartnere er Institut for Klassisk Arkæologi, Aarhus Universitet og Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet.

Projekter der stadig løber i 2004

9514 Pottery Circulation and Use in the Eastern Mediterranean, ca. 200 BC-AD 200

Projektbeskrivelse: Projektets mål er en analyse af centrale aspekter af produktion, udbredelse og brug af keramik i det østlige Middelhavsområde i de pågældende århundreder samt en metodisk diskussion om hvilke historiske slutninger, der kan udledes heraf. Undersøgelsen ligger i forlængelse af projekt nr. 3981 og tager udgangspunkt i cirkulation af lokalt fremstillet og importeret keramik på Cypern, herunder fund fra to danske feltarkæologiske projekter på henholdsvis den vestlige (ved Aarhus Universitet) og den østlige (ved Københavns Universitet) del af øen.

Projektperioden: 2003-2005 (UMTS-bevilling) samt det efterfølgende forskningsår 2006.

Præsentation/rapportering: Resultaterne sammenskrives og afrapporteres i en afhandling.

Projektansvarlig: John Lund.

Samarbejdspartnere: Universiteterne i København og Århus samt ROCT-netværket, se projekt nr. 3984.

Tilskud: UMTS-bevilling.

3984 ROCT, Roman Crafts and Trade

Projektbeskrivelse: Netværk etableret af det belgiske forskningsråd (the National Fund of Scientific Research, Belgium). ROCT står for 'Roman Crafts and Trade' - den officielle titel er 'Crafts and Trade in the Roman West and East'. Formålet er at skabe et forum for belgiske og udenlandske forskere på post.doc-niveau med forskellige specialer inden for romersk kunstindustri (keramik, metal, glas) med henblik på at udvikle fælles forskningsstrategier og analysemetoder.

Projektperiode: 1996-2005.

Projektansvarlig: John Lund (for hele ROCT: professor Marc Waelkens, det Katolske Universitet i Leuven).

Samarbejdspartnere: Netværkets deltagere er arkæologer og naturvidenskabsmænd fra Belgien, Danmark, Frankrig, Polen, Storbritannien, Tyrkiet og Tyskland.

Eksterne tilskud: Netværket (herunder kongresser) finansieres fuldt ud af det belgiske forskningsråd.

Projekt igangsat i 2004

5443 Ægypten og den klassiske optik. Debatten om to oldtidskulturer og deres indbyrdes udvikling, 1720-1780. En museums- og faghistorisk undersøgelse (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: De materielle levns betydning for diskussionen om ægyptisk kontra klassisk, således som den formede sig i 1700-tallets videnskabelige miljø. Diskussionens rammer, mål og betydning for skabelsen af den vestlige kulturs selvopfattelse. Projektet placerer sig hovedsagelig inden for museums- og faghistorie, men rummer også aspekter af kunsthistorisk og æstetisk karakter. Tidsrammen er 1720-1780.

Projektperiode: 2004-2007.

Projektansvarlig: Anne Haslund Hansen og Bodil Bundgaard Rasmussen, Antiksamlingen.

Samarbejdspartnere: Carsten Niebuhrafdelingen, Institut for tværkulturelle og regionale studier, Københavns Universitet og Dr. Helen Whitehouse, The Ashmolean Museum, Oxford.

Eksterne tilskud: Veluxfonden.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Hansen, Anne Haslund: Undtagelser fra reglen – om Niebuhrs ægyptiske oldsager (og iøjnefaldende kobberstik). *Carsten Niebuhr Biblioteket* 7, p. 4-10, København, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Bagh, Tine: Early Middle Kingdom Seals and Sealings from Abu Ghâlib in the Western Nile Delta – Observations. I: Bietak, Manfred; Czerny, Ernst (eds.), *Scarabs of the 2nd millennium BC from Egypt, Nubia, Crete and the Levant: Chronological and Historical Implications, Vienna, 10th-12th of January 2002*, p. 13-25, Wien, 2004.

Bagh, Tine: Levantine painted Ware from the Middle Bronze Age tombs at Sidon. New Material from the Lebanese coast. *Archaeology and History in Lebanon* 20, p. 40-57, 2004.

Bagh, Tine: First Dynasty Jewellery and Amulets. Finds from the Royal Naqada Tomb: proposed reconstructions, comparisons and interpretations. I: Hendrickx, Stan; Friedman, Rene F.; Cialowicz, Krzysztof M.; Chlodnicki, Marek (eds.). *Egypt at its Origins. Studies in Memory of Barbara Adams. OLA 138*, p. 593-607, Leuven, 2004.

Lund, John: Chapter III. The Iron Age and the Graeco-Roman Period. I: Riis, Poul Jørgen; Thuesen, Ingolf; Lund, John; Riis, Thomas. *Topographical Studies in the Ġabla Plain*, Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 13, Historisk-filosofiske Skrifter 28, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, p. 38-84, Copenhagen, 2004.

Lund, John: Tell Soukas. I: Galliano, Genviève; Calvet, Yvon (eds.). *Le royaume d'Ougarit. Aux origines de l'alphabet*, Musée des Beaux-Arts, Lyon. 21 octobre 2004-17 janvier 2005, p. 63, Paris et Lyon, 2004.

Lund, John: The National Museum of Denmark - and its Collection of Classical and Near Eastern Antiquities. I: Malfitana, Daniele; Poblome, Jeroen; Lund, John (eds.). *Old Pottery in a New Century. Innovating Perspectives on Roman Pottery Studies*, p. 57-59, Catania, 2004.

Lund, John; Eiring, Jonas: Introduction. I: Lund, John; Eiring, Jonas (eds.). *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens Volume 5*, p. 11-14, Athen, 2004.

Lund, John; Eiring, Jonas; Finkielsztejn, Gérald; Lawall, Mark L.: Concluding Remarks. I: Lund, John; Eiring, Jonas (eds.). *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens Volume 5*, p. 459-466, Athen, 2004.

Lund, John; Hanel, Norbert; Martin, Archer; Lafli, Ergün; Tomber, Roberto: Griechenland und Zypern; Israel, Naher Osten, Nord-Afrika, Türkei. Bibliografi i Rei Cretariae Favtores Communicationes 46, 17-19; 22-23, 28-29, 29-31, 41-45, Bern, 2004.

Lund, John; Malfitana, Daniele; Poblome, Jeroen: Introduzione/Introductory comments. I: Malfitana, Daniele; Poblome, Jeroen; Lund, John (eds.). *Old Pottery in a New Century. Innovating Perspectives on Roman Pottery Studies*, p. 5-14, Catania, 2004.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Hansen, Anne Haslund: Anm. af Manniche, Lise: Ægyptisk Kunst i Danmark. *Tidsskriftet Sfinx* 27, 4, tillæg 5, 2004.

Lund, John: Anm. af Andersen, Flemming Gorm: Danish Contributions to Classical Scholarship 1971-1991. A Bibliography, Museum Tusulanum Press, København 2004, *Tidsskriftet Sfinx* 27, 4, tillæg 5, 2004.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Lund, John; Eiring, Jonas (eds.): *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 5*, Athen, 2004. 539 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Lund, John: Oil on the Waters? Reflections on the Contents of Hellenistic Transport Amphorae from the Aegean. I: Lund, John; Eiring, Jonas (eds.). *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 5*, p. 211-216, Athen, 2004.

Lund, John; Gabrielsen, Vincent: A Fishy Business: Transport Amphorae of the Black Sea Region as a Source for the Trade in Fish and Fish Products in the Classical and Hellenistic periods. I: Bekker-Nielsen, Tønnes (ed.). *Ancient Fishing, Black Sea Studies vol. 2*, p. 161-169, Aarhus, 2004.

3. Generel formidling, herunder populær videnskab

Andersen, Charlotte Wilsbech: Sport til gudernes ære. Olympiske lege i oldtiden. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 8-11, 2004.

Bagh, Tine: Minoere og minoiske fund i Ægypten. *Antikkens Venner* 65 (16. årg.), p. 16-21, 2004.

Bagh, Tine: International Ægyptologikongres IX, 6.-12. September i Grenoble, Frankrig. *Papyrus* 04/2 (24. årg.), p. 35-42, 2004.

Hansen, Anne Haslund: Ti plager og et vidunder. Ægyptiske souvenirs hos en fynsk adelsmand. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p.17, 2004.

Johansen, Christina; Halvgaard, Christian: Kileskrift på lertavler. Sumeriske tekster fra det 21. århundrede før vor tidsregning. *Glimt, Nationalmuseets Forskning*, 2004.

Lund, John: Et alter til Zeus i en have i Ballerup. Om orakeltydning og spådomskunst i den antikke verden. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 175-185, 2004.

Lund, John, Pentz, Peter: Den hellige Nikolaos. *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 24-26, 2004.

Rasmussen, Bodil Bundgaard: Bryllup i oldtidens Athen. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 22-23, 2004.

Rasmussen, Bodil Bundgaard: Guldmedaljer og olivenkranse. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 31, 2004.

Sondrup, Camilla: Alexander går til filmen. *Meddelelser fra Klassisk Arkæologisk Forening* 57, p. 30-31, 2004.

Sondrup, Camilla; Rasmussen, Bodil Bundgaard: Alexander. www.natmus.dk/sw4573.asp

eller www.dfi.dk, (Det danske Filminstitut), 2004.

Thomasen, Hanne: Korintere og aryballer. *Tidsskriftet Sfinx*, 27, 1, p. 13-16, 2004.

Wismann, Trine: Citius, altius, fortius – hurtigere, højere, stærkere. De olympiske Lege i Athen 1896. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 4-7, 2004.

Wismann, Trine: Hurtigere, højere, stærkere. De olympiske Lege gennem 3000 år. *Meddelelser fra Klassisk Arkæologisk Forening* 56, p. 29-30, 2004.

Wismann, Trine; Schierup, Stine: Hurtigere, højere, stærkere – de olympiske lege gennem 3000 år. www.natmus.dk/sw12363.asp, 2004

Numismatik

Forskningsaktiviteter

Numismatik er videnskaben om mønter, hvis resultater indgår i historisk og arkæologisk forskning. I dag bruges ordet numismatik dels om studiet af alle slags ikke-elektroniske betalingsmidler, især mønter, pengesedler og betalingstegn, dels om de af mønterne afledte medaljer, jetoner og regnepenninge. Centrum for numismatisk forskning i Danmark er Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet.

Forskningen på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling tager sit udgangspunkt i museets samlinger, der som en universalsamling dækker alle egne af jordkloden og alle perioder, men hvor hovedvægten naturligt falder på de danske samlinger. Desuden er samlingen af mønter fra den græsk-romerske kulturkreds af museumshistoriske årsager meget vigtig. Der forskes løbende i nye aspekter af genstande der allerede længe har befundet sig i samlingerne, men tyngdepunktet ligger i forskning, som tager udgangspunkt i de mange nye fund af mønter, der hvert år bliver gjort ved arkæologiske udgravninger, ved amatørers brug af metaldetektorer og som tilfældige fund.

Møntsamlingens stab er normalt involveret i redaktionsarbejde, således *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, hvis redaktion siden 1940 har ligget ved samlingen (for tiden Jens Christian Moesgaard) og *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, der jævnlig redigeres her (2000-2002 redigeres af Helle W. Horsnæs og Jens Christian Moesgaard; følgende bind af Jørgen Steen Jensen). Helle W. Horsnæs er medredaktør af bind af *Nordisk Museologi* med indlæg fra en seminarrække om samlere og samlinger, specielt fra 1700-tallet, hun er desuden med i *Acta Hyperborea*'s redaktionsgruppe samt deltager i udarbejdelsen af det endelige manuskript til publikation af de danske Pontecagnano-udgravninger (Italien).

Mange af de i publikationslisten anførte arbejder falder ind under basisaktiviteter, således en del af fundpublikationerne. Det samme gælder en række kongresforedrag, seminar- og symposieforedrag der som oftest siden bliver publiceret.

Else Rasmussen er dansk kommissær ved de internationale kunstmedaljebiennaler, FIDEM. Jørgen Steen Jensen er formand for komitéen vedr. Sylloge Nummorum Graecorum i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Medarbejdere der har beskæftiget sig med forskningsopgaver inden for forskningsområdet Numismatik

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker : Helle Horsnæs

Seniorforsker : Jens Christian Moesgaard

Uden for stillingsstrukturen

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP) : Jørgen Steen Jensen

Projekter

Projekt afsluttet i 2004

3051 Danelund-skattefundet

Projektbeskrivelse: Publikation af skattefund, bestående af 72 mønter. 63 af mønterne er sandsynligvis af en hidtil ukendt type præget i Ribe. Skatten er nedlagt i 1080'erne. Den blev fundet i 2002.

Projektperiode: 2004.

Præsentation/rapportering: Artikel til *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*

Projektansvarlig: Jens Christian Moesgaard.

Samarbejdspartnere: Den Antikvariske Samling, Ribe.

Projekter der stadig løber i 2004

3544 Corpus des trésors monétaires en Haute-Normandie 754-1514

Projektbeskrivelse: Udgivelse af 154 møntfund fra Normandiet.

projektperiode: 1997-?

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Jens Christian Moesgaard.

Samarbejdspartnere: Bibliothèque Nationale de France, Musée des Antiquités de la Seine-Maritimes og Service Régional de la Haute-Normandie

Eksterne tilskud: Hielmstjerne-Rosencrones Legat og Henders Legatfond.

3547 NNÅ 2000-2002. Single Finds, the Nordic Perspective. Proceedings of the Seminar in Copenhagen 23-24 November 2001

Projektbeskrivelse: Udgivelse af manuskripterne fra nordisk enkeltfondsseminar.

Projektperiode: 2001-2005.

Præsentation/rapportering: Udgivelse i serien NNÅ.

Projektansvarlig: Helle W. Horsnæs og Jens Christian Moesgaard.

Eksterne tilskud: Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond og Sven Svenssons Stiftelse.

9515 Katalog over nordisk og baltiske mønter i Fitzwilliam Museum

Projektbeskrivelse: Ræsonnerende katalog med stor mønthistorisk indledning over samlingen af nordiske og baltiske middelaldermønter i Fitzwilliam-museet, Cambridge.

Projektperiode: 2000-2006.

Præsentation/rapportering: Publiceres som monografi.

Projektansvarlig: Jørgen Steen Jensen.

Samarbejdspartnere: Fitzwilliam Museum, Cambridge.

Eksterne tilskud: UMTS-midler (100.000 kr.).

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Jensen, Jørgen Steen: Christian Jürgensen Thomsen og Jakob Reichel – en numismatisk og etnografisk brevveksling mellem København og Sankt Petersborg 1821-1855, 2. del: Brevene 1839-1855. *Danske Magazin*, 9. række, 1. bind, 4. hæfte, p. 541-608, 2004.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: Gulds-katten fra Boltinggård Skov på Midtfyn. *Fynske Minder*, p. 123-151, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Roland, Thomas: Orup-skatten – romerske mønter og sjællandske stormænd. *Liv & Levn*, Næstved Museum, 18, p. 9-20, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: “Christiana Religio”. *Skalk* 6, p.12-17, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Horsnæs, Helle W.: Romanization in 3rd century Paestum. A note on the chronology of the Paistano coins and the interpretation of the wall paintings from the Spinazzo cemetery. *Journal of Roman Archaeology*, p. 305-311, 2004. **Peer reviewed.**

Horsnæs, Helle W.: Endnu en detektorfunden guldmønt fra Brangstrup-skatten. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 94-95, 2004.

Horsnæs, Helle W.: Et par sjældne (?) Faustina den Yngre typer, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p.145-147, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: De romerske guldmønter fra Boltinggård-skatten. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 87-94, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Roland, Thomas: Sjællands næststørste denarskat. Et nyt fund fra Orup, Tybjerg sogn, Midtsjælland. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p.131-143, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Møntskatten fra Sand, Færøerne. En møntskat nedlagt ca. 1100, fundet 1863 og tilbageført til Føroya Fornminnisavn 2002. Tillæg: Dunrossness fundet på Shetland og J.B. Sorterup. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1997-1999, p. 65-93, 2004. English summary.

Jensen, Jørgen Steen; Smekalova, Tatyana: Jakob Reichel i pengesedeltrykkeriet (EZGB), . 1780-1856. *Katalog vystavki*. (Udstillingskatalog) Eremitagen, St. Petersburg, p.17-26, 2003. [2004]

Jensen, Jørgen Steen (oversat af Tatyana Smekalova): Reichels udenlandske korrespondenter, *er. Kollektioner. Ucenyj. 1780-1856. Katalog vystavki* (Udstillingskatalog), Eremitagen, St. Petersburg, p.77-82, 2003. [2004]

Jensen, Jørgen Steen: Årsberetning for Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 113-117, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Kongelige ægtepar på mønter. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 43-47, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Dobbeltdukat af spansk type fra Kampen fundet i Ålborg. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 48, 2004.

Moesgaard, Jens Christian; Tornbjerg, Svend Åge: Bjæverskov – igen. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 69-77, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Le titre, la valeur et la chronologie des raimondins du marquisat de Provence. *Bulletin de la Société française de numismatique*, 59-6, p. 180-185, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Nantes ou Chinon – ou ailleurs? *Société Bretonne de Numismatique et d'Histoire, Annales 2003*, p. 22-24, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Le trésor carolingien de Priziac. *Société Bretonne de Numismatique et d'Histoire, Annales 2003*, p. 21, 2004.

1.5. Anmeldelser m.m. i faglige tidsskrifter

Jensen, Jørgen Steen: Nekrolog over Niels Matthias Saxtorph (1923-2001). *Historisk Tidsskrift*, 103 (2003), p. 437-439, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Nekrolog over Harald Langberg (1919-2003). *Historisk Tidsskrift*, 104, p. 242-246, 2004..

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Moesgaard, Jens Christian (ed.): *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 1-4, 2004, iv, + 172 pp,

2. Konferencebidrag

2.2. Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag

Jensen, Jørgen Steen (oversat af Tatyana Smekalova): Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings russiske middelaldermønter – samlingens dannelse. (russisksproget: *12. Vserossijskaja Numizmatičeskaja konferentsiya. Tezisy dokladov i soobsčeni*).j. Statens Historiske Museum. Moskva, p. 151-152, 2004.

Rasmussen, Else: Dinamarca – Denmark. *Art Medal World Congress. FIDEM XXIX 2004. Seixal Portugal. Medal, what message for the future?* Seixal City Council, Seixal, Portugal, p.139-145, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Horsnæs, Helle W.: Bryllupsmønter – en tradition med rødder i oldtiden. *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 26-27, 2004.

Horsnæs, Helle W.: Makedoniens mønter. *Sfinx*. Temanummer om Nordgrækenland, 27. årg., nr. 2., p. 44-47, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: En vellykket skattejagt – udgravningen af gulds-katten fra Boltinggård Skov på Midtfyn. *Aktuel Arkæologi*, 5, p. 8-11, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: Nye midtfynske guldfund fra jernalderen. *Rætingeposten*, august, p. 1-13, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: Gulds-katten fra Boltinggård Skov. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 35, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Roland, Thomas: Operation “find sølvskatten”. *Aktuel Arkæologi*, 6, p. 6-10, 2004.

Horsnæs, Helle W.; Roland, Thomas: Sølvskatten ved Orup. *Nyt fra Næstved Museum*, 64, p. 3-5, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Mindeord over Frovin Sieg (1924-2003). *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 35-36, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Mindeord over Ernst Weng (1919-2003). *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 36, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Mindeord over Rudi Thomsen (1918-2004). *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 124-125, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Mindeord over Niels Elswing (1921-2004), *Politiken, Kristeligt Dagblad og Jyllandsposten*, 7. og 8. januar, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Jens Hermann, med bibliografi. *Jens Hermann's Collection of Coins and Medals. Museumsbygningens Kunstauktioner*, nr. 35, p. 3-4, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Stort møntfund fra Sjælland. *Nyt fra Nationalmuseet* 104, p. 34, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Et ord er et ord....(om Bille-Brahe og L.E. Bruuns møntsamlinger). *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 30, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Sønderjyllands mønthistorie til 1864. *Numismatisk Forening for Nord- og Sydslesvig, Medlemsblad*, 43. årgang 1- 44, årgang 6, 2004.

Jensen, Jørgen Steen: Numismatiske gaver fra de russiske tsarer til de danske konger. (genoptryk fra ældre kongrespublikation), *Numizmatika* 1 (1), p. 16-17, Moskva, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Detektorfund bringer ny viden. Bønders møntbrug i middelalderen. *Aktuel arkæologi* 6, p. 30-31, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Møntfund fra Sigerslevøster. *NoMus* (Nordsjællands Folkemuseum), 17. årg., 1, p. 19-22, 2004.

Moesgaard, Jens Christian: Møntskatten fra Freerslev. *NoMus* (Nordsjællands Folkemuseum), 17.årg., 3, p. 21-23, 2004.

Rasmussen, Else: En bryllupsmønt – 14. maj 2004. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 163, 2004.

Etnografi

Den etnografiske forskning er baseret på de etnografiske og arkæologiske samlinger omkring hele den ikke-europæiske verden samt visse områder inden for Europa (cirkumpolare strøg). Samlingen omfatter over 400.000 etnografiske og arkæologiske genstande, fotografier, film samt arkivalier. Foruden etnografi/socialantropologi har den samlede stab baggrund i musikk-antropologi, arkæologi, kunsthistorie og områdefag (Kina, Grønland). I de sidste to årtier har man set en revitalisering af interessen for forskning om etnografika, samlinger, samlere og indsamling som fænomen samt nye studier af de samfund og aktører, som i sin tid har produceret og producerer den type materiel kultur, der indsamles. Etnografisk Samling har aktivt engageret sig i denne internationale trend ved eksisterende samt planlægning af nye projekter.

Forskningsaktiviteter

Den etnografiske forskning er koncentreret omkring fire områder, som alle har afsæt i dagens tendens i museumsantropologi og den særlige internationale betydning af de forskellige samlinger:

- 1) De ældre samlinger (Kunstkammeret, Thomsen-perioden),
- 2) Ekspeditioner på 1900-tallet,
- 3) De eskimoiske kulturer i Arktis,
- 4) Kulturmødet afspejlet i kulturens kognitive og materielle univers.

På flere områder arbejder Etnografisk Samling tæt sammen med SILA, idet Grønlandsforskningen fortrinsvis sker inden for rammen af SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.

I 2004 intensiverede man, i samarbejde med andre afdelinger på museet, fokus på Danmarks tidligere kolonier (Grønland, Ghana, Trankebar, Nicobarene, Vestindien) med henblik på at styrke dette felt, med særlig reference til de pågående projekter i Ghana, Trankebar, Vestindien og Grønland og den forestående Galathea 3 ekspedition 2006-07. International komite- og netværksarbejde samt direkte kontakt med forskere og institutioner knyttet til de løbende projekter (i 2004 for ES særlig omkring Nias, Korea, Congo, Ghana, Trankebar, museologi - for gæsteforskere Mongoliet, Den nære Orient, Peru, det pan-indiske område, Kunstkamre) er afgørende for at ES kan vedligeholde og udbygge sine kontakter på forskningsormådet og benyttes videre aktivt i Ph.d.-vejledningen og i forberedelse af udstillinger om Japan og Congo. I 2004 har flere gæsteforskere arbejdet videre med manuskripter, som vil blive publiceret som monografier.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.v..

Joan Hornby

Intern vejleder ved cand.mag. Martin Petersens ph.d.-projekt: 'Korea på museum. En museumsantropologisk analyse af koreanske genstandssamlinger som "interkulturelle dokumenter" i det danske Nationalmuseum'.

Medlem af censorkorpset ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet.

Medlem af censorkorpset ved Institut for Æstetiske Fag, Afdelingen for Kunsthistorie og ved Østasiatisk Institut, Aarhus Universitet.

Espen Wæhle

Bivejleder ved Finn Kudsk's ph.d.-projekt 'Envisioning the Other' (svenske missionærer som Etnografer i Congo).

Bente Wolff

Medlem af censorkorpset ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet
Medlem af censorkorpset for Almen Etnologi ved Institut for Etnologi og Arkæologi, Københavns Universitet.
Bestyrelsesmedlem Dansk Etnografisk Forening

Medarbejdere der i 2004 har haft forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Etnografi

Inden for stillingsstrukturen

Forskningsprofessor: Hans Chr. Gulløv
Seniorforsker: Rolf Gilberg
Seniorforsker: Joan Hornby
Seniorforsker: Bente Wolff
Projektseniorforsker: Inge Schjellerup
Ph.d.-studerende: Finn Kudsk
Ph.d.-studerende Martin Petersen

Uden for stillingsstrukturen

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP): Espen Wæhle
VIP/TAP: Anne Bahnson
VIP/TAP: Jesper Kurt Nielsen

Projekter

Projekt afsluttet 2004

4061 Tunup Saqqaq – the Front side of the Back: Contacts between East- and West Greenland

Projektbeskrivelse: Projektet omfatter etnohistoriske undersøgelser af de østgrønlandske migrationer til det sydlige Vestgrønland. Drivkræfterne bag migrationerne og de demografiske og kulturelle konsekvenser af migrationerne i det 19. og 20. århundrede søges belyst. Projektet bygger på en kombination af arkæologiske, etnografiske, historiske og lingvistiske kilder. Feltarbejdet afrundes i 2004 gennem en omfattende kortlægning af historiske og forhistoriske bosættelser langs migrationsruten rundt om Kap Farvel fra Øst- til Vestgrønland.

Projektperiode: 2001-2004.

Præsentation/rapportering: Afrapportering af pilotprojektet i centrets serie, artikler i dansk/grønlandske og udenlandske tidsskrifter.

Projektansvarlig: Forskningsprofessor H.C. Gulløv og forskningsassistent Einar Lund Jensen.

Samarbejdspartnere: Nanortallip Katersugaasivia.

Projekter der stadig løber i 2004

551909 Nationalmuseets samling af kinesiske lakarbejder

Projektbeskrivelse: Den danske købmand Peter Arnt Kierulff (1838-1909), der boede i Kina fra 1859 til 1894, og som fra 1874 drev en blomstrende forretning i Peking, skabte sig under sit ophold i landet en omfattende samling af kinesisk kunst og kunsthåndværk. I perioden 1892-1900 overdrog han mere end 700 genstande til Nationalmuseet. Denne samling er i projektperioden 1999-2002 blevet gennemgået og klassificeret, og der er indhentet data om Peter Kierulff i danske og kinesiske arkiver. Med sine mange stykker porcelæn, udskaarne arbejder og tekstiler svarer Kierulffs samling i flere henseende til andre datidige samlinger af kinesisk kunst og kunsthåndværk i Vesten, men den adskiller sig ved også at indeholde et meget stort antal lakarbejder. Af Etnografisk Samlings ca. 180 kinesiske lakarbejder, hidrører næsten 140 stykker fra Kierulffs samling. I den indeværende projektperiode koncentrerer arbejdet sig om en nærmere analyse af disse med inddragelse af de kinesiske lakarbejder fra Det kongelige Kunstkammer og et mindre antal, som indgik i Museet i løbet af 1800-tallet. Tilsammen dækker lakkerne perioden fra begyndelsen af 1400-tallet frem til cirka midten af 1800-tallet, og fremviser fine eksempler på forskellige teknikker. Flere er unikke, og en publicering af dem vil givetvis være af betydning for den internationale forskning på området.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Publiceres som artikel eller monografi.

Projektansvarlig: Joan Hornby.

551908 Kontinuitet og forandring i den materielle kultur på Nias, Indonesien, set i lyset af tværkulturel kontakt

Projektbeskrivelse: Feltarbejde og udarbejdelse af videnskabelig artikel om turismens lokale kultur på Nias.

Projektperiode: 2002-2006

Projektansvarlig: Bente Wolff.

9517 Kulturmiljø - den historiske dimension i Valle de los Chilchos, Amazonas, Peru

Projektbeskrivelse: Projektet ønsker at undersøge ændringer i et karakteristisk kulturmiljø i et tågeregnskovs område over femhundrede år belyst ud fra et historisk økologisk perspektiv. Katastrofale ændringer de sidste 40 år ses i bosættelsesmønstre og udnyttelsen af det agrare landskab. Dalen, Valle de los Chilchos, er et af de få isolerede steder, der vil give en enestående mulighed for at få belyst et karakteristisk kulturmiljø i et endnu uudforsket område. Fortidsminder med monumental bebyggelse, forhistoriske landbrugsteknikker og den nutidige udnyttelse bør undersøges, og de analyserede resultater anvendes til en fremtidig planlægning. Den centrale hypotese er, at ændringer i resurseudnyttelsen vil reflekteres såvel i kulturlandskabet, som i ændringer i de sociale og økonomiske strukturer af det pågældende samfund og således afspejle et karakteristisk kulturmiljø.

En etableret forskningsgruppe med fagene arkæologi, antropologi, botanik og geografi vil kunne bidrage til forståelsen af udnyttelsen af et tågeregnskovs område, man i mange år har anset for ubeboelig, men som i dag trues af stor migration. Projektet er en videreudvikling af Inge Schjellerups tidligere forskningsprojekter på de østlige skråninger af Andesbjergene og vil

fuldende studiet af en hel region. Projektet er ønsket af lokalbefolkningen, der har underskrevet en anmodning om et sådant studie.

Projektet består af moduler inden for antropologi, arkæologi, botanik og GIS (Geografisk Informations System).

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Årligt, udgives som monografi.

Projektansvarlig: Inge Schjellerup.

Samarbejdspartnere: Under Consejo de Ciencias y Tecnología's (CONCYTEC) auspiciér, Lima, Peru. Universidad Nacional de Trujillo, Universidad Privada Antenor Orrego, Trujillo, Universidad San Agustín, Arequipa, Field Museum of Chicago og Institut for Geografi, Københavns Universitet.

Tilskud: Fra Nationalmuseet UMTS-midler 2004 og V. Kann Rasmussen Foundation US\$ 82.900.

Projekter igangsat i 2004

551905 Mongol Shamans - Shaman costumes in the National Museum of Denmark

Projektbeskrivelse: Haslund-Christensen hjembragte 3 mongolske shamandragter og en del shamanudstyr. Projektet vil videnskabelig gennearbejde og fremlægge dette udstyr og sammenligne det med lignende udstyr fra Sibirien, der findes i Etnografisk Samling.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation: En monografi og en Egmonthal-udstilling formentlig i 2008.

Projektansvarlig: Rolf Gilberg.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Schjellerup, Inge: Restos Culturales de los Chachapoya y de los Incas, Rastros en el paisaje. *Revista Arqueológica*, Año 9, Edition 15. april, p. 8-9, 2004.

Schjellerup, Inge: Reflexiones sobre los chachapoya en el Chinchaysuyu. *Boletín de Arqueología*, Pontificia Universidad Católica del Perú, No. 6, vol 1 2002, p. 43-56, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Berlowicz, Barbara; Wæhle, Espen: Med Albert Eckhout i Brasilien - en unik malerisamling fra Nationalmuseet besøger sit oprindelsesland, *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 105-115, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Gilberg, Rolf: Om generobring af gamle bryllupsskikke, *Nyt fra Nationalmuseet* 102,

p.18-21, 2004.

Gilberg, Rolf: Nadaan, den mongolske olympiade, *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 20-22, 2004.

Jensen, Niels M.; Wæhle, Espen; Frandsen, Jørgen; Andersen, Michael: Nyt lys på Danmarks historie i de tidligere tropekolonier, *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 34-35, 2004.

Kurt-Nielsen, Jesper: Et sværd med tigertænder, *Nyt fra Nationalmuseet* 103, p. 28-29, 2004.

Bevaring

Forskningsaktiviteter

Bevaringsafdelingen varetager den del af museets forskning, der orienterer sig mod fysisk bevaring af museets samlinger, såvel som den forskning der koncentrerer sig om alternative bevaringsaspekter, først og fremmest *in situ* bevaring, præventiv konservering samt bevaring af syntetiske materialer. Endvidere er afdelingens forskning knyttet til teknologihistorie i relation til genstandsfremstilling- og brug.

In situ bevaring af arkæologiske fund er et af Nationalmuseets centrale forskningsområder. Der er konstitueret en arbejdsgruppe, Nationalmuseets *in situ* gruppe, som p.t. består af to seniorforskere, én Ph.d.-studerende og med bidrag fra yderligere én seniorforsker og én enhedsleder. Gruppen har til formål at koordinere Nationalmuseets forskning inden for *in situ* området, herunder at sikre koordineringen til arkæologer og relevante naturvidenskabelige og naturhistoriske forskningsmiljøer.

I indeværende år har *in situ* gruppens arbejde været koncentreret om marin *in situ* bevaring (genbegravning og overvågning), fortsat overvågning i *Nydam* og *Ravning*, vurdering af nedbrydningsgraden af vanddrøkkent træ, nye undersøgelser af jerngenstande, tolkning og publikation af korrosionsundersøgelser i *Nydam*, diverse projekter i Norge vedrørende bevaring af kulturlag i byer (delvist som konsulentarbejde) samt kontaktrunde til danske interessenter i bevaring af bylag. Der er løbende arbejdet på at udbygge samarbejdet med Vikingeskibsmuseet og KUAS indenfor overvågning og bevaring af marine fund.

Gruppens Ph.d.- studerende, der er tilknyttet BioCentrum, DTU, har arbejdet med projektet: 'DNA baseret identifikation af mikroorganismer i vanddrøkkne trægenstande'.

Konservering af vanddrøkkent materiale

Konservering af vanddrøkkent arkæologisk materialer er et andet af Bevaringsafdelingens centrale forskningsområder. Forskningen varetages af 1 seniorforsker, konservatorer på Arkæologienheden samt forskere fra Bevaringsafdelingens Laboratorium. Forskningen omfatter forbedring af eksisterende og udvikling af nye konserveringsmetoder til vanddrøkkent organiskmaterialer under hensyntagen til optimal konserveringskvalitet, minimalt ressourceforbrug og mindst mulig miljøbelastning.

Forskningen har i 2004 været koncentreret om optimering af vakuumfrysetørring af vanddrøkkent træ, herunder fasediagrammer for PEG (Polyethylenglycol), specielle ind- og udfrysningforhold for PEG, densiteter og sorptionsenergier samt matematisk/fysiske modeller for vakuumfrysetørring. Derudover er der forsket i metoder til fysisk karakterisering af vanddrøkkne organiske materialer.

Bevaringsafdelingens Laboratorium deltager i det internationale forskningsprojekt 'Cure the Vasa' som forestås af Statens Maritima Museer i Sverige (jfr. 'Glimt').

Præventiv konservering

Aktiviteterne inden for dette område knytter sig til flere af de øvrige forskningsområder og omfatter forskning i forbedring af mikroklima, lys og luftforurening for at kunne optimere bevaringsforholdene i magasiner, udstillinger og i historiske bygninger.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.v.

David Gregory

26.-28. marts: 'EU MoSS seminar', Helsinki.

3.-6. juni: 'EU MoSS afslutningsseminar', Portsmouth.

6.-11. juni: 'WOAM konferencen', København.

30. nov.- 3.dec.: Seminar om strategi for English Heritage's forskning indenfor *in situ* bevaring (inviteret).

Henning Matthiesen

'COST G8: non destructive analysis and testing of museum objects workshop: Structuring working group 3: Degradation processes, corrosion and weathering' i Wertheim-Bronnbach, Tyskland 13.-14. februar 2004 med indlægget: 'Assessment of the state of preservation of archaeological iron objects from a waterlogged environment'.

<http://srs.dl.ac.uk/arch/cost-g8/meetings/Wertheim-Bronnbach/Booklet-with-abstracts.doc>

2 ugers studieophold i Frankrig under 'COST G8' aktionen (Short Term Scientific Mission), med tilskud fra EU.

'WOAM 2004', konserverings-konference organiseret af ICOM-CC. København 7. juni, 2004. Poster om bevaringsforhold i byer.

'EUROCORR 2004', korrosions-konference organiseret af European Federation of Corrosion Nice, 12-16. September, 2004. Foredrag og manuskript om korrosion af jern.

Inviteret deltager ved workshop om miljøovervågning i middelalderbyer. Bergen, Norge, 11. november, 2004. Oplæg om overvågning på Bryggen i Bergen.

Inviteret deltager ved workshop om forskningsstrategi for English Heritage. Exeter, England. 1. december, 2004.

Deltager i Byarkæologisk møde, Ribe, 17. maj, 2004. Oplæg om bevaring og overvågning af bylag.

Anne Christine Helms

Har deltaget i 'Biomolecular Archaeology Symposium' 18.-19. marts 2004 på Vrije Universiteit i Amsterdam med posteren: 'Molecular biological methods used in the analysis of waterlogged wooden artefacts from Nydam Mose'.

Abstracts kan ses på <http://sheba.geo.vu.nl/bioarchaeo/>

Poul Jensen

Har deltaget i 'WOAM 2004', konserveringskonference organiseret af ICOM-CC. København den 7. juni 2004.

Udarbejdet bidrag om fasediagrammer for PEG i samarbejde med Ulrich Schnell.

Morten Ryhl-Svendsen

Har på museets vegne deltaget i kongressen 'IAQ2004' (Indoor Air Quality 2004) i Padova, Italien (10.-12. november) med en poster skrevet sammen med Louise Jacobsen. Posterens titel var: 'A Dust Atlas'.

Deltog endvidere for Nationalmuseet i 'MIMIC' projektets final workshop i Padova den 8. og 9. november 2004.

Jens Glastrup

Deltog i 'IAQ2004' konferencen i Padova med indlægget 'The Relevance of the No Observable Adverse Effect Level (NOAEL) concept and related parameters in defining pollution thresholds for cultural heritage collections'.

Deltog i 'Users Group for Mass Spectrometry and Chromatography Meeting' på National Gallery of Art, Washington DC, April 5-9, 2004 med foredraget: 'GC/MS analysis of amino acids using ethylchloroformate'.

Deltog også i '12th Nordic Mass Spectrometry Conference', Nyborg, 29. aug.- 3. sept., 2004, med foredraget: 'SPME extraction of ethylchloroformate derivatives of amino acids and GC-MS analysis in 14 minutes'.

Yvonne Shashoua

Har efter invitation holdt foredrag 'Preserving Modern Materials - combining knowledge from industry, research and practical conservation', i forbindelse med kongressen 'Utbildning & utveckling inom kulturarvssektoren - diskussion för samarbete' på Lunds Tekniske Højskole den 7. juni 2004.

Mads Chr. Christensen

Deltog i 'COST G8': Non destructive analysis and testing of museum objects workshoppen: Benefits of non destructive analytical techniques for conservation på Malta 8.-10. januar, 2004 med indlægget: 'Material analysis in relation to architectural paint research and building restoration'. Under udgivelse på forlaget OPOC-EC.

Abstracts og PP-præsentation kan findes på:

<http://srs.dl.ac.uk/arch/cost-g8/meetings/meeting-announcements.html>

Maj Ringgaard

Har holdt forelæsning på en tværfaglig temadag 'Aspekter af tekstilarkæologi' på Moesgård den 25. februar 2004 arrangeret af studienævnene for Forhistorisk arkæologi, klassisk arkæologi og middelalderarkæologi. Titel på forelæsning: 'Hvad gør man når man møder tekstiler i felten?'.

Else Østergård

Har holdt forelæsning på en tværfaglig temadag 'Aspekter af tekstilarkæologi' på Moesgård den 25. februar 2004 arrangeret af studienævnene for Forhistorisk arkæologi, klassisk arkæologi og middelalderarkæologi. Titel på forelæsning: 'Som syet til jorden - Tekstilfund fra det norrøne Grønland'.

Irene Skals

Deltog i juli i følgende kongres i Winchester, UK: AHRB Research Centre for Textile Conservation and Textile Studies First Annual Conference: 'Scientific Analysis of Ancient and Historic Textiles: Informing Preservation, Display and Interpretation'. Irene deltog med en poster med titlen 'Art of Science? Reflections on the work of preparing textiles for exhibition'.

Anna-Grethe Rischel

Deltog d. 2.-10. september 2004 i 'International Association of Paper Historians XXVII', kongres i Polen og bidrog med foredraget 'Adaptation and innovation in technology and quality - a study of 250 years of Danish and European rag paper'.

Kristiane Strætkvern og Birgit Sørensen

Deltog i et endagsseminar om Borremosekvinden på Aalborg Universitet 28.10.04. Arrangør var Aalborg Universitet og Aalborg Historiske Museum. Kristiane bidrog med indlægget: 'Borremosekvinden - nuværende tilstand og mulige bevaringsstrategier'.

Videnskabeligt udredningsarbejde

Matthiesen, Henning. Composition of soil and ground water below building IVe Svensgården, Bryggen, Bergen. Rapport nr. 12027-0001-2 fra Bevaringsafdelingen. 2004.

Matthiesen, Henning. State of preservation and possible settling of cultural layers below Bredsgården and Bugården tenements, Bryggen, Bergen. Rapport nr. 10832-0004-3 fra Bevaringsafdelingen, 2004.

Gregory, D.; Jensen, P. Review of methods for the lifting, field conservation, documentation, conservation and in situ preservation of waterlogged archaeological wood. Report no: 12788-0001-01, Bevaringsafdelingen, Januar 2004.

Projektaktiviteter under 4 uger

Skrivning af kapitlet 'Conservation science of plastics' til bogen *Principles of Conservation Science*, (Royal Society of Chemistry, London) (0061-0005), Yvonne Shashoua.

Afprøvning af imprægneringsmidler med lipofile egenskaber (0051-0045), Poul Jensen; David Gregory.

Bestemmelse af trykstyrke, kollaps og ledningsevne i vanddrukkent træ (12425-0002), Poul Jensen; David Gregory.

Afrapportering af resultater fra Åmosen til KUAS (011131), Henning Mathiesen; Poul Jensen.

Konservering af tekstiler til udstilling (452516), Undersøgelsen er en del af et kandidatprojekt på konservatorskolen, Irene Skals.

Krympningstemperatur og rumvægt. Et middel til vurdering af Læders nedbrydning (452828).
Undersøgelserne indgår i et kandidatprojekt på Konservatorskolen, Jan Bruun Jensen.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m.m.

Poul Jensen

Deltagelse i fagligt bedømmelsesudvalg på Konservatorskolen vedrørende kvalificering til eksternt lektorat.

David Gregory

Redaktør på Proceedings fra 'WOAM 2004'.

Censor på Ciara Herron's Ph.d.- projekt på Coleraine University, Irland.

Kristiane Strætkvern

Redaktør på Proceedings fra 'WOAM 2004'

Koordinator for WOAM arbejdsgruppen under ICOM-CC.

Yvonne Shashoua

Inviteret af Mellon Foundation til at deltage i et møde om 'Postgraduate training of Conservation Scientists', d. 12. september i Bilbao, Spanien.

Reviewer for tidsskriftet: *The Conservator*.

Morten Ryhl Svendsen

Redaktør af hjemmesiden om indeklima i museer ('Indoor Air Quality (IAQ) in Museums and Archives Website': <http://www.iaq.dk>).

Kirsten Trampedach

Medlem af redaktionskomiteen for *Zeitschrift für Kunsttechnologie und Konservierung*.

Mads Chr. Christensen

Medlem af Management Committee for COST aktion G8: 'Non-destructive analysis and Testing of museum objects'.

Isabelle Brajer, Mads Chr. Christensen og Anne Lisbeth Schmidt

Har i 2004 fungeret som censorer på det Kongelige Danske Kunstakademi, Konservatorskolen.

Medarbejdere der har haft forskningsopgaver i 2004 inden for forskningsområdet Bevaring

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: Isabelle Brajer

Seniorforsker: David Gregory

Seniorforsker: Jens Glastrup

Seniorforsker: Poul Jensen

Seniorforsker Henning Mathiesen

Seniorforsker: Yvonne Shashoua

Seniorrådgiver: Poul Klens Larsen

Ph.d.-studerende: Anne Christine Helms

Uden for stillingsstrukturen

Laboratorieleder (VIP/TAP): Mads Christensen

Konservator: Line Bregnhøj

Konservator: Anne Grethe Rischel

Konservator: Maj Ringgaard

Konserveringstekniker: Henriette Berg

Konserveringstekniker: Irene Skals

Projekter***Projekter afsluttet i 2004*****452844 Studier af dansk og europæisk papir i 250 år. Analyser af fibermaterialernes tilberedning og bevaringstilstand belyser den papirteknologiske udvikling fra Kina til Europa og forskelle og ligheder mellem europæisk og asiatisk papir**

Projektbeskrivelse: Mikroskopiske og makroskopiske observationer af papirets struktur og de anvendte fibermaterialer giver indsigt i sammenhængen mellem den anvendte teknologi, kvaliteten og bevaringstilstanden på en ikke-destruktiv måde. En vigtig faktor i projektet har været en datering og proveniensbestemmelse af papiret, så de indsamlede data kan inddeles kronologisk i papir af dansk eller europæisk oprindelse.

Det nu afsluttede projekt har omfattet i alt 163 manuskripter, bøger, tegninger og tapeter fra henholdsvis Det Kgl. Biblioteks Håndskriftssamling og Nationalmuseets Forsknings- og Formidlingsafdeling. Registrering af vandmærker til proveniensbestemmelse af papiret og indsamling af analysemateriale er foregået på de ovennævnte institutioner, og her har især Antikvarisk Topografisk Arkiv været central for 1700-tallet og 1800-tallets materiale.

Projektperiode: 2003-2004.

Præsentation/rapportering: Projektet blev præsenteret ved 'XXVII IPH Congress 2004' i Duszynki Zdroj, Polen. Projektet vil desuden blive præsenteret i april 2005 i Beijing ved 'IDP' konferencen og i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2005.

Projektansvarlig: Anna-Grethe Rischel.

Samarbejdspartnere: Judith L. Jacobsen, (H. Lundbeck A/S) og Dr. Jozef Dabrowski (Pulp & Paper Research Institute, Polen).

Eksterne tilskud: 277.000 kr. fra Kulturarvsstyrelsen.

12425-0002 Bestemmelse af densitet i vanddrukkne materialer

Projektbeskrivelse: Projektets formål er udvikle metoder til bestemmelse af fysiske parametre for vanddrukkent arkæologisk træ.

Projektperiode: 1990-2004.

Præsentation/rapportering: Resultaterne af undersøgelserne har resulteret i en artikel om metoder til bestemmelse af fysiske parametre for vanddrukkent træ, og en artikel om metoder til bestemmelse af cellevægdsdensitet. Artiklen om bestemmelse af fysiske parametre vil blive forsøgt publiceret i *Journal of Cultural Science*, som er interesseret. Artiklen om cellevægdsdensitet vil formodentlig blive gemt til 'WOAM-konferencen 2007'.

Projektansvarlig: Poul Jensen og David Gregory.

452823 Bestemmelse af trykstyrke og kollaps i vanddrøkkent træ

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle metoder til bestemmelse af kollaps og densitet i vanddrøkkent træ og cellevægsmaterialer til brug for konserverings- og in situ-arbejde.

Delprojekt til artikel om vanddrøkkent træ fra Nydam Mose.

Projektperiode: 2002-2004.

Præsentation/rapportering: To interne rapporter er udfærdiget. Resultaterne er afrapporteret i artikel i *Journal Wetland Archaeology* og indgår også i et indlæg på 'ICOM-CC' konferencen i 2005.

Projektansvarlig: Poul Jensen og David Gregory.

452837 Overfladebehandling af negativer, dias og film

Projektbeskrivelse: Beskrivelse og identifikation af overfladebehandlinger på negativer og dias. Overfladebehandlinger defineres som alt, hvad der er tilført overfladen efter den fotografiske proces, dvs. lakker, retoucheringslakker, dækfarver. Overfladebehandlingerne beskrives ud fra litteraturstudier af gamle opskrifter, manualer o. lign. og belyses vha. analyserede eksempler fra museets samlinger. Materialerne karakteriseredes hovedsageligt vha. ATR FT-IR spektroskopi, som kan anvendes til ikke-destruktiv analyse af de behandlede glas- og filmnegativer. Overfladebehandlingernes indflydelse på bevaring og konservering af det fotografiske materiale vurderes.

Projektperiode: 2003-2004.

Præsentation/rapportering: Manuskript til bogen *Coatings on Photographs* er i trykken.

Projektet blev præsenteret på American Institute of Conservation - Photographic Materials Group, Winter Meeting i Vancouver januar 2004.

Projektansvarlig: Karen Brynjolf Pedersen og Mads Chr. Christensen.

Samarbejdspartnere: American Institute of Conservation/ Photographic Materials Group (Connie McCabe) og Det Kgl. Bibliotek (Ulla Kejser).

Eksterne tilskud: Kulturarvstyrelsen og Mellon Foundation.

000921 Microclimate Indoor Monitoring in Cultural Heritage Preservation (MIMIC)

Projektbeskrivelse: Assessment of damage to indoor cultural heritage, in particular by pollutants, is a major and growing concern for curators and conservators. Our aim is to provide early warning systems both to assess damage and estimate threshold values.

In the National Museum of Denmark, dosimeters has been exposed at two locations within the Princes Palais, room 134, and in the vestibule. Climate, light, and pollution levels have been monitored in parallel, as well at an outside location (roof). Monitoring was started in June 2001.

Projektperiode: 2001-2004. Projektet blev af koordinator forlænget 6 måneder ind i 2004.

Præsentation/rapportering: Rapporter, konferencebidrag:

Morten Ryhl-Svendsen deltog med foredrag i 'MIMIC Final Workshop', Padova nov.2004.

Projektansvarlig: Mads Chr. Christensen og Morten Ryhl Svendsen.

Samarbejdspartnere: Birkbeck College, University of London, UK (koordinator);

Consiglio Nazionale delle Ricerche - Istituto Inquinamento Atmosferico, Rome, Italy;

El Alcázar in Segovia, Spain; National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty,

London, United Kingdom og Foundation for Fundamental Research on Matter - Instituut voor Atoom-en Molecuulfysica, Utrecht, The Netherlands.

Eksterne tilskud: EU's 5. rammeprogram.

Projekter der stadig løber i 2004

452216 Vurdering af bevaringsforhold in situ

Projektbeskrivelse: Der er ikke tale om et enkeltstående projekt, men et forskningsprogram med følgende målsætning:

- at kunne karakterisere og vurdere fundmiljøer i relation til oldsagers fremtidige bevaring
- at kunne karakterisere og vurdere oldsagernes nuværende bevaringstilstand
- at udvikle metoder til at forbedre bevaringsforholdene for ikke-udgravede oldsager
- at udvikle metoder til at deponere oldsager i jord eller i vand
- at udføre forskning af mere grundlæggende karakter indenfor målemetoder og nedbrydningsmekanismer.

Ud over grundlæggende undersøgelser og metodeudvikling indgår overvågning af Nydam Mose og Ravning Enge i programmet.

Projektperiode: Der er tale om et løbende forskningsprogram.

Præsentation/rapportering: Programmets resultater for 2004 er rapporteret i form af diverse udredningsarbejder, indlæg ved konferencer samt i artikler i peerreviewede tidsskrifter.

Projektansvarlige: David Gregory, Henning Matthiesen og Birgit Sørensen.

Samarbejdspartnere: Vikingeskibsmuseet, KVL, DTU, KU samt en lang række udenlandske forskningsinstitutioner og forvaltningsmyndigheder.

Medlemmer af projektgruppen deltager i følgegruppen for naturgenopretningsprojektet i Nydam (i regi af Skov- og Naturstyrelsen).

Tilskud: Skov- og Naturstyrelsen har ydet tilskud i forbindelse med målinger i Nydam.

Kulturministeriet har ydet tilskud til indkøb af udstyr. EU har ydet tilskud til studieophold i Frankrig. Eilschou Holms legat og forskellige konsulentopgaver (IV arbejde) har ligeledes givet et tilskud.

452827 Udarbejdelse af ternære fasediagrammer for PEG og SEM-undersøgelser af strukturen for frysetørrede vandige PEG-opløsninger

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle fasediagrammer for vandige PEG-opløsninger samt at bestemme fysiske parametre for PEG som: densitet, sorptionsenergi, ligevægtsdamtryk, strukturer (SEM) for at optimere konservering med vandige PEG-opløsninger, specielt i forbindelse med vakuum-frysetørring.

Projektperiode: 2002-2008.

Præsentation/rapportering: Resultaterne er afrapporteret i indlæg på 'WOAM-konferencen' i København 2004 samt på 'Fuglsø 2004'. Undersøgelser, allerede udført i 2005, vedrørende RH over PEG-opløsninger og sorptionsenergi vil resultere i en artikel om problemer ved brug af lavmolekylær PEG. Undersøgelserne vil blive publiceret fortløbende i peerreviewede tidsskrifter og ved 'WOAM-konferencer'.

Projektansvarlig: Poul Jensen og Ulrich Schnell.

Samarbejdspartnere: Konservatorskolen.

452824 Numeriske modeller for vakuumfrysetørring af vanddrukne porøse materialer

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle matematisk/fysiske edb-modeller for vakuumfrysetørring af vanddrukne arkæologiske oldsager samt at bestemme varmeledningsevner og permeabilitet for træ og frysetørret PEG under vakuum.

Projektperiode: 2003-2007.

Præsentation/rapportering: Artikel indsendt til *Journal of Cultural Heritage* i 2004.

Projektansvarlig: Poul Jensen og Jan Bruun Jensen.

452833 Analyse af pigmenter og bindemidler i historiske bygningsmalinger

Projektbeskrivelse: Det overordnede mål for projektet er at forbedre tilbuddet om bygningsarkæologiske undersøgelser i forbindelse med den bygningsarkæologiske konsulenttjeneste, som omfatter de bevaringsværdige verdslige bygninger.

Mulighederne for at bestemme og datere enkelte malelag i bemalet inventar for på den måde at kunne medvirke til kortlægge dekorationernes historie skal forbedres.

Hensigten er at fuldkommengøre identifikationsmetoderne for pigmenter og for screening af forskellige bindemiddeltypen: Naturharpiksfærnisser, alkyder, limfarve, overfærnisseret limfarve etc. Der skal udvikles procedurer til objektiv farvestemmelse og -beskrivelse på grundlag mikroskopiske prøver. Laboratoriet ønsker at implementere en enkelt metode, som gør det muligt at karakterisere et bindemiddel både mht. protein, kulhydrat, fedtstof/olie og såvel naturlig som syntetisk harpiksinhold.

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Artikel i *Journal of Raman Spectroscopy* i 2004.

'Architectural Paint Research in Building Conservation', 8th-11th May 2005.

Artikel i antologi udgivet af OPOC-EC Publisher i 2005.

Projektansvarlig: Mads Chr. Christensen.

Samarbejdspartnere: Ole Faurkov Nielsen, Kemisk Institut, Kbh. Universitet.

452839 Albert Eckhouts maleteknik

Projektbeskrivelse: Bevaringsafdelingen bidrager til den fortsatte udforskning af De brasilianske malerier og omstændighederne ved deres tilblivelse ved at fortsætte de tekniske undersøgelser, som blev påbegyndt omkring 1990 og genoptaget i 2002.

En arbejdsgruppe arbejder på at udgive en antologi med resultaterne af deltagernes forskellige Eckhout-forskningsprojekter.

Bevaringsafdelingens medlemmer af gruppen skal bidrage til den fortsatte udforskning af 1600-tals malerierne fra det hollandske Brasilien og omstændighederne ved deres tilblivelse ved at fortsætte de tekniske undersøgelser.

Projektperiode: I 2004 er der gennemført følgende: Analyser af samtlige signaturer og IR-reflektografi af samtlige portrætter med nyt udstyr. Bearbejdningen af datamaterialet mangler.

Præsentation/rapportering: Manuskript til 'ICOM-CC' i Haag september 2004 er indsendt.

Antologi, Særnummer af *Publications of The National Museum of Denmark Ethnographical Series*.

Projektansvarlig: Mads Chr. Christensen og Barbara Berlowicz.

Samarbejdspartnere: Arbejdsgruppen, specielt Jørgen Wadum, Mauritshuis den Haag samt Tom Egelund, Nordisk Konservering Aps. Raadvad.

452838 Nedbrydningsmekanismer og strategi for bevaring af baltisk rav

Projektbeskrivelse: Der blev udviklet en ikke-destruktiv analysemetode baseret på Attenueret Total Reflektans Fourier Transform Infrarød spektroskopi (ATR-FTIR) med henblik på at bestemme koncentrationen af oxyderet materiale. Analysemetoden blev anvendt til prøver i god tilstand samt på nedbrudt rav. Prøver, som blev gravet op fra jorden var mere oxyderede end de, der stammede fra moser. Yvonne Shashoua har fungeret som medvejleder på et specialeprojekt af Rikke Høll Nielsen på Kemisk Lab. V på KU, som omhandler Raman spektroskopi af kunstig

ældet rav. Resultater fra ATR-FTIR og Raman spektroskopi var ikke helt overensstemmende. Årsagen undersøges.

Projektperiode: 2002- 2005.

Præsentation/rapportering: Poster på 'Archaeoraman-konferencen', Gent, Belgien, september 2003 og Specialerapport om Ramanspektroskopiske studier af museumsrav, Kemisk Institut, Syddansk Universitet, 2003.

Projektansvarlig: Yvonne Shashoua.

Samarbejdspartnere: Kbh. Universitet, HC Ørsted Institutet (Ole Fauerskov) m.fl.

452836 Lav-temperatur opbevaring af plastmaterialer

Projektbeskrivelse: At bestemme indflydelsen af opbevaring af PVC, polystyren, polyester og kompositte, som indeholder plastik under lave temperaturer (-20C). At undersøge om hastighed for nedkøling af kompositte materialerne har indflydelse på fysisk nedbrydning af den slags genstande.

Projektperiode: 2004.

Præstation/rapportering: Indlæg på 'ICOM-CC MMCA-WG 14th Triennial Meeting', The Hague i august 2005 og på konferencen 'The future of the 20th century, interpreting and conserving modern materials' i England, juli 2005.

Projektansvarlig: Yvonne Shashoua.

10771-0002 Undersøgelse af nedbrydning af celluloseacetat film ved hjælp af infrarød spektroskopi

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at kvantificere på nedbrydningprocessen af celluloseacetat film en ikke-destruktiv måde. Water Leach Free Acidity Test (en destruktiv metode som kræver 48 timer) bliver som regel brugt i dag.

Projektperiode: 2004.

Præsentation/rapportering: Indlæg på 'ICOM-CC MMCA-WG 14th Triennial Meeting', The Hague, august 2005.

Projektansvarlig: Yvonne Shashoua.

Samarbejdspartnere: Karin B. Johansen, Det Danske Filminstitut.

452843 DNA baseret identifikation af mikroorganismer i vanddruknede arkæologiske trægenstande (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: Det ultimative mål er ved hjælp af molekylærbiologiske teknikker at kunne kortlægge, hvilke mikroorganismer der medvirker ved nedbrydningen af arkæologisk træ. En stadig stigende fundmængde af arkæologiske lokaliteter gør et alternativ til en omkostningskrævende udgravning og efterfølgende konservering nødvendig. I store dele af verden bliver en in situ-bevaring/genbegravning derfor i disse år ofte overvejet, når "store fund" erkendes. Men for at en sådan in situ-bevaring/genbegravning kan komme på tale, er det nødvendigt, at den fortsatte nedbrydning på stedet er så minimal som mulig. Den største trussel for arkæologisk træ er mikroorganismer. Der er derfor stor interesse verden over for at kunne identificere de mikroorganismer, der er ansvarlige for nedbrydningen. En identifikation med klassiske mikrobiologiske metoder har vist sig at være umulig. Tidligere forsøg har vist at en molekylærbiologisk identifikation er mulig, og metoderne virker lovende.

Det vil på sigt, hvis disse resultater sammenlignes med fysisk-kemisk parametre i felten, kunne gøre museumsverdenen i stand til at træffe beslutning om, hvorvidt en eventuel *in situ*-bevaring eller genbegravning af arkæologisk træ er forsvarlig.

Projektperiode: 2003-2007.

Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandling

Projektansvarlig: Birgit Sørensen (projektet udføres af Anne Christine Helms)

Samarbejdspartnere: BioCentrum-DTU.

Eksterne tilskud: Carlsbergfondet og UMTS-midler.

13355 Genbegravning af arkæologiske genstand i Marstrand

Projektbeskrivelse: I 2002 har Bohuslans Museum i samarbejde med Stiftelsen Västsvensk Konservatorateljé påbegyndt et genbegravningsforsøg af genstande fra vraget *Fredericius* i Marstrand havn. DJG har ansvar for udvikling af metoder til overvågning af genbegravningsmiljøet. Projektet omfatter to forskellige metoder: Udvikling og anvendelse af mikroelektroder til undervandsbrug og brug og validering af datalogger.

I 2004 skal dataloggeren sættes ned 4 gange (for at måle årstidvariationer). Samtidig tages sedimentkerner ud til måling med mikroelektroder. Dette udstyr skal udvikles til måling direkte in situ under vand.

Projektperiode: 2004-2006.

Projektansvarlig: David Gregory.

Samarbejdspartnere: Bohuslans Museum og Stiftelsen Västsvensk Konservatorateljé.

Eksterne tilskud: Driftsmidler er eksternt betalt.

Projekter der er igangsat i 2004

135021 "Cure the Vasa"

Projektbeskrivelse: Beskrivelse af PEG i Vasa og Skuldelevskibene. Træprøver fra skibene beskrives som funktion af dybde under træets overflade med ATR-FT-IR med henblik på at bestemme træets nedbrydningsgrad og PEG-indhold. Sidstnævnte resultat sammenholdes med PEG-indholdet fundet ved ekstraktion. Ekstrakterne karakteriseres yderligere med SEC for at bestemme mængden af forskellige PEG-typer, ESI-MS og MALDI-TOF for at bestemme molekylvægtsfordelingen i polymeren samt eventuelle nedbrydningsprodukter.

Nedbrydningsmekanismen for PEG forsøges opklaret ved accelereret ældning, intermediater og produkter kvantiseres med GC-MS. Dette forsøg gennemføres desuden under tilstedeværelse af forskellige salte, mineraler og træ fra Vasa for at se, om man kan påvirke PEG-nedbrydningshastigheden herved.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Halvårlig afrapportering på Vasa museet i Stockholm ved skriftlig samt mundtlig præsentation: indlæg på '9th ICOM-CC WOAM Conference' in Copenhagen, juni 2004.

Martin Nordvig Mortensen: 'PEG i Vasa og Skuldelev 2', Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde, Fuglsø, november 2004.

Projektansvarlig: Jens Glastrup.

Samarbejdspartnere: Helge Egsgaard, Forskningscenter RISØ.

Eksterne tilskud: 800.000 SKr. fra Statens Maritima Museer, Sverige.

12425-0002 Bestemmelse af trykstyrke, kollaps og ledningsevne i vanddrøkkent træ

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle indirekte metoder til bestemmelse af densitet og diffusionscoefficients i vanddrøkkent arkæologisk træ in situ.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Indlæg på 'ICOM-CC konference' i Haag i 2005. De endelige resultater vil blive publiceret i en artikel sidst i 2005 eller på 'WOAM-konferencen' i 2007.
Projektansvarlig: David Gregory, Poul Jensen og Kristiane Strætkvern.
Samarbejdspartnere: Moesgård Museum.
Tilskud: 108.000 kr. fra Kulturministeriets forskningspulje.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Østergaard Else: Woven into the Earth. Textile Finds in Norse Greenland, Aarhus University Press, Aarhus, 2004. 296 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Bregnhøi, Line; Kromann, Bent; Wewer, Anna: Bindsbøll og Hilker på Bülowvej. *Architectura* 26, p. 69-87, 2004.

Ryhl-Svendsen, Morten: Indeklima i historiske bygninger. *HVAC_Magasinet*, 4, p. 28, 30-31, 2004.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Christensen, Mikkel; Nielsen, Ole F.; Jensen, Poul; Schnell, Ulrich: Water structure in polyethylene glycols for preservation of wooden artefacts. A NIR-FT-Raman spectroscopic investigation. *Journal of Molecular Structure*, 735-736, p. 267-270, 2005. **Peer reviewed.**

Kendix, Elizabeth; Nielsen, Rikke Holl; Shashoua, Yvonne; Christensen, Mads Christian; Jensen, Palle Waage; Nielsen, Ole F.: Applications of Raman Spectroscopy to Archaeology. *Perspectives in Engineering Optics and Spectroscopy*, Anita Publications, India, p. 1-7, 2004.

Kendix, Elisabeth; Nielsen, Ole F.; Christensen, Mads Christian: The use of micro-Raman spectroscopy in architectural paint analysis. *Journal of Raman Spectroscopy*, 35: 796-799, 2004.

Matthiesen, Henning: In situ measurement of soil pH. *Journal of Archaeological Science* 31, p. 1373-1381, 2004. **Peer reviewed.**

Matthiesen, Henning; Salomonsen, Eva; Sørensen, Birgit: The use of radiography and GIS to assess the deterioration of archaeological iron objects from a water logged environment. *Journal of Archaeological Science* 31, p. 1451-1461, 2004. **Peer reviewed.**

Matthiesen, Henning; Gregory, David; Jensen, Poul; Sørensen, Birgit: Environmental monitoring at Nydam, a waterlogged site with weapon sacrifices from the Danish Iron Age. A comparison of methods used and results from undisturbed conditions. *Journal of Wetland Archaeology* 4, p. 55-74, 2004. **Peer reviewed.**

Godfrey, Ian M.; Gregory, David; Nystrom, Inger; Richards, Vicki: In situ preservation of archaeological materials and sites underwater. I: Maniscalco, F. (ed.). *Mediterraneum: Tutela Conservazione e Valorizzazione del Patrimonio Culturale Subacqueo*. Volume 4, Massa, Naples, 2004. **Peer reviewed.**

Helms, Anne Christine; Martiny, Adam Camillo; Hofman-Bang, Jacob; Ahring, Birgitte K.; Kilstrup, Mogens: Identification of bacterial cultures from archaeological wood using molecular biological techniques, *International Biodeterioration and Biodegradation*, p. 79-88, Marts, 2004. **Peer reviewed.**

Shashoua, Yvonne; Skals, Irene: Development of a conservation strategy for a collection of waterproofed military uniforms. *The Conservator* no. 28, p. 57-65, 2004. **Peer reviewed.**

Rischel, Anna-Grethe: Studier af Tycho Brahes papir. *Nordisk Pappershistorisk Tidsskrift* No. 2/2004, p. 9-11, Sundsvall, 2004.

Rischel, Anna-Grethe: Teknologiske fornyelser - en undersøgelse af 250 års dansk og europæisk kludepapir. *Nordisk Pappershistorisk Tidsskrift* No. 4/2004, p. 3-6, Sundsvall, 2004.

Rode, Carsten; Holm, Andreas, Padfield, Tim: A review of humidity buffering in the interior spaces. *Journal of thermal envelope and building science*, 27 no 3, p. 221-226, 2004. **Peer reviewed.**

1.4. Artikler i museets egne serier

Berlowicz, Barbara; Wähle Espen: Med Eckhout i Brasilien. En unik malerisamling fra Nationalmuseet besøger sit oprindelsesland. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 105-115, 2004.

Larsen, Poul Klenz: Kirkernes rumklima og bevaringsforhold. Opvarmningens indflydelse på nedbrydning af kalkmaleri og farvelag. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 71- 83, 2004.

Skals, Irene; Shashoua, Yvonne: Bevaring af historisk regntøj. Klæbrig asfalt og stivnet gummi udfordrer tekstilkonservatoren. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 41 - 55, 2004.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Shashoua, Yvonne: Videnskabelig redigering af artikler sendt til ICOM-CC MMCA-WG 14th Triennial Meeting, juni, 2004.

Ryhl-Svendsen, Morten: Redaktion af Postprints: Magasinbygningens Fysik og Funktion. Sorø, Danmark, 18.-22. Oktober 2004. Nordisk Konservatorforbund - danske afdeling, ISBN 87-990583-0-8, p. 110, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Matthiesen, Henning; Hilbert, Lisbeth Rischel; Gregory, David; Sørensen, Birgit: Corrosion of archaeological iron artefacts compared to modern iron at the waterlogged site Nydam, Denmark. *Proceedings from EUROCORR 2004, Nice 12-16 September 2004*. Publisert på CD-ROM af European Federation of Corrosion, 2004.

Matthiesen, Henning; Gregory, David; Sørensen, Birgit; Alstrøm, Tanja; Jensen, Poul. Monitoring methods in mires and meadows: five years of studies at Nydam mose, Denmark. I: Nixon, Taryn (ed.). *Preserving Archaeological Remains In Situ? Proceedings of the 2nd conference 12-14 September 2001*, p. 91-97, London, 2004. **Peer reviewed.**

Shashoua, Yvonne: Modern Plastics-do they suffer from the Cold. Præsenteret på *Modern Art, New Museums, IIC Congress, Bilbao, September 2004*, Bilbao p. 91-95, 2004. **Peer reviewed.**

Rischel, Anna-Grethe: Analysis of the Papermaker's choice of fibre materials and technology along the Paper Road. *Addenda 5, Paper as a Medium of Cultural Heritage. Archaeology and Conservation, IPH 26th Congress 2002, Rome & Verona*, p. 202-208, Rom, 2004.

2.2. Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag

Shashoua, Yvonne: Preserving Apollo space suits; an exploration into the unknown. Præsenteret på *4th AXA Art Symposium, Vitra Design Museum, Weil am Rhein, Switzerland, November, 2004*.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Jensen, Eva Lilja; Schmidt, Anne Lisbeth: Dronningestolens gyldenlæder til konservering i Brede. *Nyt fra Nationalmuseet 106*, p. 28-29, 2004.

Kruse, Anette; Skals, Irene: Hertug Ulrik den Ældres kiste i Roskilde Domkirke. *Nyt fra Nationalmuseet 103*, p. 30-32, 2004.

Thomsen, Verner: Bevar herregårdene. Bygninger - interiører - inventar. *Nyt fra Nationalmuseet 104*, p. 24-27, 2004.

Ryhl-Svendsen, Morten; Jacobsen, Maria-Louise deltog i BBC Radio 4s populærvidenskabelige program "Connect", 7. juli 2004 http://www.bbc.co.uk/radio4/science/connect_20040707.shtml

Madsen, Helge Brinch; Katz, J. B.; Glastrup, Jens: Duft af fortid, *Skalk 8*, p. 10-14, 2004.

Museal formidling

Forskningsaktiviteter

Forskningsområdet Museologi/Museal formidling er en integreret del af forskningen ved museets forskellige enheder. Siden 1. januar 2003 har det mere eller mindre formelt været forankret i enheden Undervisning & Aktiviteter efter at Formidlingsafdelingen blev nedlagt pr. samme dato.

Projekter

Projekt der stadig løber i 2004

4010 Forsknings- og dokumentationsprojekt vedr. Det Kgl. Kunstkammer

Projektbeskrivelse: Kunstkammeret, der blev grundlagt af Frederik III omkring 1650, var et multimuseum, der indeholdt en blanding af kunst- og kulturhistoriske genstande og naturhistoriske præparater. Denne meget veldokumenterede og velbevarede samling blev opløst i 1820'erne, og mange af genstandene er bevaret og findes i dag på bl.a. Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst, Rosenborgsamlingen og Zoologisk Museum. Der gennemføres en fuldstændig dokumentation af de op mod 3.500 genstande og præparater fra Kunstkammerets 1775-inventarium.

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Der udarbejdes digitalt manuskript indeholdende transkription af de beskrivende tekster i Kunstkammerets 1775-inventarium, museumsfaglige data vedr. de ca. 1500 bevarede genstande og præparater samt engelsk oversættelse af inventarteksterne og de moderne oplysninger.

Projektansvarlig: Cand. mag. Bente Gundestrup, Etnografisk Samling.

Samarbejdspartnere: Statens Museum for Kunst, Rosenborgsamlingen, Zoologisk Museum og en række andre museer med genstande fra Kunstkammeret.

Eksterne tilskud: Bevilling fra Velux Fonden på kr. 800.000 kr. for hele projektperioden.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Gundestrup, Bente: Kunstkammeret og Albert Eckhouts malerier. *Nordisk Museologi* nr. 1, p 43-58, 2004.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Gundestrup, Bente; Wanning, Tine: The King's Kunstkammer – Presenting Systems of Knowledge on the WEB. *Museums and the WEB 2004 International Conference*, p. 79-87, 2004.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Baggesen, Maja; Boritz, Mette; Staack, Merete: Lige hvad for noget? *MID nyhedsbrev*, 2004.

Boritz, Mette; Vasström, Annette: Born in Europe. *Nyt fra Nationalmuseet* 105, p. 32-35, 2004.

Boritz, Mette; Venborg Pedersen, Mikkel: Herregården – 500 års drøm og virkelighed. *Historie og Samfundsfag* 3, p.12 – 17, 2004.

Boritz, Mette: *Herregården – 500 års drøm og virkelighed*. Skoletjenesten og Nationalmuseet, 2004. 40 pp.

Boritz, Mette: Ret og rimeligt. *Danske Museer* nr. 2, p. 16 -17, 2004.

Boritz, Mette: Brylluppet varede i tre dage – bryllupstraditioner på landet. *Nyt fra Nationalmuseet* 102, p. 14-17, 2004.